

Risico's van crypto

Onderzoek voor het ministerie van Financiën Eindrapport

Datum
Auteurs

Februari 2025
dr. Lieke Heil
dr. Millie Elsen
dr. Roxanne van Giesen
Joris Mulder, MSc

Met medewerking van

dr. Eva van Reijmersdal, Bas Brons en Jan Robert Schutte

Uitgave

Centerdata
info@centerdata.nl
www.centerdata.nl

Contact

dr. Lieke Heil
lieke.heil@centerdata.nl

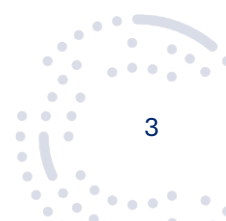
© Centerdata, Tilburg, 2025

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Introductie	6
1.1 Onderzoeksmethoden	7
1.2 Leeswijzer	8
2 Mogelijk verslavende aspecten van crypto's	9
2.1 Volatiliteit en beschikbaarheid	9
2.2 Fear of missing out (FOMO)	10
2.3 Psychologische heuristieken en biases	11
3 De kenmerken van Nederlandse cryptobezitters	12
3.1 Sociaal-demografische kenmerken	12
3.2 Financiële situatie	14
3.3 Persoonlijkheidskenmerken	14
4 Potentieel risicogedrag van cryptobezitters	17
4.1 Financiële risico's	17
4.1.1 Type en waarde van crypto's en beleggingen	18
4.1.2 Redenen om te beginnen met crypto's	20
4.2 Psychologische risico's	23
4.3 Omvang van de groep die risico's neemt	27
4.4 Overlap met gokgedrag	28
5 De rol van reclame en sociale media	29
5.1.1 De rol van finfluencers	30
5.1.2 Beïnvloedende factoren uit de omgeving	31
5.1.3 Bronnen van informatie over crypto	31
5.1.4 Percepties van finfluencers	32
6 Conclusies en aanbevelingen	35
6.1 Belangrijkste conclusies	35
6.2 Mogelijke beleidsrichtingen	37
A Analyse van eerder verzamelde data	38
A.1 Data	38
A.2 Bevindingen	38
A.2.1 Demografisch en sociaal-economisch profiel van cryptobezitters	41
A.2.2 Financiële situatie en financieel welzijn van cryptobezitters	45
B Methoden vragenlijstonderzoek	48
C Interviews	50
D Vragenlijst	52

Samenvatting

Crypto's kunnen snel in waarde stijgen. Veel Nederlanders hopen daarvan te profiteren door in crypto's te gaan handelen. Deze handel brengt echter ook risico's met zich mee. Zo kan de waarde niet alleen snel stijgen, maar ook snel dalen. Cryptobezitters kunnen hun investering dus ook zo weer kwijtraken, in elk geval deels. Daarnaast brengen de voortdurende waardeinstijgingen en -dalingen een verslavingsrisico met zich mee.

Het doel van dit onderzoek was om een beter beeld te krijgen van de risico's van handelen in crypto. De vraag was vooral **hoe Nederlandse cryptobezitters omgaan met crypto's** en of zij hierbij vaak **risicovol gedrag** vertonen. Gedrag wordt bijvoorbeeld als risicovol gezien wanneer men meer geld inlegt dan eigenlijk gemist kan worden of wanneer men tekenen van verslaving vertoont. Daarnaast was er speciale aandacht voor de mogelijke rol van finfluencers en reclame in het aanzetten tot risicovol gedrag.

In dit onderzoek brachten we bestaande kennis in kaart met **literatuuronderzoek** en vulden we deze aan met **analyses van bestaande data**. Daarna voerden we **vragenlijstonderzoek** uit in het LISS panel. In het vragenlijstonderzoek vergeleken we onder andere de kenmerken en de keuzes van cryptobezitters met die van 'traditionele' beleggers (zonder crypto's) en de Nederlandse bevolking in het algemeen. Tot slot voerden we enkele **verdiepende interviews** uit.

Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat cryptobezitters **relatief vaak jonge mannen** zijn die op financieel vlak niet sterk afwijken van de gemiddelde Nederlander. Wel zijn zij iets impulsiever en iets gevoeliger voor *fear of missing out* dan zowel beleggers als de Nederlandse bevolking in het algemeen en zijn zij – net als beleggers – vaker bereid risico's te nemen.

Toch is het **financiële risico** dat cryptobezitters nemen vaak **relatief beperkt**. Ze hebben vaak minder geld in crypto's ingelegd dan beleggers in aandelen en andere effecten en slechts weinigen zeggen dat een sterke daling van de waarde van hun crypto's tot grote financiële problemen zou leiden.

Cryptobezitters worden vaak **gemotiveerd door nieuwsgierigheid**. Ook 'een gokje wagen' en 'omdat het leuk/spannend is' worden vaak genoemd als redenen om te handelen in crypto. Dit suggereert dat veel cryptobezitters bewust risico's nemen om geld te kunnen verdienen en dus **realistisch zijn over de risico's**. Er is hierin echter ook een **overeenkomst** te zien **met gokken**. De overeenkomst met gokken komt ook in de literatuur en in de interviews duidelijk naar voren. Zo zien geïnterviewden die in behandeling zijn voor verslaving handelen in crypto vooral als een **variatie op gokactiviteiten**.

Uit het vragenlijstonderzoek blijkt verder dat veruit de meeste cryptobezitters **weinig gedrag** lijken te vertonen **dat kan duiden op psychologische risico's**. Zo checkt ongeveer driekwart van de cryptobezitters de waarde van hun crypto's niet dagelijks en besteedt ruim 70% amper tijd aan het zoeken van informatie over of het handelen in crypto. Ongeveer 1 op 10 cryptobezitters besteedt wel eens meer tijd aan crypto's dan men van plan was en een vergelijkbaar aantal denkt wel eens aan crypto's als men er niet mee bezig is. Een iets kleiner aandeel (8%) doet aan *loss chasing*: doorgaan met handelen om een eerder verlies goed te maken. Een belangrijke notie van het onderzoek is dat de bevindingen **geen reden geven om aan te nemen dat cryptobezitters meer risicovol gedrag**

vertonen dan ‘traditionele’ beleggers. De verschillen in risicovol gedrag die er zijn, lijken eerder te worden verklaard door het feit dat cryptobezitters vaker (jonge) mannen zijn dan door het bezit van crypto’s op zich.

De groep die duidelijk risicogedrag vertoont is dus beperkt, maar de interviews laten zien dat de **impact** van dit gedrag **wel heel groot** kan zijn. Degenen met een cryptoverslaving voelen de consequenties daarvan vaak op financieel, mentaal en sociaal vlak.

Het is dan ook relevant om te weten wat de invloed van finfluencers en reclame is en of deze risicogedrag mogelijk versterken. Zo suggereert de literatuur dat finfluencers *fear of missing out* kunnen aanwakken of de *illusion of control* kunnen versterken. Ook kunnen hun succesverhalen er via de beschikbaarheidsheuristiek voor zorgen dat de kans om rijk te worden van crypto groter ingeschat wordt dan hij daadwerkelijk is. Over het algemeen lijkt de **invloed van zowel finfluencers als reclame** echter **relatief beperkt**. Veel cryptobezitters tonen zich bijvoorbeeld kritisch over finfluencers.

De rol van de **sociale omgeving** blijkt groter. Cryptobezitters zijn vaak nieuwsgierig geworden door verhalen over crypto van mensen uit hun omgeving en zij zien deze mensen ook als een belangrijke informatiebron. Dit suggereert dat er gesproken wordt over crypto’s en dat (aanstaande) cryptobezitters daar gevoelig voor zijn.

Het rapport wordt afgesloten met enkele suggesties voor **beleidsrichtingen**. Gezien de overlap met gokken en de gelijkenissen met beleggen, kan het mogelijk zinvol zijn om bepaalde aspecten van gokbeleid of het beleid rondom beleggingsproducten ook van toepassing te maken voor cryptodienstverleners. Ook kunnen deze dienstverleners gestimuleerd worden om de keuzeomgeving van hun apps in te richten op een manier die risicogedrag niet in de hand werkt.

1 Introductie

Ongeveer één op de tien Nederlanders van 18 jaar of ouder bezit cryptoactiva, zoals Bitcoin of Ethereum. Cryptoactiva, ook wel ‘crypto’s’ genoemd, zijn zeer volatiel en hun waarde kan dus in korte tijd sterk stijgen. Op sociale media springen influencers in op de populariteit van crypto door hun financiële successen te delen en daarmee volgers te inspireren ook te gaan handelen in cryptoactiva. Niet zelden wordt handelen in crypto gepresenteerd als dé manier om snel rijk te worden. Deze handel brengt echter ook risico’s met zich mee. Zo snel als de waarde van crypto’s kan stijgen, kan hij namelijk ook dalen. Dit brengt niet alleen financiële risico’s met zich mee, maar zorgt er – in combinatie met andere kenmerken van de cryptomarkt – mogelijk ook voor dat de handel in crypto verslavend kan zijn.

Dit onderzoek gaat over de verslavingsgevoelige aspecten van crypto en de invloed van reclame en influencers op mensen die handelen in crypto. Het doel van het onderzoek is om meer inzicht te krijgen in deze aspecten, zodat bepaald kan worden of er sprake is van een groep Nederlandse consumenten die een dermate groot risico neemt bij het handelen in cryptoactiva dat er maatregelen genomen moeten worden om deze risico’s te beperken.

Op basis van dit doel zijn vier onderzoeksvragen opgesteld:

1. Welke aspecten maken de handel in crypto mogelijk **verslavend**?
2. Wat zijn de **kenmerken** van Nederlandse cryptobezitters?
3. Is er een groep die (te) grote **risico’s** neemt bij het handelen in crypto?
4. Hoe worden consumenten beïnvloed door **reclames** en **influencers** gericht op crypto? En beweegt deze beïnvloeding consumenten tot risicovol gedrag?

De bevindingen zijn relevant in het kader van de invoering van MiCA (zie Box 1.1). Eén van de doelen hiervan is namelijk een betere bescherming van consumenten. De vraag is echter of er aanvullend nog andere maatregelen nodig zijn om gebruikers te beschermen, bijvoorbeeld tegen de mogelijk verslavende aspecten van crypto.

Box 1.1. Over MiCA

De **Markets in Crypto-Assets Regulation** (MiCA) is een wetgevend kader van de Europese Unie gericht op het reguleren van de markt voor cryptoactiva. Deze werd op 30 december 2024 van toepassing en heeft als doel de cryptomarkt in de EU veiliger, transparanter en beter gereguleerd te maken. Zo moeten cryptoactivadienstverleners een vergunning hebben van de AFM of een andere Europese toezichthouder om diensten te mogen (blijven) aanbieden. Daarnaast zijn zij verplicht consumenten duidelijk te informeren over (de risico’s van) hun producten en mogen zij geen misleidende reclame maken. Om de financiële stabiliteit te waarborgen en een integere markt te faciliteren, introduceert MiCA ook prudentiële vereisten. Bovendien wordt marktmanipulatie, zoals ‘pump and dump’ praktijken door influencers, expliciet verboden. De invoering van MiCA kan het vertrouwen van het publiek in de cryptomarkt vergroten, wat de adoptie en groei van cryptoactiva kan bevorderen. Daarnaast moet de regelgeving bijdragen aan een stabielere omgeving waarin meer innovatie mogelijk is.

1.1 Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek brachten we eerst bestaande kennis in kaart op basis van **literatuuronderzoek**. Deze kennis diepten we deze verder uit met **analyses van bestaande data**. Hiervoor gebruikten we data die eerder in het LISS panel werden verzameld in het kader van de AFM consumentenmonitor.¹ Een uitgebreide beschrijving van de analyses en bijbehorende resultaten is te vinden in Bijlage A.

Inzichten uit deze eerste fase werden meegenomen in de opzet van het **vragenlijstonderzoek**. In dit onderzoek – eveneens uitgevoerd in het LISS panel – werden kenmerken, beweegredenen en percepties van cryptobezitters vergeleken met die van traditionele beleggers en de Nederlandse bevolking in het algemeen (zie Box 1.2). Bijlage B beschrijft de methoden gebruikt in het vragenlijstonderzoek.

Box 1.2. Vragenlijstonderzoek in het LISS panel

Het LISS panel is een van de meest representatieve panels van Nederland, waarbij een kernsterkte is dat respondenten zich *niet* zelf kunnen aanmelden voor het panel (dat kan bij vrijwel ieder ander panel wel), maar worden uitgenodigd. Panelleden worden geselecteerd op basis van een kanssteekproef uit het Nederlandse bevolkingsregister, in samenwerking met het CBS. Het LISS panel is dus een *probability-based* panel.

Het LISS panel bestond in november 2024² in totaal uit ongeveer 7000 panelleden. Deze 7000 panelleden vormen samen een goede afspiegeling van de Nederlandse bevolking, waarvan naar schatting 8% tot 10% crypto's bezit.

Zelfs in een probability-based panel zullen bepaalde groepen ondervertegenwoordigd zijn in de uiteindelijke steekproef. Het valt bijvoorbeeld te verwachten dat mensen met serieuze psychologische en/of financiële problemen minder geneigd zijn om deel te nemen aan een online panel of, als ze al deelnemen aan het panel, om ook daadwerkelijk vragenlijsten in te vullen. Dergelijke *biases* vallen niet uit te sluiten en kunnen voor een vertekening in de resultaten van het online vragenlijstonderzoek zorgen. Om dit gat te helpen dichten, zijn (ook) verdiepende interviews afgenomen met cryptobezitters die niet deelnemen aan het LISS panel en die in behandeling zijn (geweest) voor verslaving.

Daarnaast beschrijven we niet enkel de kenmerken van cryptobezitters, maar maken we waar mogelijk een vergelijking met 'traditionele' beleggers (die geen crypto's bezitten) en de Nederlandse bevolking als geheel. Dit helpt bij de interpretatie van de resultaten en beantwoording van de onderzoeksvragen: zijn eventuele problemen die we ontdekken bij cryptobezitters specifiek voor deze groep, of zien we de problemen in dezelfde mate bij traditionele beleggers (of binnen de Nederlandse samenleving als geheel)? Binnen deze andere doelgroepen spelen (in elk geval deels) dezelfde respons biases, waardoor deze als verklaring voor gevonden verschillen kunnen worden uitgesloten.

In de laatste fase voerden we **verdiepende interviews** uit met zeven cryptobezitters die (potentieel) risicovol gedrag vertoonden. Gezien het kleine aantal interviews kunnen hier geen sterke conclusies aan verbonden worden. Toch helpen ze een beter beeld te vormen van de overwegingen van deze groep cryptobezitters, hun gevoeligheid voor externe invloeden en gedrag dat kan duiden op verslaving. Een meerderheid van de geïnterviewden heeft of had te maken met

¹ Centerdata (2022). *AFM Consumentenmonitor: Representatief Nederland voorjaar 2022*. Rapport voor de AFM; Centerdata (2023). *AFM Consumentenmonitor: Representatief Nederland voorjaar 2023*. Rapport voor de AFM; Centerdata (2024). *AFM Consumentenmonitor: Representatief Nederland voorjaar 2024*. Rapport voor de AFM.

² Dit is de maand waarin dataverzameling plaatsvond. Het is van belang aan te tekenen dat er in deze periode verschillende ontwikkelingen waren die mogelijk invloed hebben gehad op de resultaten. Zo werd er een bull-market (waarin koersen stijgen) verwacht en deden de Amerikaanse presidentsverkiezingen de Bitcoin koers stijgen.

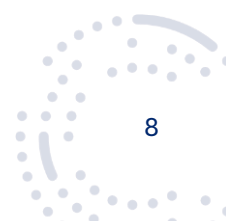

verslavingsproblematiek. Meer informatie over de interviews is te vinden in Bijlage C. Op twee momenten in het onderzoeksproces vonden daarnaast nog **duidingssessies** plaats met een team van deskundigen met expertise op het gebied van influencer marketing, crypto- en gokverslaving en de cryptomarkt, evenals bijeenkomsten met een **klankbordgroep** met leden van de Autoriteit Financiële Markten (AFM), de Stichting Reclame Code, De Nederlandsche Bank (DNB) en het Trimbos Instituut.³

1.2 Leeswijzer

In het vervolg van dit rapport beschrijven we de bevindingen uit het onderzoek. In **hoofdstuk 2** beschrijven we allereerst welke aspecten van crypto's – op basis van het literatuuronderzoek – als mogelijk verslavend gezien kunnen worden. Daarmee schetst het hoofdstuk de theoretische achtergrond voor de volgende hoofdstukken. In **hoofdstuk 3** kijken we naar de kenmerken van de groep Nederlandse consumenten die handelt in crypto. In **hoofdstuk 4** gaan we in op de vraag of er een groep is die (te) grote risico's neemt bij het handelen in crypto. In **hoofdstuk 5** beschrijven we de rol van reclame en sociale media. In hoofdstukken 3, 4 en 5 staan bevindingen uit het vragenlijstonderzoek in de lopende tekst. Bevindingen uit de literatuur, analyses van eerder verzamelde data en de interviews staan in deze hoofdstukken beschreven in kaders. **Hoofdstuk 6** biedt tot slot een overzicht van de belangrijkste conclusies van het onderzoek.

³ Deze instanties werden vertegenwoordigd door Annelot Wismans (AFM), Jan van Ewijk (AFM), Margreet Verhoef (Stichting Reclame Code), Frank van Dunné (DNB) en Tony van Rooij (Trimbos Instituut). Graag bedanken we alle leden van de klankbordgroep voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

2 Mogelijk verslavende aspecten van crypto's

Het idee dat sommige cryptobezitters volledig in de cryptomarkt opgaan en daarbij risicovolle keuzes maken wordt deels ondersteund door de literatuur over dit thema. Zo blijkt dat de cryptomarkt enkele kenmerken heeft die mensen met gevoeligheid voor verslaving mogelijk aanspreken. De markt is namelijk 24 uur per dag, 7 dagen per week open en altijd in beweging, waardoor een 'fear of missing out' (FOMO) kan worden ervaren. Daarnaast dragen bepaalde denkfouten – al dan niet versterkt door berichten op sociale media – mogelijk bij aan de aantrekkelijkheid van crypto's. Verschillende aspecten werden bevestigd in de interviews (Box 2.1).

2.1 Volatiliteit en beschikbaarheid

Delfabbro, King en Williams (2021) beschrijven hoe een aantal kenmerken waarop de handel in crypto afwijkt van de handel in aandelen kan bijdragen aan het mogelijk verslavende aspect van crypto. Een belangrijk punt daarbij is dat de cryptohandel dag en nacht doorgaat, terwijl aandelenbeurzen sluiten. Deze **continue beschikbaarheid** kan leiden tot obsessief gedrag, waarbij mensen voortdurend de markt in de gaten houden en het gevoel hebben dat ze geen rust kunnen nemen.⁴ Onderzoek van de AFM suggereert dat apps van crypto exchanges er ook op aansturen dat mensen actief blijven handelen, bijvoorbeeld door middel van pushberichten en knoppen die snel handelen stimuleren.⁵

Daarnaast benoemen Delfabbro en collega's het punt dat de waarde van crypto's **moeilijker te voorspellen** is dan die van bijvoorbeeld aandelen. De waarde van crypto's kan bijvoorbeeld sterk worden gestuurd door een bericht van een influencer of een commentaar op een platform als Reddit, en hangt samen met het sentiment over een bepaalde crypto op sociale media.⁶ De cryptomarkt is daarmee ook **zeer volatiel**: de waarde van een bepaald type crypto kan in enkele uren sterk stijgen of dalen. Dit maakt dat cryptobeleggers het gevoel kunnen krijgen altijd alert te moeten zijn. Daarnaast moeten cryptobeleggers bereid zijn risico's te nemen. De cryptohandel is namelijk gevoeliger voor fraude, hacks en andere vormen van criminaliteit. Ook is het lastiger een gebalanceerd portfolio te vormen om jezelf te beschermen tegen waardedalingen, omdat de waarde van veel crypto's gekoppeld is aan de waarde van Bitcoin en hun waarde dus daarmee meebeweegt. Deze kenmerken maken dat deze handel mensen kan aantrekken die op zoek zijn naar spanning en sensatie, vergelijkbaar met de opwindning die gepaard gaat met gokken.⁷

Het lijkt waarschijnlijk dat **grote waardestijgingen** van crypto (en vooral het onzekere karakter daarvan) zorgen voor een verhoogde afgifte van de neurotransmitter dopamine in onze hersenen, zoals dat gebeurt bij mensen die gokken. Bij mensen met een gokverslaving reageert het dopaminesysteem anders dan bij andere mensen.⁸ Mogelijk is dit ook het geval bij een

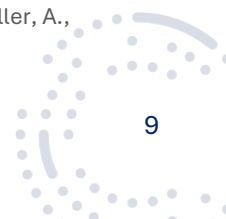
⁴ Delfabbro, P., King, D. L., & Williams, J. (2021). The psychology of cryptocurrency trading: Risk and protective factors. *Journal of behavioral addictions*, 10(2), 201-207.

⁵ AFM (2024). *Risico's in de keuzeomgeving van cryptoapps*.

⁶ Kraaijeveld, O., & De Smedt, J. (2020). The predictive power of public Twitter sentiment for forecasting cryptocurrency prices. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 65, 101188.

⁷ Johnson, B., Stjepanović, D., Leung, J., Sun, T., & Chan, G. C. (2023). Cryptocurrency trading, mental health and addiction: A qualitative analysis of reddit discussions. *Addiction Research & Theory*, 31(5), 345-351.

⁸ Linnet, J., Mouridsen, K., Peterson, E., Møller, A., Doudet, D. J., & Gjedde, A. (2012). Striatal dopamine release codes uncertainty in pathological gambling. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 204(1), 55-60; Linnet, J., Møller, A.,

cryptoverslaving. Bij gokken wordt ook het **near-miss effect** in verband gebracht met verslaving. Dit effect houdt in dat wanneer iemand net naast winst grijpt, de motivatie om door te gaan met gokken juist verhoogd wordt. Bij een *near-miss* is er in de hersenen ook een duidelijke activatie van het dopaminesysteem zichtbaar.⁹ Bij crypto's kan er sprake zijn van een *near-miss* als men bij het handelen bijvoorbeeld net te vroeg of te laat verkocht heeft of als men voor net de verkeerde crypto gekozen heeft.

2.2 Fear of missing out (FOMO)

Ook de fear of missing out (**FOMO**) en daaraan gerelateerde **anticipated regret** worden vaak gerelateerd aan de handel in crypto.¹⁰ Mensen kunnen bang zijn om de boot te missen en zo 'de enige' te zijn die niet rijk wordt door het handelen in crypto. Dit hangt samen met de centrale rol die sociale media spelen bij crypto. Eerder onderzoek laat zien dat sociale media door ongeveer één op vijf cryptobezitters gezien worden als een relevante informatiebron over crypto.¹¹ De waarde van crypto's wordt beïnvloed door berichten over deze crypto's op sociale media.¹² Berichten die specifiek inspelen op FOMO ('Don't miss out!') blijken er dan ook voor te zorgen dat mensen sterker geneigd raken te investeren in een bepaalde crypto. Dit geldt vooral voor minder impulsieve personen.¹³ De verklaring die de onderzoekers daarvoor geven is dat iemand die impulsief is sowieso eerder geneigd zal zijn te investeren in crypto, terwijl iemand die minder impulsief is vooral overtuigd wordt wanneer er een beroep gedaan wordt op FOMO.

Het ervaren van FOMO kan mensen die nog niet handelen in crypto aanzetten dit te gaan doen, maar ook mensen die dit wel al doen motiveren het te blijven doen, bijvoorbeeld wanneer specifieke crypto's die ze nog niet bezitten snel in waarde stijgen. Bij mensen die al handelen in crypto speelt ook het feit dat de handel altijd doorgaat een rol. Mogelijk blijven mensen de waarde van hun crypto's checken omdat deze elk moment van de dag kan veranderen en ze bang zijn een cruciaal moment te missen. Verder zijn er veel verschillende crypto's, waardoor er altijd een kans is dat *net* dat type crypto dat men niet bezit in waarde stijgt.

FOMO kan dus getriggerd worden door kenmerken van crypto zelf, maar ook door de keuzeomgeving in apps van crypto exchanges.¹⁴ Daarnaast verschillen mensen in hun gevoeligheid voor FOMO. In eerder onderzoek scoorden beleggers in Bitcoin en beleggers in aandelen bijvoorbeeld hoger op een schaal voor FOMO (met items als 'Ik ben bang dat andere mensen meer waardevolle dingen meemaken dan ik') dan niet-beleggers.¹⁵

Peterson, E., Gjedde, A., & Doudet, D. (2011). Dopamine release in ventral striatum during Iowa Gambling Task performance is associated with increased excitement levels in pathological gambling. *Addiction*, 106(2), 383-390.

⁹ Clark, L., Lawrence, A. J., Astley-Jones, F., & Gray, N. (2009). Gambling near-misses enhance motivation to gamble and recruit win-related brain circuitry. *Neuron*, 61(3), 481-490.

¹⁰ Kim, H. J., Hong, J. S., Hwang, H. C., Kim, S. M., & Han, D. H. (2020). Comparison of psychological status and investment style between bitcoin investors and share investors. *Frontiers in Psychology*, 11, 502295.

¹¹ MWM2 (2022). *Cryptobezitters onderzoek*. Rapport voor de AFM.

¹² Kraaijeveld, O., & De Smedt, J. (2020). The predictive power of public Twitter sentiment for forecasting cryptocurrency prices. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 65, 101188.

¹³ Friederich, F., Meyer, J. H., Matute, J., & Palau-Saumell, R. (2024). CRYPTO-MANIA: How fear-of-missing-out drives consumers' (risky) investment decisions. *Psychology & Marketing*, 41(1), 102-117.

¹⁴ AFM (2024). *Risico's in de keuzeomgeving van cryptoapps*.

¹⁵ Kim, H. J., Hong, J. S., Hwang, H. C., Kim, S. M., & Han, D. H. (2020). Comparison of psychological status and investment style between bitcoin investors and share investors. *Frontiers in Psychology*, 11, 502295.

2.3 Psychologische heuristieken en biases

Wanneer mensen keuzes maken, baseren ze die niet alleen op rationele overwegingen, maar ook op heuristieken. Dit zijn eenvoudige aannames die ons helpen snel tot conclusies te komen. In sommige gevallen laten we ons te veel leiden door die heuristieken en ontstaan er denkfouten, ook wel biases genoemd.¹⁶ In de literatuur worden verschillende heuristieken en biases in verband gebracht met (problematisch) gokgedrag.¹⁷ Het is aannemelijk dat deze ook een rol spelen in de keuze om te gaan of blijven handelen in crypto.

De **beschikbaarheidsheuristiek** verwijst naar het feit dat we denken dat iets waarschijnlijker is als we er makkelijk voorbeelden van uit onze herinnering kunnen ophalen.¹⁸ Als we op sociale media steeds verhalen zien van influencers die snel rijk geworden zijn, kan dat er dus voor zorgen dat deze voorbeelden makkelijk 'beschikbaar' zijn in ons geheugen. Dit kan ertoe leiden dat mensen denken dat het waarschijnlijk is dat men rijk wordt van het handelen in crypto en daardoor ook eerder geneigd zijn dit zelf te gaan doen.

Daarnaast lijkt er vaak een **illusie van controle** op te treden: een overschatting van de mate waarin men ergens controle over heeft.¹⁹ Mensen die handelen in crypto zijn geneigd zich te verdiepen in het thema, waardoor ze het gevoel hebben controle te hebben over winst en verlies. Als het goed gaat met de markt en de waarde van hun cryptoactiva blijft stijgen, wordt dit gevoel (deels ten onrechte) versterkt. Wanneer mensen een sterker gevoel van controle hebben, zijn ze vermoedelijk eerder geneigd zich onaantastbaar te voelen en grotere risico's nemen.²⁰

Box 2.1 Inzichten uit de interviews

De interviews met mensen die te maken hebben (gehad) met een verslaving bevestigen de overlap met gokken. *'Crypto is gewoon gokken, ik zal het nooit anders kunnen zien.'* Vooral de **volatiliteit** wordt daarbij als cruciaal gezien. De voortdurende waardeinstijgingen en -dalingen geven een rush die men ook ervaart bij gokken. Deze rush wil men steeds weer voelen en dat gevoel wordt belangrijker dan het investeren zelf. *'Je hebt snel resultaat en het maakt eigenlijk niet uit wat het resultaat is. Vergelijk het met een inzet in het casino bij roulette. Je zet al je geld in en je hebt meteen 100% winst óf niet.'* Ook geïnterviewden die niet te maken hebben met verslavingsproblematiek geven aan dat het handelen in crypto's in sommige gevallen aan kan voelen als gokken. *'Crypto's voelen meer aan als een casino dan aandelen. Af en toe waag ik ook een gokje. Maar ik zorg wel dat ik dat met weinig geld doe.'*

Naast volatiliteit bevestigen de interviews ook de rol van de **illusie van controle** (*'Het is het gevoel van controle, dat jij de beslissing neemt. Dat je op basis van marktonderzoek invloed hebt. Het is niet zoals bij Black Jack dat het een kansspel is.'*) en de **beschikbaarheidsheuristiek** (*'Online zie je alleen de winnaars. Dat wil je zelf ook bereiken.'*).

FOMO kwam in de interviews minder duidelijk naar voren. Wel werd nog de **laagdrempeligheid** om te beginnen met handelen benoemd: het openen van een account en geld inzetten is heel eenvoudig en de regels zijn soepel.

¹⁶ Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases: Biases in judgments reveal some heuristics of thinking under uncertainty. *science*, 185(4157), 1124-1131.

¹⁷ Fortune, E. E., & Goodie, A. S. (2012). Cognitive distortions as a component and treatment focus of pathological gambling: a review. *Psychology of addictive behaviors*, 26(2), 298.

¹⁸ Tversky, A., & Kahneman, D. (1973). Availability: A heuristic for judging frequency and probability. *Cognitive psychology*, 5(2), 207-232.

¹⁹ Langer, E. J. (1975). The illusion of control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(2), 311-328.

²⁰ Delfabbro, P., King, D. L., & Williams, J. (2021). The psychology of cryptocurrency trading: Risk and protective factors. *Journal of behavioral addictions*, 10(2), 201-207.

3 De kenmerken van Nederlandse cryptobezitters

In het vorige hoofdstuk beschreven we welke factoren risicovol gedrag met betrekking tot crypto's mogelijk in de hand werken. Voordat we daadwerkelijk gedrag van Nederlandse cryptobezitters in kaart brengen, is het echter van belang te weten over wie we het dan hebben: wie is 'de' cryptobezitter eigenlijk? In dit hoofdstuk beschrijven we de sociaal-demografische en persoonlijkheidskenmerken van cryptobezitters, evenals hun financiële situatie, en maken we een vergelijking met 'traditionele' beleggers en de Nederlandse bevolking in het algemeen.

Cryptobezitters zijn geïdentificeerd aan de hand van de vraag: 'Bent u op dit moment in bezit van cryptoactiva of cryptocurrencies (ook wel 'crypto' genoemd)?' In dit hoofdstuk vergelijken we een steekproef van cryptobezitters met steekproeven van beleggers en van de gehele Nederlandse bevolking uit het LISS panel. Om **beleggers** te identificeren werd, naast de vraag naar cryptobezit, ook de vraag gesteld: 'Hebt u op dit moment geld belegd in aandelen, obligaties, beleggingsfondsen of andere effecten?'²¹ De steekproef van beleggers bevat mensen die dergelijke beleggingen hebben, maar géén crypto's bezitten.²² We vergelijken cryptobezitters dus met 'traditionele' beleggers (hierna: 'beleggers'). De derde groep is een **nationaal representatieve steekproef** van Nederlanders van 18 jaar en ouder. Bijlage B geeft meer informatie over de steekproeftrekking. De volledige vragenlijst is te vinden in Bijlage D.

Voor alle resultaten van het vragenlijstonderzoek geldt dat in de tekst beschreven verschillen tussen groepen **statistisch significant** ($p < .05$) zijn. Om te controleren of eventuele verschillen blijven bestaan wanneer we rekening houden met verschillen tussen groepen in termen van sociaal-demografische kenmerken (geslacht, leeftijd, opleiding en inkomen), zijn de analyses steeds één keer met en één keer zonder **controlevariabelen** uitgevoerd (met uitzondering van de analyses in paragraaf 3.1). Beschreven verschillen blijven bestaan als we controleren voor deze kenmerken, tenzij anders vermeld.

3.1 Sociaal-demografische kenmerken

Ongeveer 10% van de Nederlanders van 18 jaar of ouder – bijna anderhalf miljoen²³ – bezit crypto, waarvan bijna de helft (46%) daarnaast ook nog andere soorten beleggingen heeft. Uit de analyses van eerder verzamelde data (zie Box 3.1) en data uit het vragenlijstonderzoek ontstaat een zeer vergelijkbaar beeld van de groep cryptobezitters.

Box 3.1. Inzichten uit eerder verzamelde data

In **vergelijking met de Nederlandse bevolking** zijn cryptobezitters relatief vaak man en relatief jong. Ongeveer driekwart van de cryptobezitters is man, en ongeveer 7 op de 10 is jonger dan 45 jaar (tegenover ruim 4 op de 10 Nederlanders). Cryptobezitters hebben verder iets vaker een hbo- of wo-opleiding afgerond (ca. 45% vs. ca. 35%) en minder vaak vmbo of alleen basisonderwijs (ca. 10% vs.

²¹ In de vragenlijst werden de termen 'crypto's' en 'beleggingen' verder toegelicht; zie Bijlage D voor de volledige vragenlijst.

²² In de analyse van eerder verzamelde LISS data is de beleggersgroep iets anders gedefinieerd en omvat deze ook beleggers die crypto's bezitten. Hierdoor is er in die analyses enige overlap tussen cryptobezitters en beleggers, waardoor de scores van de groepen dichter bij elkaar liggen. Ondanks dit verschil komen de bevindingen grotendeels overeen.

²³ Op 1 januari 2024 waren er 14.639.597 Nederlanders van 18 jaar en ouder (CBS Statline; geraadpleegd via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/7461BEV/table?fromstatweb>). Uit onze gegevens blijkt dat zo'n 10,1% crypto's bezit, dat komt neer op bijna anderhalf miljoen Nederlanders.

ca. 25%). Zij hebben iets minder vaak een relatief laag netto maandinkomen (€ 1.500 of minder), maar niet significant vaker een relatief hoog netto maandinkomen (meer dan € 3.000). Ze werken relatief vaak in loondienst (ca. 70%-75% vs. ca. 50%) en zijn bijna nooit gepensioneerd (ca. 1-3% vs. ca. 20%).

Vergeleken met beleggers zijn cryptobezitters ook relatief jong (gemiddeld ca. 38 jaar vs. ca. 48 jaar), maar hebben zij juist iets minder vaak een hbo- of wo-opleiding afgerond (ca. 40-45% vs. ca. 50-60%). Vergeleken met de gehele groep beleggers zijn cryptobezitters bovendien relatief vaak thuiswonend kind (ca. 18% vs. ca. 10%) en vaker student (ca. 12 vs. ca. 7%).

Tabel 3.1 toont de kenmerken van de drie groepen respondenten die deelnamen aan het vragenlijstonderzoek. Net als in de analyses van eerder verzamelde data zien we dat cryptobezitters in vergelijking met zowel beleggers als de nationaal representatieve steekproef **vaker man** zijn en vaker in de **jonge leeftijdsgroepen** vallen. Wat betreft opleiding zien we dat zowel cryptobezitters als beleggers minder vaak vmbo of alleen basisonderwijs hebben afgerond dan de gemiddelde Nederlander, maar dat beleggers van alle groepen het vaakst een opleiding op hbo- of wo-niveau hebben afgerond.

Cryptobezitters hebben niet vaker een hoger inkomen dan gemiddeld. Beleggers hebben wel vaker dan gemiddeld en vaker dan cryptobezitters een inkomen van meer dan 3000 euro netto per maand. Inkomensverschillen tussen cryptobezitters en beleggers worden in elk geval deels verklaard door het feit dat cryptobezitters in vergelijking met beleggers **vaker student of scholier** zijn (13% onder cryptobezitters vs. 6% onder beleggers). Gezien het verschil in gemiddelde leeftijd is dit niet verrassend.

Tabel 3.1. Overzicht van (gewogen) steekproefkenmerken

		Cryptobezitters n = 381	Beleggers (zonder crypto's) n = 333	Nationaal representatief n = 385
Geslacht	Man	75%	63%	51%
	Vrouw	25%	38%	49%
Leeftijd	18 - 34 jaar	40%	29%	25%
	35 - 44 jaar	22%	14%	15%
	45 - 54 jaar	18%	17%	17%
	55 - 64 jaar	14%	20%	16%
	65 jaar en ouder	5%	20%	27%
Opleiding (afgerond)	Basisonderwijs/vmbo	12%	8%	19%
	Havo/vwo/mbo	44%	34%	38%
	Hbo/wo	42%	57%	42%
	Onbekend	1%	1%	1%
Netto inkomen (per maand)	1500 euro of minder	23%	19%	28%
	Tussen 1500 en 3000 euro	42%	38%	39%
	Meer dan 3000 euro	31%	39%	26%
	Onbekend	4%	5%	7%

3.2 Financiële situatie

Hoewel het inkomen al een belangrijk deel van de financiële situatie van cryptobezitters zal bepalen, zijn er meer factoren die hierbij een rol spelen, zoals iemands vaste lasten, uitgavenpatroon en eventuele schulden. In het vragenlijstonderzoek is respondenten dan ook gevraagd met een score van 0 tot 10 aan te geven hoe makkelijk het is om rond te komen, waarbij 10 staat voor ‘heel makkelijk’. Voor cryptobezitters komt deze score gemiddeld op een 7,5 uit. Dat is **vergelijkbaar met de Nederlandse bevolking in het algemeen**. Beleggers geven hun financiële situatie een nog net wat hogere score: gemiddeld een 8,1.

Verder blijkt het voor cryptobezitters vaak iets moeilijker om een onverwachte noodzakelijke uitgave van 500 euro te doen dan voor beleggers. Zij ervaren over het algemeen ook iets meer financiële stress dan beleggers. Op beide vlakken verschillen cryptobezitters echter niet van de Nederlandse bevolking als geheel. De drie groepen verschillen niet in hoe vaak ze aangeven serieuze financiële problemen te hebben.²⁴ Tot slot tonen zowel cryptobezitters als beleggers zich iets optimistischer over hun eigen **kennis van geldzaken** dan gemiddeld.

Box 3.2. Inzichten uit eerder verzamelde data

Cryptobezitters beoordelen hun financiële situatie over het algemeen iets positiever dan de gemiddelde Nederlander. Vergeleken met de nationaal representatieve groep geven cryptobezitters aan gemiddeld iets makkelijker te kunnen rondkomen, maar beleggers bestempelen hun financiële situatie nog iets positiever. Ongeveer 5% van de cryptobezitters zegt moeite te hebben om te kunnen rondkomen (in de beleggersgroep zien we een soortgelijk percentage), tegenover 11% van de Nederlandse bevolking. Over hun toekomstige financiële situatie lijken cryptobezitters optimistischer dan beleggers en Nederlanders in het algemeen. Cryptobezitters verwachten vaker dat hun algehele financiële situatie over vijf jaar (sterk) verbeterd zal zijn (ca. 55-60%) dan beleggers (ca. 40-45%), die dit op hun beurt vaker verwachten dan de Nederlandse bevolking in het algemeen (ca. 30-40%).

3.3 Persoonlijkheidskenmerken

Cryptobezitters zijn dus relatief vaak jonge mannen die op financieel vlak niet sterk afwijken van de gemiddelde Nederlander. Gezien de potentieel verslavingsgevoelige aspecten die beschreven zijn in hoofdstuk 2, is het interessant om te weten of crypto's vooral mensen met bepaalde persoonlijkheidskenmerken aanspreken. De in Box 3.3 samengevatte literatuur schetst al een beeld van persoonlijkheidskenmerken die bij cryptobezitters in meer of mindere mate voorkomen dan bij de andere groepen.

De resultaten van het vragenlijstonderzoek bevestigen sommige van deze inzichten uit de literatuur. Zo laten ze zien dat cryptobezitters **iets impulsiever** zijn dan de andere groepen. Op een schaal die impulsiviteit meet²⁵ met items als ‘Ik zeg en doe vaak dingen zonder rekening te houden met de gevolgen’ en ‘Ik spreek vaak mijn gedachten uit zonder nadenken’ scoren zij gemiddeld 0,97 (op een schaal van 0 tot 7), terwijl dit voor beleggers (0,53) en de nationaal representatieve groep (0,73) lager ligt. Dit verschil blijft bestaan wanneer we corrigeren voor verschillen in sociaal-demografische

²⁴ Hierbij werd gevraagd of men betalingsachterstanden had, de afgelopen maand een deurwaarder aan de deur gehad had, of de afgelopen maand financiële steun ontvangen had van familie of vrienden.

²⁵ Claes, L., Vertommen, H., & Braspenning, N. (2000). Psychometric properties of the Dickman impulsivity inventory. *Personality and Individual differences*, 29(1), 27-35.

kenmerken tussen groepen, waaronder dus ook leeftijd. We zien echter **geen verschillen in beloningsgevoeligheid**.²⁶ Deze werd gemeten op een schaal met items als ‘Ik zou het fantastisch vinden om een wedstrijd te winnen’ en ‘Als mij goede dingen overkomen raakt me dat sterk’.²⁷

Box 3.3. Inzichten uit literatuuronderzoek

Eerder onderzoek toonde al aan dat cryptobezitters in vergelijking met ‘traditionele’ beleggers gemiddeld **gevoeliger voor beloning**²⁸ zijn en meer **openstaan voor nieuwe ervaringen**.²⁹ Deze kenmerken delen cryptobezitters met gokkers.³⁰ Gezien de overlap tussen handelen in crypto en gokken (zie hoofdstuk 2) is het ook niet verrassend dat deze activiteiten ook vaak samengaan.³¹

De kenmerken die cryptobezitters delen met gokkers zijn ook de kenmerken die zorgen dat deze activiteiten problematisch (kunnen) worden. Een belangrijk kenmerk dat voorspelt of mensen een gokprobleem ontwikkelen, is namelijk hun mate van **impulsiviteit**.³² Op het gebied van crypto wordt het voortdurend handelen en checken van de waarde van beleggingen als problematisch gezien, en ook dit gedrag wordt in verband gebracht met impulsiviteit.³³

Het lijkt er dus op dat gokken en de handel in crypto overeenkomsten hebben waardoor ze mensen met vergelijkbare persoonlijkheden aanspreken. Anderzijds zijn er juist verschillen tussen traditioneel beleggen en de handel in crypto die ervoor zorgen dat ze mensen met verschillende persoonlijkheden aanspreken. Dat wil echter niet zeggen dat er duidelijke scheidslijnen zijn tussen deze activiteiten en tussen de groepen die ze aantrekken. In artikelen wordt soms gesuggereerd dat er een **spectrum** bestaat met aan de ene kant stabiele investeringen voor de lange termijn en aan de andere kant puur gokken.³⁴ Handelen in crypto valt tussen die twee uitersten in, en het trekt dan ook mensen aan die vaak ook interesse hebben in meer risicovolle vormen van traditionele beleggingen.³⁵

Wel zijn cryptobezitters, net als beleggers, **meer bereid risico's te nemen** dan de gemiddelde bevolking. Wanneer zij gevraagd worden zichzelf te plaatsen op een schaal van ‘helemaal niet bereid om risico's te nemen’ tot ‘zeer bereid om risico's te nemen’,³⁶ scoren zowel cryptobezitters (met een

²⁶ De gemiddelde score ligt hierbij voor cryptobezitters wel iets hoger dan voor de andere groepen, maar de verschillen zijn niet significant.

²⁷ Jorm, A. F., Christensen, H., Henderson, A. S., Jacomb, P. A., Korten, A. E., & Rodgers, B. (1998). Using the BIS/BAS scales to measure behavioural inhibition and behavioural activation: Factor structure, validity and norms in a large community sample. *Personality and Individual Differences*, 26(1), 49-58.

²⁸ Sun, W., Dedahanov, A. T., Shin, H. Y., & Kim, K. S. (2020). Switching intention to crypto-currency market: Factors predisposing some individuals to risky investment. *PloS one*, 15(6), e0234155; Colombo, J. A., & Yarovaya, L. (2024). Are crypto and non-crypto investors alike? Evidence from a comprehensive survey in Brazil. *Technology in Society*, 102468.

²⁹ Kim, H. J., Hong, J. S., Hwang, H. C., Kim, S. M., & Han, D. H. (2020). Comparison of psychological status and investment style between bitcoin investors and share investors. *Frontiers in Psychology*, 11, 502295.

³⁰ Delfabbro, P., King, D. L., & Williams, J. (2021). The psychology of cryptocurrency trading: Risk and protective factors. *Journal of behavioral addictions*, 10(2), 201-207.

³¹ Mills, D. J., & Nower, L. (2019). Preliminary findings on cryptocurrency trading among regular gamblers: A new risk for problem gambling?. *Addictive behaviors*, 92, 136-140; Oksanen, A., Hagfors, H., Vuorinen, I., & Savolainen, I. (2022). Longitudinal perspective on cryptocurrency trading and increased gambling problems: A 3 wave national survey study. *Public Health*, 213, 85-90.

³² Ioannidis, K., Hook, R., Wickham, K., Grant, J. E., & Chamberlain, S. R. (2019). Impulsivity in gambling disorder and problem gambling: A meta-analysis. *Neuropsychopharmacology*, 44(8), 1354-1361.

³³ Sonkurt, H., & Altinöz, A. (2021). Cryptocurrency investment: A safe venture or a new type of gambling? *Journal of Gambling Issues*, 47.

³⁴ Arthur, J. N., Williams, R. J., & Delfabbro, P. H. (2016). The conceptual and empirical relationship between gambling, investing, and speculation. *Journal of behavioral addictions*, 5(4), 580-591; Sonkurt, H., & Altinöz, A. (2021). Cryptocurrency investment: A safe venture or a new type of gambling? *Journal of Gambling Issues*, 47.

³⁵ Mills, D. J., & Nower, L. (2019). Preliminary findings on cryptocurrency trading among regular gamblers: A new risk for problem gambling? *Addictive behaviors*, 92, 136-140.

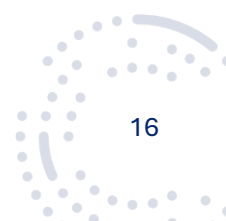
³⁶ Görlitz, K., & Tamm, M. (2020). Parenthood, risk attitudes and risky behavior. *Journal of Economic Psychology*, 79, 102189.

score van 5,7 op een schaal van 0 tot 10) als beleggers (5,4) namelijk gemiddeld hoger dan mensen uit de nationaal representatieve groep (4,4).

Tot slot verschillen cryptobezitters van de andere groepen in termen van hun gevoeligheid voor **FOMO**. Deze werd gemeten door direct aan respondenten te vragen of ze vaak FOMO (beschreven als ‘de angst om iets leuks of belangrijks te missen’) ervaren. In de nationaal representatieve groep zegt 29% dit nooit te ervaren, tegenover 21% van de beleggers en 17% van de cryptobezitters. Na controle voor sociaal-demografische kenmerken is hierin een verschil te herkennen tussen cryptobezitters en de nationaal representatieve groep. Dat wil zeggen dat cryptobezitters relatief vaak FOMO ervaren, zelfs wanneer we rekening houden met het feit dat zij relatief jong zijn.

4 Potentieel risicogedrag van cryptobezitters

Nu we een beeld hebben van welke factoren mogelijk risicogedrag – of zelfs verslaving – in de hand kunnen werken en wie de groep cryptobezitters eigenlijk is, onderzoeken we in hoeverre deze groep ook daadwerkelijk risicovol gedrag vertoont. In de context van crypto zijn er verschillende vormen van risicovol gedrag. Zo kunnen cryptobezitters bijvoorbeeld keuzes maken die hen financieel kwetsbaar maken, maar ook gedragingen vertonen die kunnen duiden op een preoccupatie met crypto's of zelfs een verslaving hieraan. Box 4.1 beschrijft enkele risico's zoals die beschreven worden in de literatuur.

Box 4.1 Inzichten uit de literatuur

Een deel van de risico's van crypto is voornamelijk financieel van aard. Zo kunnen mensen hun investeringen verliezen door **sterke waardedalingen**, het slachtoffer worden van fraude of hun accountgegevens/privesleutel kwijtraken waardoor crypto's ontoegankelijk zijn.³⁷ Ruim twee derde van de Nederlandse cryptobezitters zag in 2021 instorting van de waarde van crypto's als een beperkt tot groot risico, terwijl iets minder dan de helft zich zorgen maakt over diefstal of oplichting.³⁸

Daarnaast zijn er risico's voor de **mentale gezondheid**. Zo wordt een hoge frequentie van handelen in verband gebracht met symptomen van angst en depressie.³⁹ Over het algemeen scoren mensen die handelen in crypto hoger dan gemiddeld op schalen die mentale problemen, stress, gokproblemen, excessief game- en internetgedrag, alcoholgebruik en eenzaamheid meten.⁴⁰

Eén van de problemen die bij zowel gokken als handelen in crypto voorkomen is dat mensen geneigd zijn aan '**loss chasing**' te doen. Dat wil zeggen dat men doorgaat met handelen (of gokken) om eerdere verliezen goed te maken.⁴¹

4.1 Financiële risico's

Cryptobezitters maken verschillende keuzes met betrekking tot hun crypto's en die keuzes kunnen meer of minder risicovol zijn. Ze kunnen bijvoorbeeld een hoog bedrag inleggen of slechts enkele tientjes, en ze kunnen ervoor kiezen alleen één bekend type crypto te kopen of hun inleg te spreiden over bijvoorbeeld bekende en onbekende crypto's. De resultaten van het vragenlijstonderzoek geven een beeld van de verschillende keuzes die cryptobezitters maken en (waar van toepassing) ook hoe deze keuzes verschillen van die van beleggers.

³⁷ Bouma-Sims, E., Hassan, H., Nisenoff, A., Cranor, L. F., & Christin, N. (2024). "It was honestly just gambling": Investigating the Experiences of Teenage Cryptocurrency Users on Reddit. In *Twentieth Symposium on Usable Privacy and Security (SOUPS 2024)* (pp. 333-352).

³⁸ Ipsos (2021). *Attitudes van cryptobezitters. Ad hoc onderzoek voor de AFM.*

³⁹ Steinmetz, F. (2023). The interrelations of cryptocurrency and gambling: Results from a representative survey. *Computers in Human Behavior*, 138, 107437.

⁴⁰ Oksanen, A., Hagfors, H., Vuorinen, I., & Savolainen, I. (2022). Longitudinal perspective on cryptocurrency trading and increased gambling problems: A 3 wave national survey study. *Public Health*, 213, 85-90; Oksanen, A., Mantere, E., Vuorinen, I., & Savolainen, I. (2022). Gambling and online trading: emerging risks of real-time stock and cryptocurrency trading platforms. *Public health*, 205, 72-78.

⁴¹ Johnson, B., Sun, T., Stjepanović, D., Vu, G., & Chan, G. C. (2023). "Buy High, Sell Low": A Qualitative Study of Cryptocurrency Traders Who Experience Harm. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(10), 5833.

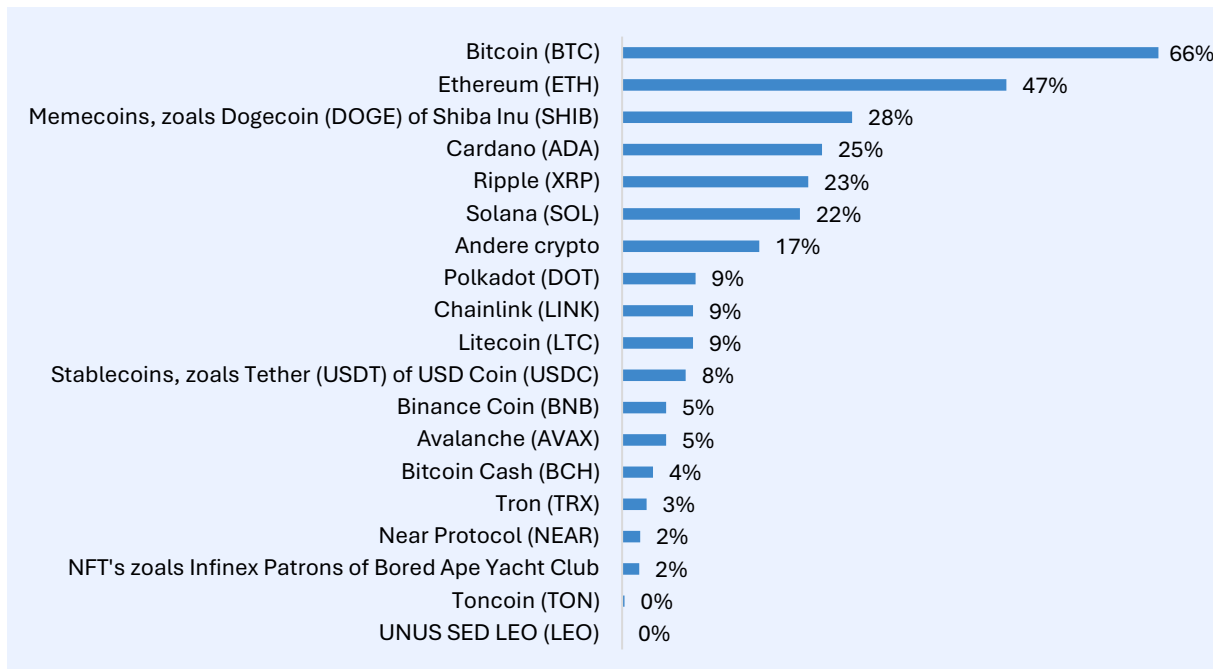

4.1.1 Type en waarde van crypto's en beleggingen

In Figuur 4.1 valt op dat zo'n tweederde van de cryptobezitters Bitcoin heeft, en bijna de helft Ethereum. Beide worden gezien als relatief 'veilige' crypto's. Ruim een kwart bezit echter (ook) memecoins, een categorie crypto's die over het algemeen als risicovoller gezien wordt.

Figuur 4.1. Welke crypto's hebt u?

In vergelijking met beleggers (70%) handelen cryptobezitters (81%) vaker zelfstandig, zonder advies van een financieel adviseur. Dit verschil valt echter weg wanneer in de analyse rekening gehouden wordt met verschillen in leeftijd, geslacht, opleiding en inkomen.

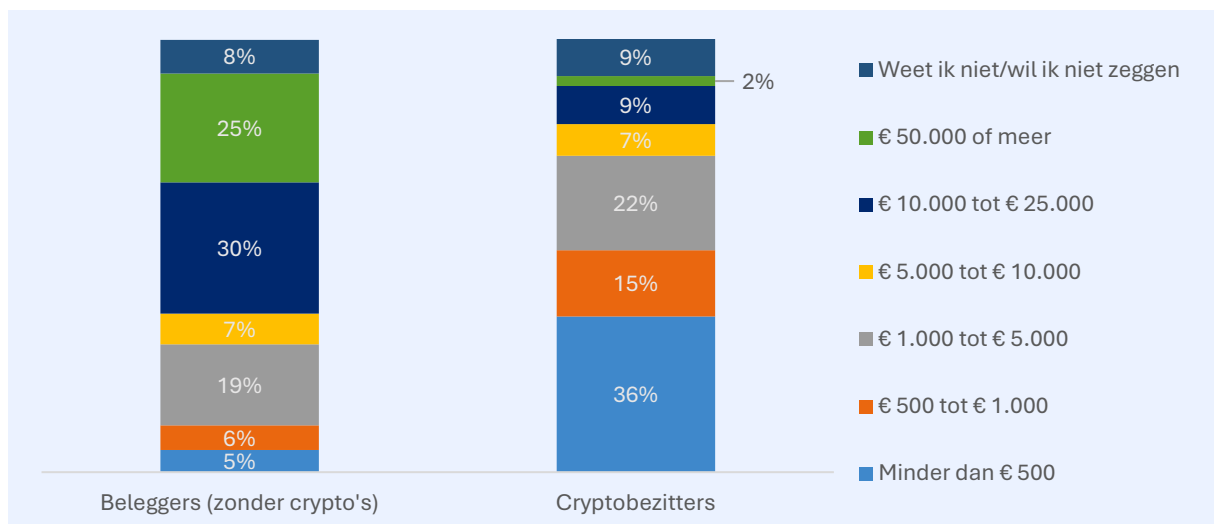
Als we kijken naar de waarde van crypto's en beleggingen die respondenten hebben, dan zien we dat cryptobezitters vaak voor **kleinere bedragen** aan crypto bezitten dan beleggers aan beleggingen (zie Figuur 4.2). Ruim een derde van de cryptobezitters geeft aan dat de waarde van hun crypto's minder dan 500 euro is en de helft blijft onder de 1000 euro. Voor beleggers geldt dat slechts één op negen beleggingen met een waarde van minder dan 1000 euro heeft. De helft van de beleggers heeft beleggingen die tussen de 10.000 en 250.000 euro waard zijn. Het is dan ook niet verrassend dat cryptobezitters vaker aangeven de afgelopen maanden een relatief klein bedrag ingelegd te hebben: voor ruim zeven op tien cryptobezitters is dat maximaal 500 euro. Onder beleggers is dat voor minder dan vier op tien het geval (zie Figuur 4.3).

Bijna de helft van de cryptobezitters heeft ook beleggingen. Crypto's maken dan vaak een relatief klein deel uit van hun totale beleggingsportefeuille. Voor 42% van de cryptobezitters is dit minder dan 5%, en voor slechts 12% is dit meer dan de helft. Hun portefeuille bestaat verder relatief vaak ook uit aandelen (69% vs. 53% onder beleggers zonder crypto's), ETF's (42% vs. 25%) of beleggingsproducten met crypto's als onderliggende waarde (13% vs. 1%).

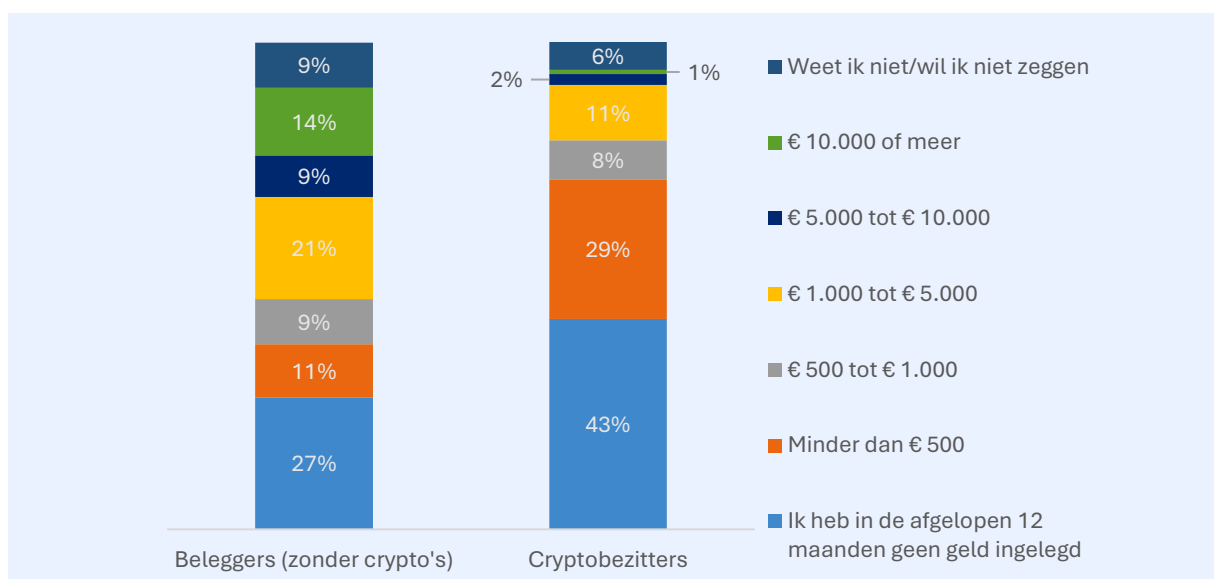
Figuur 4.2. Wat is de totale waarde van uw [crypto's / beleggingen] op dit moment?

Dat het bedrag dat mensen aan crypto's hebben relatief laag is, wordt dus in elk geval deels verklaard door het feit is dat beleggers die ook crypto's hebben hun portefeuille spreiden en slechts een deel inleggen in crypto's. Mensen die alleen crypto's bezitten hebben een wat lager inkomen dan mensen die daarnaast ook beleggingen hebben, en zij zullen dus wellicht minder inkomen te besteden hebben om in te leggen in crypto's.

De resultaten geven geen reden om aan te nemen dat jongere cryptobezitters financieel gezien meer risico nemen. Het bedrag dat cryptobezitters tot 35 jaar inleggen verschilt niet significant van het bedrag dat oudere cryptobezitters inleggen, ook niet wanneer rekening gehouden wordt met inkomensverschillen.

Figuur 4.3. Welk bedrag in euro's hebt u in de afgelopen 12 maanden [ingelegd in crypto's / belegd in effecten (bv. aandelen, obligaties, beleggingsfondsen, etc.)]?

Wanneer cryptobezitters zich moeten voorstellen dat hun crypto's veel minder waard worden en ze minder dan 10% overhouden van wat ze geïnvesteerd hebben, zegt een (zeer) ruime meerderheid (92%) dat dit **geen financiële problemen** zou opleveren. 5% geeft aan dat ze in dat geval zouden

moeten bezuinigen op luxe uitgaven als vakanties en uit eten gaan. Voor zo'n 3% van de cryptobezitters zou een dergelijke gebeurtenis serieuze implicaties hebben: zij zouden moeten bezuinigen op dagelijkse uitgaven als eten of kleding. Geen van de respondenten geeft echter aan geld te moeten lenen, dure spullen te moeten verkopen of geen idee te hebben hoe het verlies opgevangen zou moeten worden. Toch zegt zo'n 6% van de cryptobezitters wel eens meer eigen geld gebruikt te hebben om crypto's te kopen dan ze eigenlijk konden missen. Zo'n 2% zegt wel eens geld geleend te hebben (bij een kredietverstrekker, vrienden of familie en/of DUO) om crypto's te kunnen kopen.

Opvallend genoeg ligt het percentage dat geen financiële problemen zou ervaren als gevolg van zo'n sterkere waardedaling onder beleggers (85%) iets lager dan onder cryptobezitters (92%). Dit wordt mogelijk (deels) verklaard door het feit dat beleggers vaak voor een hogere waarde geïnvesteerd hebben en mogelijk beleggen met een specifiek doel (zoals een pensioen). Voor cryptobezitters die 10.000 euro of meer geïnvesteerd hebben ligt het percentage met 89% echter niet significant lager.

4.1.2 Redenen om te beginnen met crypto's

De instelling waarmee mensen voor het eerst crypto's kopen is relevant in de context van risico's. Dit kan ons bijvoorbeeld iets vertellen over mogelijke overeenkomsten met gokken. Daarnaast is het relevant om te zien in hoeverre mensen door externe factoren worden beïnvloed. Als de rol van externe factoren, zoals beïnvloeding door de sociale omgeving, groot is, dan betekent dat mogelijk ook dat degenen die kiezen voor crypto's niet per se degenen zijn bij wie het risiconiveau van crypto's past. Het kan dan bijvoorbeeld zo zijn dat iemand met een zeer beperkte financiële buffer zich laat overtuigen te gaan handelen in crypto, terwijl het voor die persoon verstandiger zou zijn om (eerst) te sparen.

Box 4.2. Inzichten uit de literatuur en eerder verzamelde data

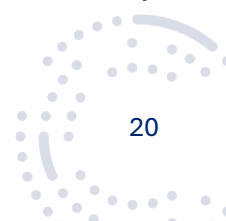
Uit analyse van de eerder verzamelde LISS data (2022) blijkt dat ongeveer één op vijf cryptobezitters boven de 18 jaar voor het eerst crypto's kocht vanwege de verwachting om snel winst te maken. Interessant genoeg zag een grotere groep, ruim een derde van de respondenten, crypto (ook) als een investering voor de lange termijn. De vaakst genoemde reden (59%) was echter 'een gokje wagen'. Daarnaast was er een aanzienlijke groep die crypto's kocht vanwege geloof in de achterliggende technologie (30%).

Uit ander onderzoek blijkt daarnaast dat de verwachting om winst te maken geen vereiste is om in Bitcoin te gaan beleggen en dat sommigen dit vooral doen omdat ze achter de ideologie (zoals financiële onafhankelijkheid van banken en overheden) staan.⁴²

Er is minder zicht op de jongere groep cryptobezitters. Uit een analyse van berichten van tieners op het online platform Reddit blijkt dat zij vaak beleggen via accounts op naam van hun ouders en dat zij vaak vooral gemotiveerd zijn door de mogelijkheid van snelle winst. Ook vermaak, ideologie en interesse in technologie spelen een rol.⁴³

⁴² Mattke, J., Maier, C., Reis, L., & Weitzel, T. (2021). Bitcoin investment: a mixed methods study of investment motivations. *European Journal of Information Systems*, 30(3), 261-285.

⁴³ Bouma-Sims, E., Hassan, H., Nisenoff, A., Cranor, L. F., & Christin, N. (2024). "It was honestly just gambling": Investigating the Experiences of Teenage Cryptocurrency Users on Reddit. In *Twentieth Symposium on Usable Privacy and Security (SOUPS 2024)* (pp. 333-352).

Figuur 4.4 laat zien waarom mensen crypto's of beleggingen hebben. Voor cryptobezitters is **nieuwsgierigheid** de vaakst genoemde reden. Zij noemen deze reden ook vaker dan beleggers. Ook 'een **gokje wagen**' en het feit dat het **leuk of spannend** is wordt door cryptobezitters vaker aangehaald als reden voor het hebben van crypto's.

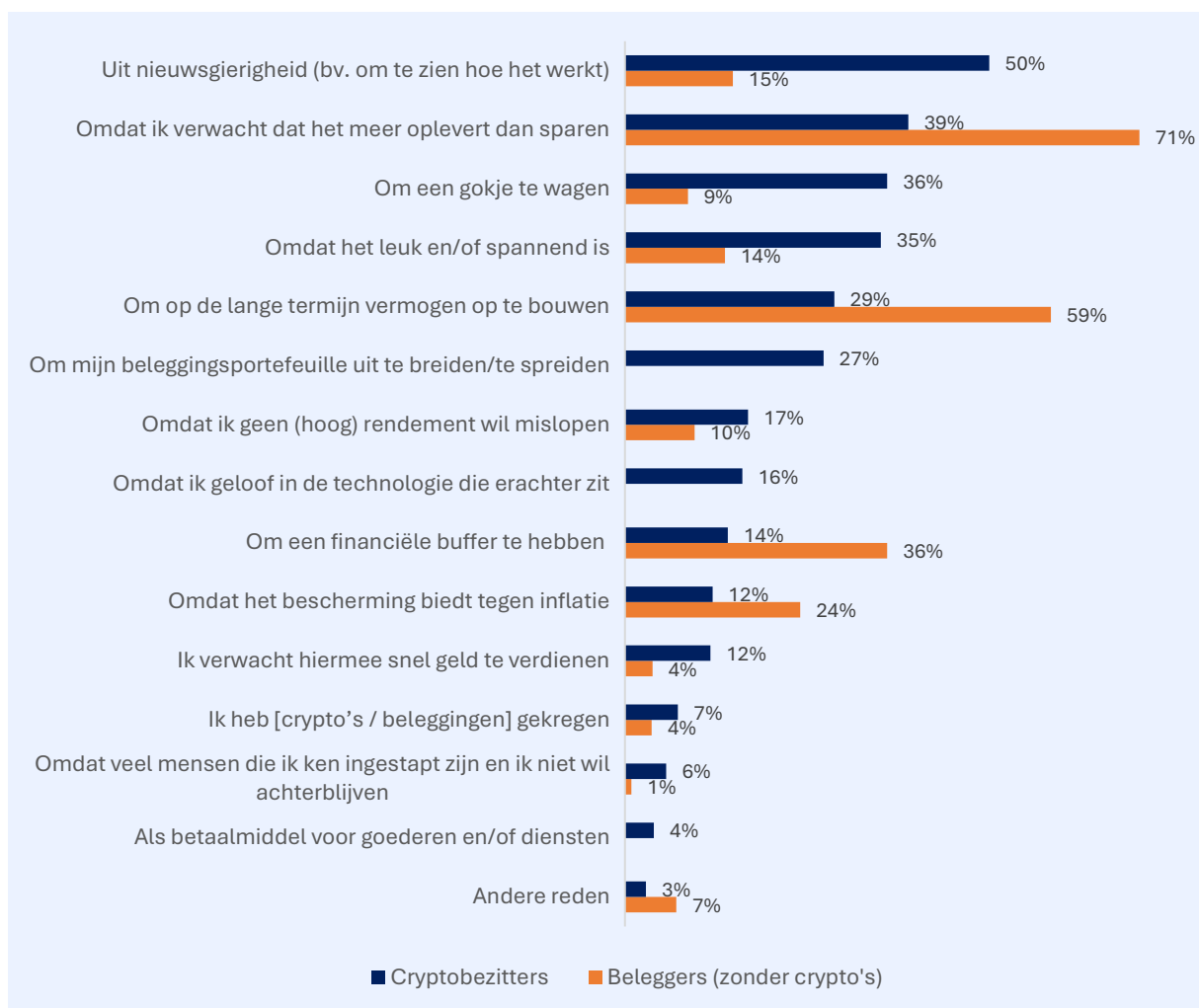
Voor beleggers is de verwachting dat beleggen meer oplevert dan sparen de vaakst genoemde reden waarom zij beleggen. Ook vermogen opbouwen voor de lange termijn is voor deze groep vaak belangrijk. Beleggers noemen beide redenen vaker dan cryptobezitters, hoewel ze beide ook voor cryptobezitters van groot belang zijn. Wanneer gevraagd wordt naar de *belangrijkste* reden, zijn dit ook de redenen die door beiden groepen het vaakst gekozen worden. Beleggers kiezen deze redenen echter wel vaker dan cryptobezitters. Voor cryptobezitters zijn nieuwsgierigheid en 'een gokje wagen' namelijk ook redenen die vaak als belangrijkste gezien worden.

Het belang van redenen als nieuwsgierigheid en 'een gokje wagen', maar ook 'omdat het leuk/spannend is' suggereert dat een aanzienlijk deel van de cryptobezitters de handel in crypto als een soort spel ziet en mogelijk **bewust risico's neemt** om daarmee veel geld te kunnen verdienen. Hierin is een **overeenkomst** te herkennen **met gokken**, al suggereert het ook dan mensen **realistisch** zijn over het hoge risico dat gepaard kan gaan met handelen in crypto.

Opvallend is het verder dat niet willen achterblijven bij mensen uit de sociale omgeving en geloof in de technologie geen duidelijke redenen zijn voor mensen om crypto's te kopen. Daarnaast valt op dat jongere cryptobezitters (tot 35 jaar) geen andere redenen lijken te hebben dan oudere cryptobezitters.

Figuur 4.4. Waarom [hebt u crypto's / belegt u]?

Box 4.3. Inzichten uit de interviews

De meeste geïnterviewden gaven aan gestart te zijn met crypto's om **financiële vrijheid** te krijgen en uiteindelijk minder afhankelijk te worden van inkomsten uit een baan. Hierbij speelt de volatiliteit een grote rol, omdat men hierdoor het idee heeft snel resultaat te kunnen behalen en veel geld te kunnen verdienen. Dit suggereert dat in elk geval degenen die een verslaving ontwikkelden mogelijk ook met onrealistische verwachtingen startten. Voor deze groep speelde ook de sociale omgeving een vrij grote rol. Sommigen werden **nieuwsgierig** door verhalen van vrienden en werden er zo een beetje in getrokken.

Verder benoemen verschillende geïnterviewden dat ze geloven in het **systeem** achter crypto's en dat ze op verschillende manieren, naast sparen, **geld willen laten groeien**.

Voor geïnterviewden die te maken hadden met een gokverslaving was het kopen van crypto's vooral ook een **variatie op gokactiviteiten**. Zij hadden in de eerste instantie het idee dat ze hun geld zo verstandiger inzetten dan bij gokken. Het volatiele karakter van crypto's triggerde echter ook meteen weer het problematische gedrag dat bij de gokverslaving hoorde.

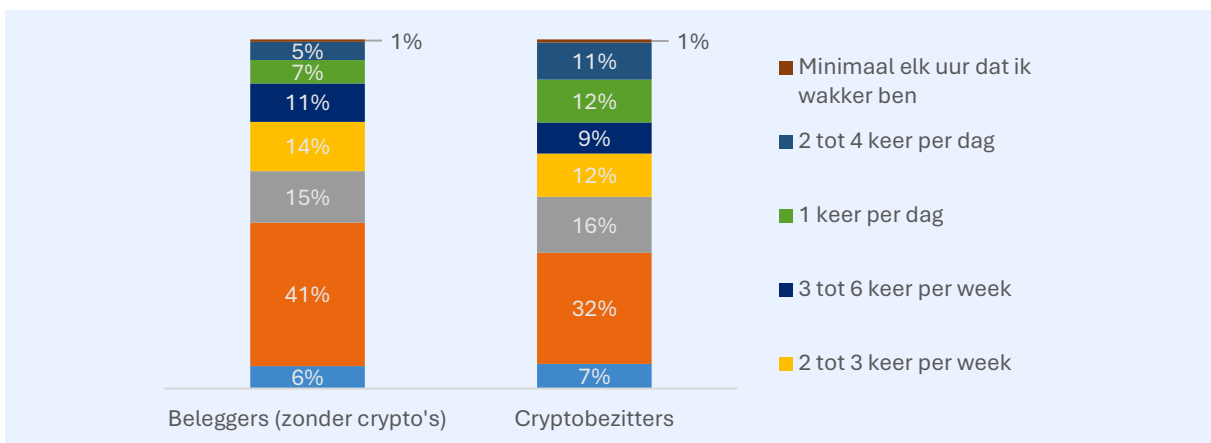

4.2 Psychologische risico's

De psychologische risico's van crypto ontstaan vooral wanneer mensen (veel) **meer tijd** in de handel in crypto's investeren **dan goed voor ze is**, wat uiteindelijk kan leiden tot verwaarlozing van andere belangrijke activiteiten. Box 4.5 beschrijft dat dit voor mensen met een verslaving het geval lijkt te zijn.

Gezien de volatiliteit van crypto's zou het bijvoorbeeld kunnen dat mensen vaak de **waarde van hun crypto's checken**. Figuur 4.5 laat zien hoe vaak cryptobezitters dit doen, evenals hoe vaak beleggers de waarde van hun beleggingen checken. Ongeveer driekwart van de cryptobezitters checkt de waarde van hun crypto's niet dagelijks. 7% geeft aan de waarde nooit te checken, 32% minder dan eens per week en 37% een of meerdere keren per week. Een minderheid – ongeveer een kwart – geeft aan de waarde wel minstens één keer per dag te checken (1% minimaal elk uur). Beleggers checken de waarde van hun beleggingen gemiddeld minder vaak dan cryptobezitters de waarde van hun crypto's. Zij geven minder vaak dan cryptobezitters aan dit dagelijks of meerdere keren per dag te doen (13% vs. 24%).

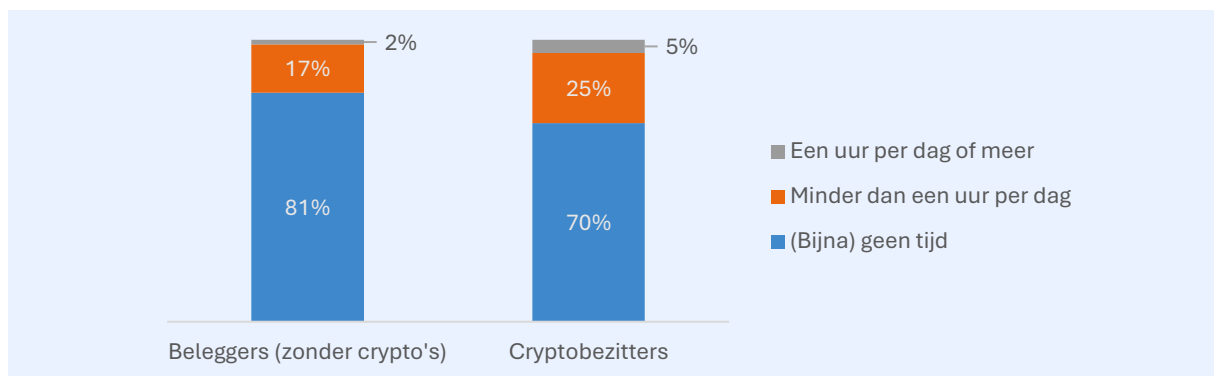
Figuur 4.5. Hoe vaak (ongeveer) checkt u de waarde van uw [crypto's / beleggingen]?

Voor degenen die wél dagelijks de waarde van hun crypto's checken (24% van de totale groep cryptobezitters) is een reclame, bericht van een influencer of een bericht in een groep op Telegram of Discord daar vaak niet per se een aanleiding voor. Wel valt op dat cryptobezitters in vergelijking met beleggers relatief vaak getriggerd worden door een **pushbericht van een app**. Ongeveer een derde (31%) van de cryptobezitters die minimaal dagelijks de waarde van hun crypto's checken, zegt dit vaak te doen naar aanleiding van een dergelijk pushbericht, terwijl slechts 6% van de beleggers pushberichten als een aanleiding voor het checken van de waarde van hun beleggingen benoemt.

Figuur 4.6. Hoeveel tijd besteedt u gemiddeld aan [crypto's / beleggen]?

Een ruime meerderheid van de cryptobezitters (70%) geeft aan **(bijna) geen tijd** te besteden aan handelen in of informatie zoeken over crypto's, en een kwart gemiddeld tot een uur per dag. Zo'n 5% geeft aan hier een uur per dag of meer aan te besteden (4% een tot vier uur, 1% meer dan vier uur). Dit percentage ligt iets hoger dan bij beleggers (2%). Er zijn geen verschillen tussen jongere en oudere cryptobezitters.

Mensen die alleen Bitcoin en/of Ethereum bezitten zeggen relatief iets vaker dan mensen die (daarnaast ook) andere crypto's bezitten dat ze nooit de waarde checken, en relatief iets minder vaak dat ze dit 2 tot 4 keer per dag doen. Dit suggereert dat de groep die deze bekende – en relatief stabiele – crypto's bezitten over het algemeen minder actief met crypto's bezig is. In termen van tijdsinvestering per dag is er echter geen verschil tussen deze groepen.

Box 4.3. Inzichten uit de interviews

Geïnterviewden die te maken hebben (gehad) met een verslaving, konden dag en nacht met crypto's bezig zijn, of tot het geld op was. Zij waren in het dagelijks leven vaak snel afgeleid en checkten de waarde van hun crypto's elke paar minuten. *'Ik keek wel 500 keer per dag op mijn telefoon om te kijken wat er met mijn crypto's gebeurde.'*

In de vragenlijst was ook een schaal opgenomen die **(potentieel) problematisch gedrag** meet. Het gaat dan vooral om gedrag dat kan duiden op een sterke preoccupatie met crypto's of gerelateerd wordt aan verslaving. Figuur 4.7 laat de antwoorden van cryptobezitters op deze schaal zien. Beleggers kregen een soortgelijke vraag (zie Figuur 4.8).⁴⁴

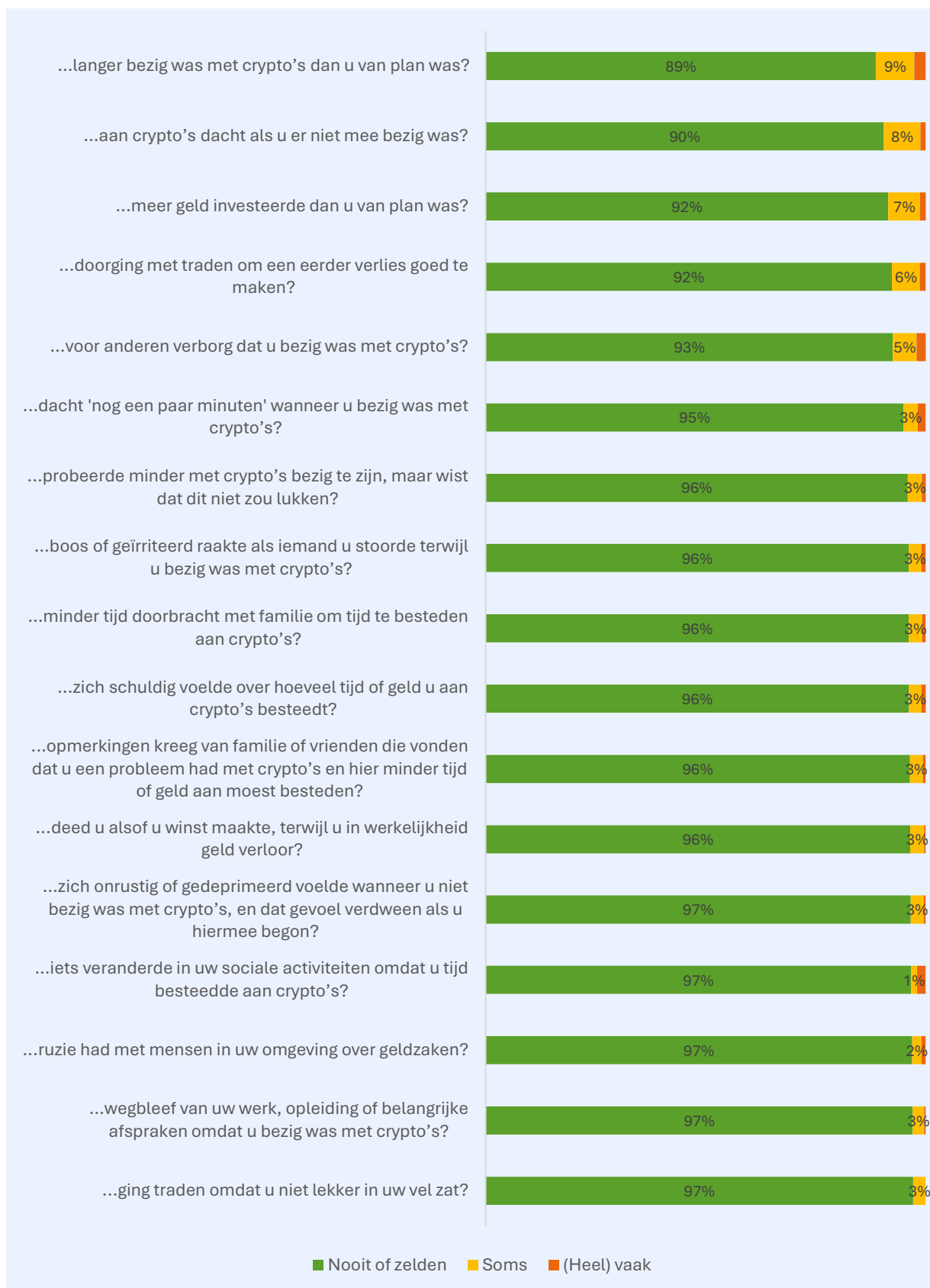
Het is vooral interessant om te zien hoe vaak mensen 'soms', 'vaak' of 'heel vaak' bepaald gedrag vertonen. We lichten hier daarom de gedragingen uit waarvan mensen het vaakst aangeven deze minimaal 'soms' te vertonen. Wat opvalt is dat 11% van alle cryptobezitters zegt minimaal 'soms' langer bezig te zijn met crypto's dan men van plan was, 10% minimaal 'soms' aan crypto's denkt terwijl men er niet mee bezig is en 9% minimaal 'soms' meer geld investeert dan men van plan was. Ook lijkt 8% aan *loss chasing* te doen: zij gaan minimaal 'soms' door met handelen om een eerder verlies goed te maken. De gedragingen die het minst voorkomen zijn handelen omdat men niet lekker in zijn/haar vel zit (3%) en wegblijven van werk, opleiding of belangrijke afspraken omdat men bezig is met crypto's (3%).

⁴⁴ Deze vragen werden alleen voorgelegd aan cryptobezitters en beleggers die minimaal enige tijd aan crypto's of beleggingen besteden. In de analyse zijn we ervan uitgegaan dat degenen die hier geen tijd aan besteden de gedragingen niet vertonen.

Figuur 4.7. Potentieel problematisch gedrag onder **cryptobezitters**. 'Hoe vaak kwam het in de afgelopen 12 maanden voor dat u...?'

Figuur 4.8. Potentieel problematisch gedrag onder **beleggers**. 'Hoe vaak kwam het in de afgelopen 12 maanden voor dat u...?'

Cryptobezitters zeggen vaker dan beleggers wel eens meer geld te investeren dan ze van plan waren, voor anderen te verbergen dat ze bezig zijn met crypto's (of beleggingen) en aan crypto's (of beleggingen) te denken wanneer ze er niet mee bezig zijn. Ook zijn ze hier vaker langer mee bezig dan ze van plan waren en denken ze vaker 'nog een paar minuten'. Wanneer we een vergelijking maken tussen cryptobezitters en beleggers die hun beleggingen als (enigszins) risicovol beschouwen, zien we alleen nog een verschil in hoe vaak men verbergt bezig te zijn met crypto's of beleggingen. Cryptobezitters doen dit iets vaker dan mensen met risicovollere soorten beleggingen. Al deze verschillen vallen echter weg wanneer we rekening houden met verschillen in sociaal-demografische kenmerken tussen de groepen. De potentieel risicovolle gedragingen van cryptobezitters lijken dus meer samen te hangen met het feit dat deze groep voor een groter deel uit (jonge) mannen bestaat dan met het bezit van crypto's op zich.

Het is ook relevant om te zien hoeveel mensen meerdere van deze potentieel problematische gedragingen rapporteren. Op de gehele populatie van cryptobezitters gaf zo'n 9% aan minimaal drie van de in totaal achttien voorgelegde gedragingen minimaal 'soms' te vertonen. Dat zijn dus mensen die bijvoorbeeld soms langer bezig zijn met crypto's dan ze van plan zijn, aan crypto's denken als ze er niet mee bezig zijn én wel eens meer geld investeren dan ze van plan waren. Voor beleggers is het percentage dat vergelijkbare minimaal drie gedragingen in de context van beleggen vertoont met 5% niet significant lager.

De bevinding dat de verschillen tussen cryptobezitters en beleggers (wanneer gecontroleerd wordt voor sociaal-demografische kenmerken) niet significant zijn is belangrijk. Dit wil namelijk zeggen dat er **geen redenen zijn om aan te nemen dat er meer problematisch gedrag plaatsvindt onder cryptobezitters dan onder traditionele beleggers**, zeker niet wanneer we cryptobezitters vergelijken met beleggers die voornamelijk risicovolle beleggingsproducten bezitten.

4.3 Omvang van de groep die risico's neemt

De bevindingen die beschreven zijn in dit hoofdstuk suggereren al dat een beperkte groep cryptobezitters risicovol gedrag vertoont. Wanneer we kijken naar risicovol gedrag in termen van financiële kwetsbaarheid, dan zien we dat 3% zou moeten bezuinigen op dagelijkse uitgaven als hun crypto's sterk in waarde zouden dalen. Wanneer we kijken naar gedragingen die duiden op een psychologisch risico, dan zien we dat 5% meer dan een uur per dag aan crypto's besteedt en dat zo'n 9% van de cryptobezitters (in elk geval soms) enkele problematische gedragingen vertoont.

Om te bepalen wat de omvang is van de groep die (te) grote risico's neemt, is het echter van belang te bepalen in welke mate deze groepen overlappen. De resultaten suggereren dat minder dan 1% van de cryptobezitters meer geld geïnvesteerd heeft in crypto dan verantwoord is, meer dan een uur per dag aan besteedt aan crypto én gedrag vertoont dat gerelateerd wordt aan verslaving. De groep die duidelijk risicogedrag vertoont is dus beperkt, maar de impact van dit gedrag kan wel heel groot zijn. Dit blijkt vooral uit de interviews (Box 4.4).

Box 4.4. Inzichten uit de interviews

Risicogedrag kan in sommige gevallen leiden tot een **verslaving**. Geïnterviewden die hier ervaring mee hebben, merkten dat dit verregaande gevolgen kan hebben op financieel, mentaal en sociaal vlak. Meerdere geïnterviewden beschrijven dat ze zich voortdurend zorgen maakten over de eigen financiële situatie en steeds manieren moesten bedenken om aan geld te komen om verder te handelen en het verlies goed te maken (*loss chasing*). Dat ging soms zelfs zo ver dat men ging handelen met geld uit het eigen bedrijf, lening op lening ging afsluiten of op illegale manieren aan geld probeerde te komen. De zorgen om geld zorgden voor een neerwaartse spiraal.

‘Je denkt bij een verlies steeds dat je het ook wel weer kunt terugwinnen. Je rationaliteit is dan weg en er gaat dan nog meer van foute keuzes afhangen.’

‘De dag dat ik mijn salaris had ging meteen alles naar crypto toe. Ik baalde dan als ik geld verloor, maar de volgende dag was ik alweer bezig om aan geld te komen of om te overleven. Vooral ook fantaseerde ik over nieuwe projecten of munten waar ik weer in zou stappen en mogelijk wel aan zou verdienen. Ik werd er niet voorzichtiger van.’

Erger nog dan het financiële verlies zelf, vonden zij vaak dat de mensen om hen heen ook geraakt werden. Er ging in sommige gevallen zoveel tijd in crypto's zitten dat men sociale activiteiten oversloeg of alleen strategisch naar de belangrijkste activiteiten ging. Voor één geïnterviewde ging de bezetenheid met crypto's zo ver dat hij bijvoorbeeld vergat zijn kinderen van school te halen. Een andere geïnterviewde zei: *‘Ik was fysiek wel aanwezig, maar met mijn hoofd niet.’*

Daarnaast probeerden deze geïnterviewden hun verslaving zo goed mogelijk verborgen te houden voor de omgeving, waardoor ze bijvoorbeeld voortdurend moesten liegen, manipuleren of dingen achterhouden. Ze waren niet meer te vertrouwen voor de mensen om hen heen. *‘Als je verslaafd raakt aan crypto's dan leidt dat tot een totale sociale ontwrichting, van je gezin, sociaal, professioneel. Dus ook alles er omheen wordt geraakt.’*

Ook de mentale gezondheid leed onder de verslaving. *‘Alles om je heen boeit je niet meer, het boeit niet meer wat mensen zeggen. Het enige wat je wil is bezig zijn met de crypto en zorgen dat het iets oplevert.’* Sommige geïnterviewden gaven bijvoorbeeld aan in zo'n periode met zelfmoordgedachten te kampen.

De **geïnterviewden zonder cryptoverslaving** hebben hele andere ervaringen. Ze willen zich niet laten leiden door hun emoties en lijken deze goed onder controle te kunnen houden bij het handelen in crypto. Het gevoel een strategie voor de lange termijn te hebben geeft rust en maakt het handelen minder verslavend. Deze geïnterviewden kunnen zich makkelijk voor crypto's afsluiten en hoeven er ook niet de hele tijd mee bezig te zijn. Ook zorgen zij dat ze handelen met geld dat ze echt kunnen (en bereid zijn te) missen. *‘Je moet alleen investeren met het geld dat je kwijt kan raken zonder in de problemen te komen.’* Bij een eventueel verlies kunnen zij makkelijker afwachten (*‘het uitzitten’*) of het verlies wegwuiven. Vaak investeren ze maar een klein deel in risicovolle crypto's en zien ze verlies door foute keuzes als ‘leergeld’.

4.4 Overlap met gokgedrag

Van alle cryptobezitters geeft ongeveer een derde (34%) aan de afgelopen maand ‘een enkele keer’ tot ‘vaak’ geld ingezet te hebben in een gok- of kansspel. In de groep cryptobezitters ligt dit aandeel hoger dan in de groep beleggers (23%) of de Nederlandse bevolking als geheel (24%). Dit benadrukt nogmaals de overlap met gokken. Onder cryptobezitters rapporteren degenen die wel eens gokken ook vaker problematische gedragingen.

5 De rol van reclame en sociale media

Je kunt er bijna niet omheen: reclames en berichten over crypto's zijn overal. De vraag is dan ook welke invloed deze hebben op keuzes van cryptobezitters en of deze invloed sterker is dan die van andere invloeden uit de omgeving.

De nadruk ligt in dit hoofdstuk op de rol van finfluencers. Finfluencers zijn gebruikers van sociale media als TikTok, Instagram en YouTube die vaak berichten plaatsen over financiële onderwerpen en daarmee duizenden of zelfs miljoenen volgers bereiken. Ze verdienen vaak geld doordat bedrijven ze betalen om berichten te plaatsen, in de hoop dat ze daarmee hun volgers overtuigen bepaalde producten te kopen of te gaan gebruiken. Finfluencers profileren zichzelf vaak als experts op financieel gebied en suggereren regelmatig dat beleggingen en crypto's je kunnen helpen snel rijk te worden en een luxe leven te gaan leiden.⁴⁵ Daarmee zorgen ze mogelijk voor **wishful identification**: een verlangen bij volgers om te worden zoals een publiek persoon, in dit geval de finfluencer.⁴⁶

In het vragenlijstonderzoek stelden we vragen om te achterhalen hoe finfluencers door cryptobezitters, beleggers en de bevolking in het algemeen gezien worden, en welke invloed zij hebben op financiële keuzes. Inzichten uit de literatuur over dit thema zijn beschreven in Box 5.1.

Box 5.1. Inzichten uit de literatuur

Onderzoek dat specifiek gericht is op de rol van finfluencers in de keuze voor crypto is **zeer beperkt**. Voor influencers in het algemeen is wel bekend dat **vertrouwen** een grote rol speelt. Als gebruikers van sociale media een productaanbeveling zien van een influencer die ze betrouwbaar vinden, zijn ze meer geneigd het aanbevolen product te kopen.⁴⁷ Het lijkt waarschijnlijk dat dit door te trekken is naar finfluencers: als zij betrouwbaar overkomen, weten ze hun volgers waarschijnlijk eerder over te halen hun financiële advies op te volgen.

Het lijkt aannemelijk dat reclames en berichten van finfluencers consumenten vooral overtuigen om te starten met handelen in crypto of om voor een bepaald type crypto of bepaald platform te kiezen als ze inspelen op de factoren genoemd in hoofdstuk 2, zoals FOMO. Berichten die benadrukken dat je een kans niet mag missen zorgen ervoor dat mensen meer geneigd raken te gaan investeren.⁴⁸ Dit is zelfs het geval als mensen eerder verlies hebben geleden, hetgeen suggereert dat dergelijke berichten mensen ertoe kunnen aanzetten meer risico te nemen. Een bericht dat de risico's benadrukt ('9 op 10 investeerders krijgt te maken met ernstige verliezen bij het investeren in crypto'), kan dit effect deels tegengaan.⁴⁹

Daarnaast lijkt er een rol weggelegd voor de eerder beschreven **beschikbaarheidsheuristiek**: als je vaak ziet dat anderen succesvol handelen in crypto, zul je eerder geloven dat het waarschijnlijk is dat je zelf rijk wordt als je gaat handelen in crypto.

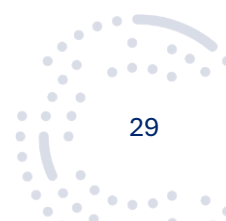
⁴⁵ Van Reijmersdal, E. A., & Hudders, L. (2023). Hoe word je miljonair in drie stappen? Een experimenteel onderzoek naar de persuasieve kracht van beleggingsadviezen door finfluencers. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 51(3), 284-302.

⁴⁶ Zhang, R., Mercado, T., Chen, Y., & Bi, N. C. (2024). "How come I don't look like that": the negative impact of wishful identification with influencers on follower Well-being. *Online Media and Global Communication*, 3(4), 560-579.

⁴⁷ Naderer, B., Matthes, J., & Schäfer, S. (2021). Effects of disclosing ads on Instagram: The moderating impact of similarity to the influencer. *International Journal of Advertising*, 40(5), 686-707.

⁴⁸ Friederich, F., Meyer, J. H., Matute, J., & Palau-Saumell, R. (2024). CRYPTO-MANIA: How fear-of-missing-out drives consumers' (risky) investment decisions. *Psychology & Marketing*, 41(1), 102-117.

⁴⁹ Ibid.

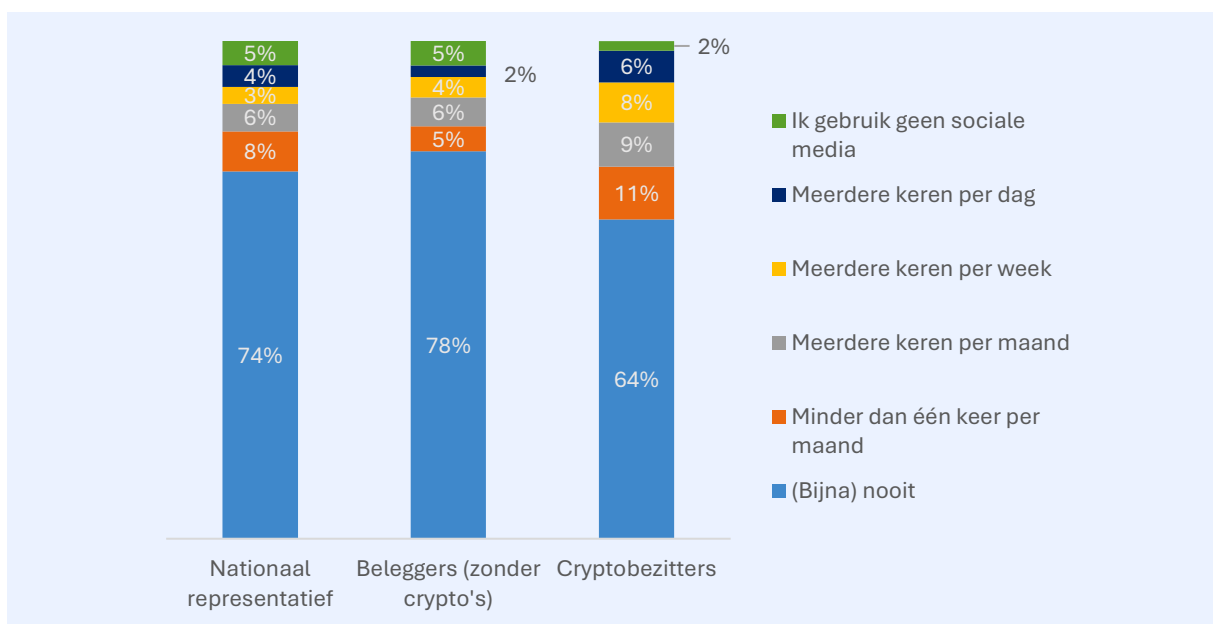

5.1.1 De rol van finfluencers

Figuur 5.1 laat zien dat cryptobezitters, vergeleken met beleggers (22%) en met de gemiddelde Nederlander (26%), **relatief vaak** aangeven dat zij naar **video's of posts van finfluencers over crypto's** of een ander thema te kijken (34%). Ongeveer een kwart van de cryptobezitters (23%) zegt dit minstens een aantal keer per maand te doen (tegenover 12% van de beleggers en 13% van de nationaal representatieve groep). Toch zegt ook binnen deze groep cryptobezitters bijna twee derde (64%) nooit of bijna nooit naar berichten van finfluencers te kijken. Voor cryptobezitters tot 35 jaar ligt dit percentage wel lager dan voor oudere cryptobezitters (57% vs. 69%). Jongere cryptobezitters kijken dus iets vaker naar posts van finfluencers.

Figuur 5.1. Hoe vaak kijkt u naar video's of posts van finfluencers?

Binnen de groep die wel eens naar berichten van finfluencers kijkt, kijken cryptobezitters vaker naar berichten over geld verdienen met crypto (47%) dan beleggers (22%) en respondenten uit de representatieve groep (17%). Ongeveer een kwart van de cryptobezitters kijkt hier meerdere keren per maand naar en een op acht (13%) minimaal enkele keren per week. Onder cryptobezitters zijn daarnaast berichten over geld verdienen met beleggen (35%) en over geld besparen (28%) populair.

Wanneer mensen naar berichten van finfluencers over crypto's (of andere thema's) kijken, wil dat nog niet per se zeggen dat ze zich daardoor laten beïnvloeden. Ruim de helft van de cryptobezitters die wel eens naar berichten van finfluencers kijken, geeft aan wel eens een **keuze over geldzaken** te hebben gemaakt op aanraden van een finfluencer. Van deze groep heeft 42% dit 'een enkele keer' gedaan (ofwel 14% van alle cryptobezitters) en 9% 'regelmatig' of zelfs 'vaak' (ofwel 3% van alle cryptobezitters). Cryptobezitters laten zich daarmee iets vaker beïnvloeden door finfluencers dan beleggers. Van alle beleggers heeft 5% 'een enkele keer' tot 'vaak' een keuze gemaakt op aanraden van een finfluencer, voor de representatieve groep is dat 3%.

Bij degenen die wel eens een keuze maakten waarbij de aanbeveling van een finfluencer op zijn minst een rol speelde, betrof de keuze het vaakst een keuze voor een bepaalde crypto of bepaald cryptoproject (49%). Andere keuzes die gemaakt waren op basis van een dergelijke aanbeveling

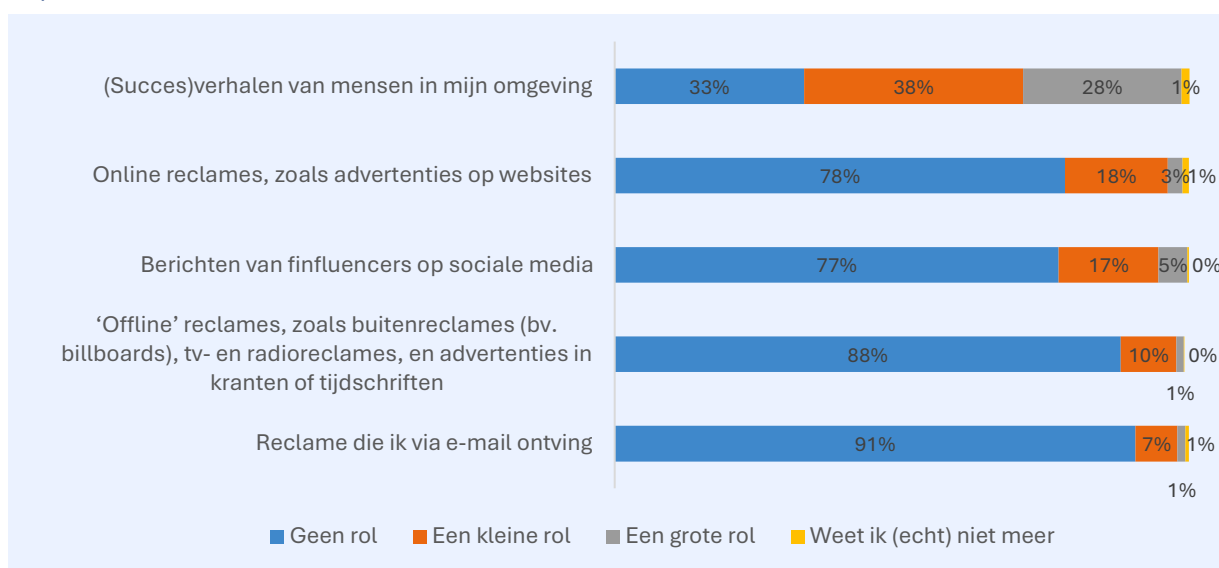
waren de keuze om voor het eerst crypto's te kopen (29%), de keuze voor een bepaalde crypto exchange (23%), de keuze voor een training, cursus of boek over crypto (10%) of iets anders (12%).

Iets minder dan de helft (42%) van de cryptobezitters verloor wel eens geld doordat ze crypto's verkochten nadat de waarde plotseling sterk daalde. Van deze groep had 10% de crypto's gekocht op aanraden van een finfluencer. Met andere woorden: 4% van de cryptobezitters is wel eens geld verloren door een sterke waardedaling van crypto's die ze op aanraden van een finfluencer gekocht hadden. Dat kan duiden op 'pump and dump', maar het kan ook gewoon pech zijn.

5.1.2 Beïnvloedende factoren uit de omgeving

Keuzes van mensen kunnen – bewust en onbewust – worden beïnvloed door verschillende factoren in hun omgeving. Figuur 5.2. toont in welke mate factoren als (succes)verhalen van mensen in hun omgeving en verschillende soorten reclame een bewuste invloed hadden op de beslissing van cryptobezitters om (voor het eerst) crypto's te kopen. Twee derde van de cryptobezitters (66%) zegt dat **(succes)verhalen van mensen uit hun omgeving** in elk geval tot op zekere hoogte een rol hebben gespeeld. Het lijkt daarmee een veel **belangrijkere factor dan berichten van finfluencers** (voor 22% speelde dit in elk geval enige rol), online reclames (21%), offline reclames (11%) en reclame via email (8%). Reclames lijken dus geen belangrijke rol te spelen in beslissingen, in elk geval niet op een bewust niveau.

Figuur 5.2. In welke mate speelden de volgende zaken een rol in uw keuze om (voor het eerst) crypto's te kopen?

5.1.3 Bronnen van informatie over crypto

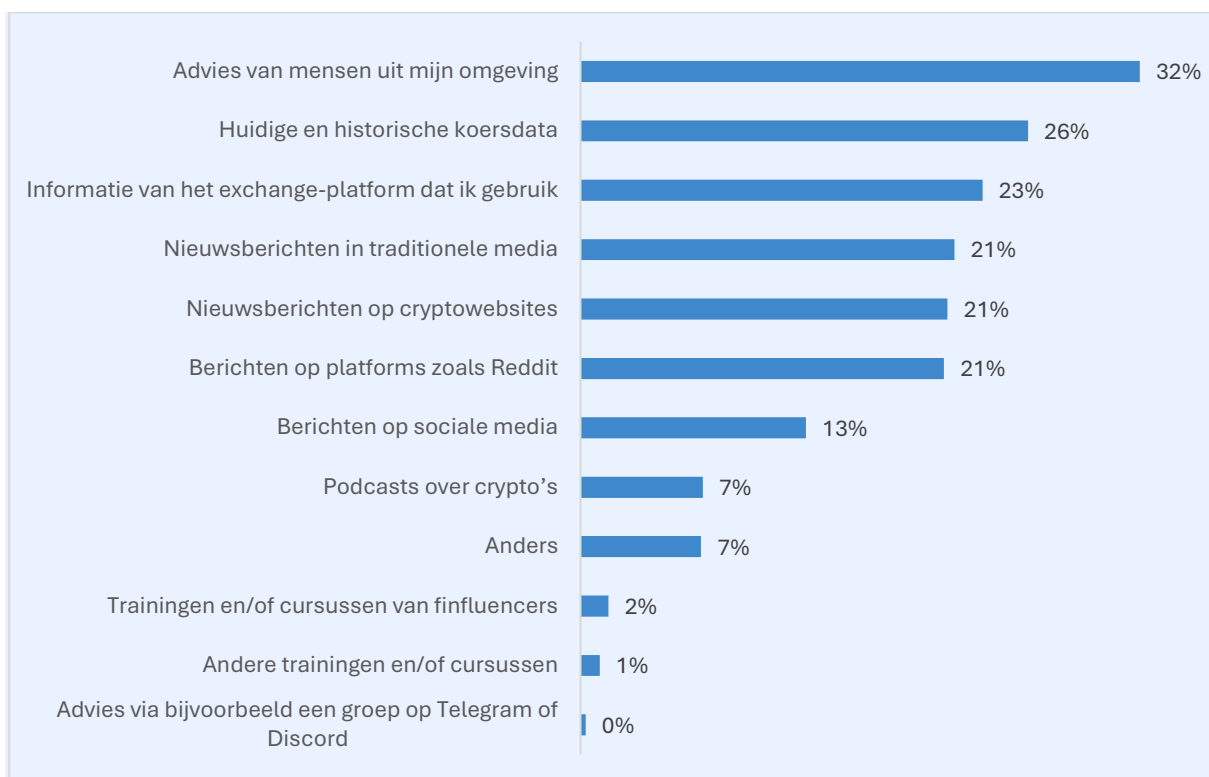
Wanneer mensen informatie zoeken over crypto's, kunnen ze daarbij verschillende bronnen raadplegen. **Advies van mensen uit de omgeving** blijkt voor ongeveer een derde (32%) een belangrijke bron te zijn (Figuur 5.3). Gegevens over de koers van crypto's en informatie van de exchange worden daarna het vaakst als belangrijke bronnen genoemd.

Mensen uit de eigen omgeving lijken dus een belangrijke rol te spelen in de keuze om voor het eerst crypto's te kopen en vervolgens ook een belangrijke bron van informatie te zijn. Dit suggereert dat er veel mensen in elk geval regelmatig met anderen praten over crypto's.

Figuur 5.3. Wat zijn voor u belangrijke bronnen van informatie over crypto's? (Maximaal 3 bronnen)

5.1.4 Percepties van finfluencers

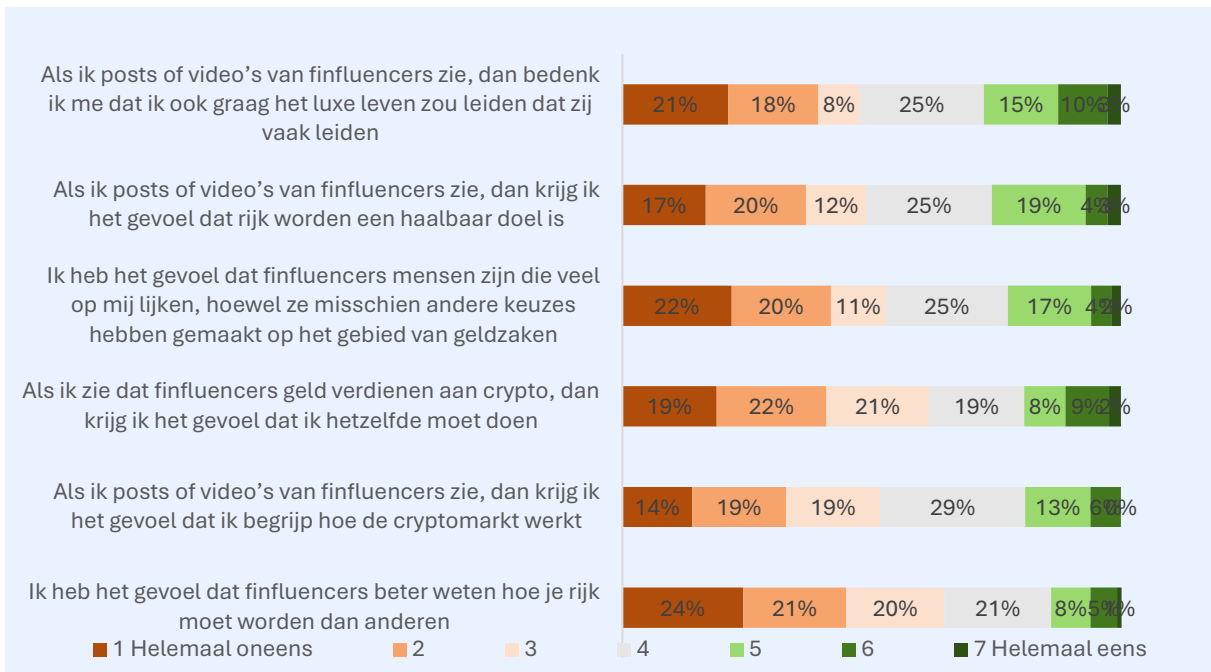
Een kwart van de cryptobezitters (25%) kijkt (wel eens) naar video's of posts van finfluencers over crypto. In het vragenlijstonderzoek werd aan hen een aantal stellingen voorgelegd om hun percepties over finfluencers te meten. Ruim een kwart van deze groep (28%, ofwel 8% van de totale groep cryptobezitters) denkt bij het zien van posts over crypto dat ze ook het luxe leven zouden willen leiden dat finfluencers vaak leiden. In deze subgroep lijkt er dus sprake te zijn van **wishful identification**. Ook krijgt een kwart van deze groep cryptobezitters (26%, ofwel 8% van de totale groep cryptobezitters) door het zien van posts van finfluencers het gevoel dat **rijk worden een haalbaar doel** is, hoewel dit wellicht niet realistisch is.

Met de meeste stellingen is een meerderheid het echter oneens (zie Figuur 5.4). Binnen de groep cryptobezitters die aangeven dat zij naar video's of posts van finfluencers over crypto kijken, hebben de meeste mensen dus *niet* het idee dat finfluencers weten hoe je rijk moet worden en/of dat ze moeten doen wat finfluencers doen. Over het algemeen lijken mensen dus een redelijk **kritische houding** te hebben ten opzichte van finfluencers.

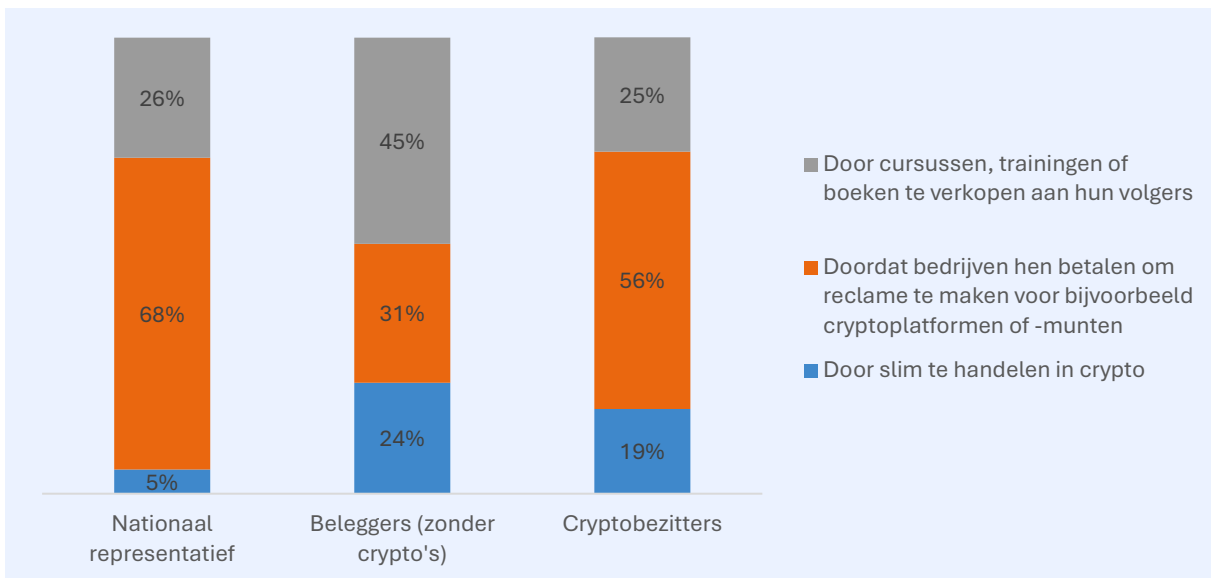

Figuur 5.4. Bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken?

Dat blijkt ook als we kijken naar ideeën over het verdienmodel van finfluencers die berichten plaatsen over crypto's (zie Figuur 5.5). Hoewel zij wellicht de indruk proberen te wekken dat ze vooral verdienen aan de handel in crypto zelf, geloven veel cryptobezitters die wel eens naar dergelijke berichten kijken dat dit niet hun voornaamste inkomstenbron is. Slechts één op vijf (19%) denkt dit. Een meerderheid denkt dat deze finfluencers vooral **verdienen aan reclames voor bedrijven**.

Figuur 5.5. Waardoor denkt u dat finfluencers die posts of video's plaatsen over crypto's het meeste geld verdienen?

Box 5.2. Inzichten uit de interviews

Ook geïnterviewden tonen zich kritisch over finfluencers. *‘Ze hebben helemaal geen verstand van kapitaal. Ze willen een gevoel van geluk verkopen en het idee dat je er iets van kan maken. Er trappen genoeg mensen in. Dat is problematisch.’* Ze benadrukken dat mensen die beïnvloedbaar zijn (vooral jongeren) mogelijk te gemakkelijk meegaan in het ideaalbeeld dat finfluencers creëren. *‘Mensen vertrouwen influencers. Influencers maken hier misbruik van om er zelf beter van te worden. Ze hebben geen financiële achtergrond, ze weten alleen hoe ze iets op Youtube moeten zetten.’* Sommigen hebben dit zelf ook ervaren. *‘Ik dacht dat het goed was om iemand te volgen die wist wat hij doet.’*

Wel maken velen onderscheid tussen experts en finfluencers. Experts zijn vooraanstaande analisten die een reputatie opgebouwd hebben en jarenlange ervaring hebben. Zij laten zowel de positieve als negatieve dingen zien en geven ook advies over waarom ze iets niet zouden kopen. Veel geïnterviewden staan wel positief tegenover dit soort experts.

6 Conclusies en aanbevelingen

Het doel van dit onderzoek was om een beter beeld te krijgen van de risico's van crypto. De vraag was vooral hoe Nederlandse cryptobezitters omgaan met crypto's en of zij hierbij vaak risicovol gedrag vertonen. Gedrag wordt bijvoorbeeld als risicovol gezien wanneer men meer geld inlegt dan eigenlijk gemist kan worden of wanneer men tekenen van verslaving vertoont. Daarnaast was er in dit onderzoek speciale aandacht voor de mogelijke rol van influencers en reclame in het aanzetten tot risicovol gedrag. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies beschreven en suggesties gedaan voor eventuele beleidsrichtingen.

6.1 Belangrijkste conclusies

De handel in crypto's kent potentieel verslavende aspecten

De cryptomarkt verschilt op diverse vlakken van bijvoorbeeld de aandelenmarkt. In de literatuur wordt beschreven hoe dat cryptoverslavingen mogelijk in de hand kan werken. Zo gaat de handel in crypto's dag en nacht door, waardoor men voortdurend kan handelen of de waarde van crypto's kan checken. Daarnaast is de waarde van crypto's moeilijk te voorspellen en zijn crypto's vaak zeer volatiel: waardeinstijgingen en -dalingen volgen elkaar in hoog tempo op. Dit kan eraan bijdragen dat mensen bang zijn iets belangrijks te missen. Influencers en platformen spelen daar slim op in. Platformen sturen via hun apps bijvoorbeeld vaak pushberichten. Voor cryptobezitters blijkt dat vaker dan voor beleggers een aanleiding om de waarde van hun crypto's te checken.

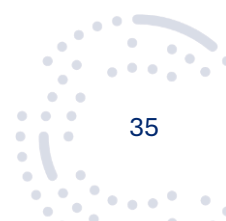
Een relatief klein deel van de cryptobezitters vertoont risicovol gedrag

Een overgrote meerderheid van de cryptobezitters neemt weinig financiële risico's met crypto. Velen zien handelen in crypto als iets dat leuk of spannend is en wagen daarom graag een 'gokje'. Het lijkt erop dat mensen met die instelling ook bewust de risico's beperken. De gemiddelde inleg is relatief laag (ook in vergelijking met het bedrag dat anderen inleggen in beleggingen) en veruit de meeste cryptobezitters handelen alleen met geld dat ze kunnen missen.

Ook vertonen weinig cryptobezitters gedrag dat kan duiden op verslaving. Ongeveer driekwart van de cryptobezitters checkt de waarde van hun crypto's bijvoorbeeld niet dagelijks en een ruime meerderheid besteedt amper tijd aan het zoeken van informatie over of het handelen in crypto. Ongeveer 1 op 10 cryptobezitters besteedt wel eens meer tijd aan crypto's dan men van plan was en een vergelijkbaar aantal denkt wel eens aan crypto's als men er niet mee bezig is. Een iets kleiner aandeel (8%) doet aan *loss chasing*: doorgaan met handelen om een eerder verlies goed te maken.

Geen reden om aan te nemen dat cryptobezitters meer risicovol gedrag vertonen dan beleggers

De bevindingen geven geen reden om aan te nemen dat cryptobezitters meer risicovol gedrag vertonen dan beleggers die (enigszins) risicovolle producten bezitten. Ook geven ze geen reden om aan te nemen dat cryptobezitters meer risicovol gedrag vertonen dan beleggers in het algemeen. Er zijn kleine verschillen tussen cryptobezitters en beleggers, maar die vallen weg als we rekening houden met verschillen in sociaal-demografische kenmerken. Cryptobezitters relatief vaak (jonge) mannen en dat lijkt een duidelijkere verklaring voor hun potentieel risicovolle gedragingen dan het bezit van crypto's op zich.

Een klein deel van de cryptobezitters ervaart echter wel serieuze problemen

Dat het probleem van risicovol gedrag rondom crypto voor de groep als geheel klein is, neemt niet weg dat enkelen wel te maken krijgen met serieuze problematiek waarin crypto's een belangrijke rol spelen. Dat zien we vooral terug in de interviews. Het merendeel van de interviews is afgenomen met mensen die in behandeling zijn voor een gokverslaving. Bij deze groep maakt het handelen in crypto een belangrijk deel uit van hun verslaving. Zij maken weinig onderscheid tussen gokken en handelen in crypto's en zien crypto's vaak als een variatie op andere gokactiviteiten. Deze groep cryptobezitters krijgt vaak te maken met problemen op financieel, mentaal en sociaal vlak. Hoewel het om een kleine groep cryptobezitters lijkt te gaan, mag deze niet uit het oog verloren worden. Ook gokverslaving treft relatief weinig mensen die wel eens gokken, maar desondanks wordt deze verslaving als een serieus risico voor de volksgezondheid gezien.

De rol van influencers en reclame is beperkt – in elk geval op bewust niveau

Finfluencers en reclame lijken een beperkte rol te spelen in keuzes van cryptobezitters. Over het algemeen stellen cryptobezitters zich redelijk kritisch op tegenover finfluencers. Dat suggereert dat ze mogelijk minder beïnvloedbaar zijn dan wel eens gedacht wordt.

Hierbij moet wel aangetekend worden dat in het onderzoek direct gevraagd is naar de rol van finfluencers. Mogelijk hebben mensen een kritische houding tegenover finfluencers als ze hier bewust bij stilstaan, maar zijn ze minder kritisch als ze in het dagelijks leven geconfronteerd worden met berichten van finfluencers. Dat zou betekenen dat de rol van finfluencers (en ook die van reclame) groter zou kunnen zijn dan de beschreven bevindingen suggereren. Dit zou ook kunnen verklaren waarom in eerder onderzoek wel een invloed van sentimenten op sociale media op daadwerkelijk gedrag gevonden werd.⁵⁰ Er is echter nog te weinig onderzoek gepubliceerd over de invloed van finfluencers en reclame op het gedrag van (toekomstige) cryptobezitters om hier duidelijke conclusies aan te verbinden.

De sociale omgeving speelt een grotere rol dan influencers en reclames

De eigen sociale omgeving blijkt wel een aanzienlijke rol te spelen. Weinig mensen geven aan te handelen in crypto omdat ze niet willen achterblijven bij anderen. Toch worden mensen uit de omgeving als een belangrijke bron van informatie over crypto's gezien en hebben (succes)verhalen van anderen voor een ruime meerderheid in elk geval enige rol gespeeld in de keuze om te starten met crypto's. Verhalen van anderen lijken dus in elk geval interesse te wekken.

Ook kan het zo zijn dat mensen niet voor crypto's kiezen omdat ze bewust niet willen achterblijven bij anderen, maar dat ze zich op een meer onbewust niveau toch spiegelen aan de successen van anderen. Het lijkt er in elk geval op dat veel mensen regelmatig met anderen over crypto's praten. Indirect kan hier natuurlijk wel weer een rol voor influencers en reclames liggen, omdat deze wel aanleiding voor dergelijke gesprekken kunnen zijn. Sociale beïnvloeding wordt mogelijk extra gestimuleerd door het feit dat apps vaak een beloning aanbieden wanneer men nieuwe gebruikers aandraagt.⁵¹

⁵⁰ Kraaijeveld, O., & De Smedt, J. (2020). The predictive power of public Twitter sentiment for forecasting cryptocurrency prices. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 65, 101188.

⁵¹ AFM (2024). *Risico's in de keuzeomgeving van cryptoapps*.

6.2 Mogelijke beleidsrichtingen

Wanneer beleidsmaatregelen (in aanvulling op MiCA) nodig geacht worden, kan het zinvol zijn cryptobeleid op bepaalde onderdelen gelijk te trekken met beleid rondom beleggen en/of gokken. Zo moeten aanbieders van beleggingsapps de kennis van hun klanten inventariseren, terwijl aanbieders van crypto-apps die verplichting niet hebben. Dit draagt bij aan de laagdrempeligheid van de handel in crypto's: binnen een paar minuten kun je een flink bedrag ingelegd hebben. In verkennend onderzoek van de AFM werd al geconcludeerd dat het aanmeldproces in apps kort en efficiënt is, waardoor men snel kan starten met handelen.⁵² Die laagdrempeligheid zorgt er mogelijk voor dat mensen ook makkelijk met een laag bedrag starten. Hoewel die lage inleg op zich positief is, zet het mogelijk wel de deur open naar het inleggen van (veel) hogere bedragen.

Daarnaast mogen aanbieders van beleggingsproducten vanwege het provisieverbod geen beloningen geven wanneer gebruikers nieuwe gebruikers aandragen. In crypto-apps gebeurt dit wel.⁵³ Dit is mogelijk problematisch, zeker gezien de rol van de sociale omgeving in de keuze voor crypto's. Hierin zou beleid vergelijkbaar met dat voor beleggingsproducten dus nuttig kunnen zijn.

Verder is het van belang om te kijken naar gokbeleid, onder andere omdat mensen met een verslaving handelen in crypto's als een variatie op (andere) gokactiviteiten zien. De kans dat mensen overstappen van gokken naar handelen in crypto wordt waarschijnlijk ook groter als gokbeleid op bepaalde punten strenger is dan cryptobeleid. Aanbieders van gok- en kansspelen hebben een zorgplicht, terwijl cryptodienstverleners niet hoeven in te grijpen als ze zorgwekkend gedrag zien. Het zou daarom interessant kunnen zijn om te kijken of de zorgplicht ook van toepassing kan worden voor cryptodienstverleners.

Tot slot kan het zinvol zijn cryptodienstverleners te stimuleren om gebruikers van hun apps te helpen verstandige keuzes te maken. Nu wordt de keuzeomgeving vaak zo ingericht dat er aangestuurd wordt op snel handelen en veel geld inzetten.⁵⁴ Gebruikers van apps zijn er wellicht meer bij gebaat als de drempel om handelen hoger wordt en zij niet overtuigd worden hoge bedragen in te zetten.

⁵² AFM (2024). *Risico's in de keuzeomgeving van cryptoapps*.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

A Analyse van eerder verzamelde data

A.1 Data

Om een eerste inzicht te krijgen in het demografische en sociaal-economische profiel en de financiële situatie van Nederlandse cryptobezitters zijn data van de AFM Consumentenmonitor geanalyseerd. In het voorjaar van 2022 is de eerste ‘Consumentenmonitor’ vragenlijst over verschillende financiële onderwerpen, waaronder beleggingen, bezit van crypto’s en financieel welzijn, voorgelegd aan een nationaal representatieve steekproef uit het LISS panel (n = 1028). In het voorjaar van 2023 en 2024 volgden herhaalmetingen, waarbij grotendeels dezelfde vragenlijst is voorgelegd aan (nieuwe) nationaal representatieve steekproeven uit het panel (2023: n = 1163, 2024: n = 1238).⁵⁵

In dit rapport vatten we relevante inzichten met betrekking tot de achtergrondkenmerken en financiële situatie van cryptobezitters samen. Cryptobezitters zijn geïdentificeerd aan de hand van de vraag: ‘Bent u in het bezit van geld dat alleen digitaal bestaat (ook wel ‘crypto’ genoemd)?’. We vergelijken de kenmerken van deze groep met die van een algemenere groep beleggers, die bij de vraag ‘Welke van deze (financiële) producten hebt u?’ de antwoordoptie ‘Beleggingen’ selecteerden⁵⁶, en met de kenmerken van de algehele Nederlandse bevolking (de totale steekproef).

A.2 Bevindingen

Tussen 2022 en 2024 gaf jaarlijks ongeveer **1 op de 10 Nederlanders** aan crypto’s te bezitten (2022: 11%, 2023: 8%, 2024: 8%). In 2022 en 2023 gaf ongeveer drie kwart van de cryptobezitters aan minder dan € 2.500 in crypto’s geïnvesteerd te hebben. Hoewel dit in 2024 ook nog steeds voor de meerderheid gold (56%), gaven ook significant meer cryptobezitters aan hogere bedragen geïnvesteerd te hebben (zie Figuur A.1).

In 2022 kregen respondenten die aangaven crypto’s te bezitten nog enkele vervolgvragen over hun investering in crypto’s. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat het aantal waarnemingen relatief laag is (n = 105; de maximale foutmarge is 10%). Ongeveer twee derde van deze groep gaf aan Bitcoin te bezitten, ruim 4 op de 10 Ethereum, ongeveer 3 op de 10 Cardano en ongeveer een kwart Ripple (zie Figuur A.2). Ongeveer de helft kwam tot deze keuze op aanraden van vrienden of bekenden (zie Figuur A.3). Bij 8% van de cryptobezitters hadden bekende en/of aansprekende personen via sociale media een rol gespeeld in de keuze voor de specifieke crypto’s waarin men geïnvesteerd had.

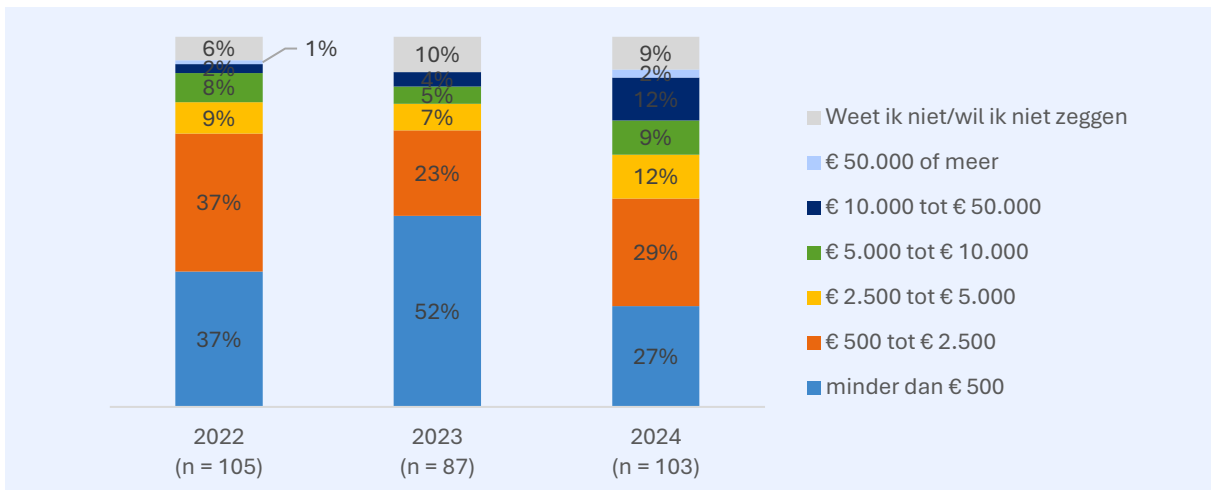
⁵⁵ Hierbij is gebruik gemaakt van gestratificeerde willekeurige steekproeftrekking, waarbij gecorrigeerd is voor het gegeven dat responskansen sterk toenemen naarmate leeftijd stijgt. Door de manier van werving en steekproeftrekking vormen de steekproeven al een goede afspiegeling van de Nederlandse bevolking. Om te corrigeren voor (kleine) afwijkingen in de verdeling naar leeftijd, geslacht en opleiding is bovendien gebruik gemaakt van weging.

⁵⁶ Er bestaat overlap tussen deze twee groepen. Van de groep beleggers geeft gemiddeld 20-25% aan crypto’s te bezitten. Van de groep cryptobezitters geeft zo’n 45-60% aan beleggingen te hebben (cryptobezitters zien hun cryptomunten dus niet altijd als een belegging). Deze groepsindeling wijkt dus af van de groepsindeling op basis van het nieuwe vragenlijstonderzoek, waarin de groep beleggers uitsluitend beleggers zonder crypto’s bevat (en er dus geen overlap tussen de groepen is).

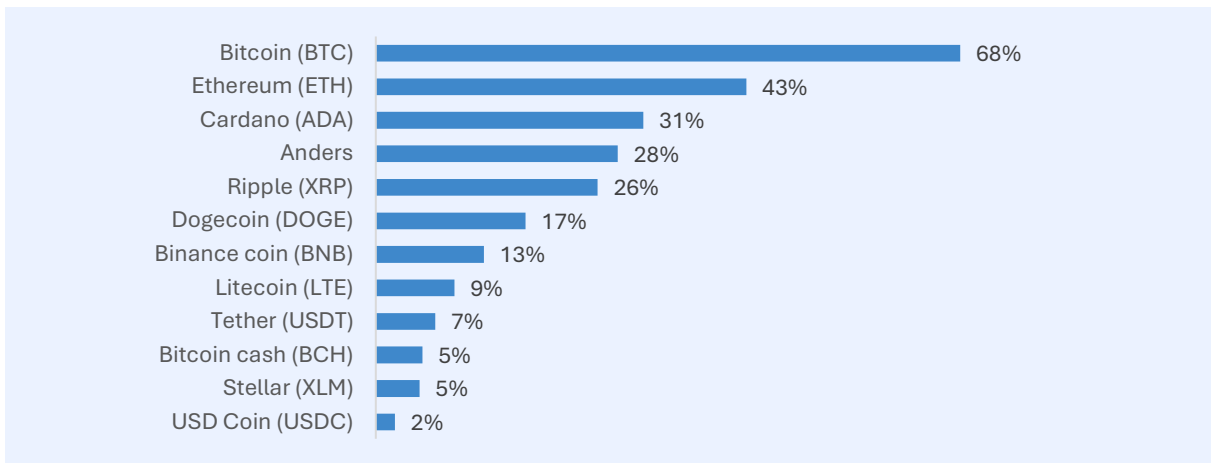

Figuur A.1. Welk bedrag in euro's hebt u in totaal in crypto's geïnvesteerd? (2022, 2023, 2024)

Figuur A.2. Welke van de volgende crypto's bezit u? (2022)

Basis = cryptobezitters (n = 105).

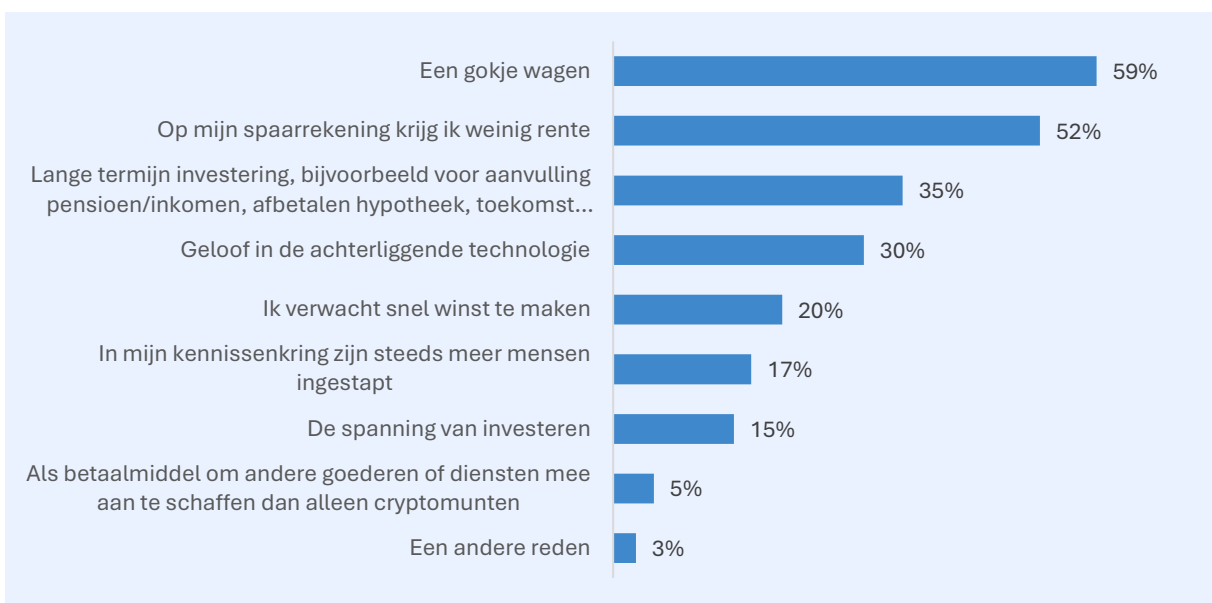
Figuur A.3. Hoe bent u tot de keuze gekomen van de specifieke crypto's die u bezit? (2022)

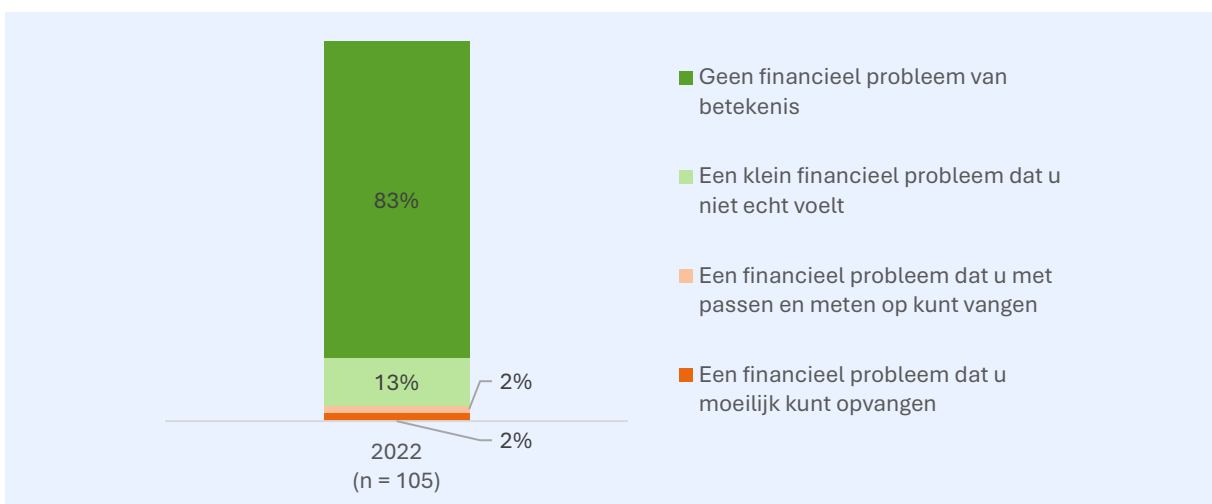
‘Een gokje wagen’ was voor de meerderheid van de cryptobezitters – ongeveer 6 op de 10 – een reden om crypto’s te kopen (zie Figuur A.4). Ook de lage spaarrente bleek voor velen een reden om crypto’s te kopen (52%). Een vijfde van de cryptobezitters verwachtte snel winst te kunnen maken. Ook het instappen van mensen in de sociale omgeving (17%), waardoor men sociale druk of ‘fear of missing out (FOMO)’ kan ervaren, en de spanning van het investeren (15%) werden regelmatig genoemd als reden om te starten met crypto.

Figuur A.4. Er kunnen verschillende redenen zijn om crypto’s te kopen. Welke redenen spelen voor u een rol? (2022)

Wanneer de waarde van hun cryptomunten in korte tijd zeer sterk zou dalen en zij minder dan 10% van hun investering zouden overhouden, zou dit voor de overgrote meerderheid van de cryptobezitters naar eigen zeggen geen financieel probleem van betekenis opleveren (zie Figuur A.5). Voor 4% van de cryptobezitters zou dit leiden tot een financieel probleem dat daadwerkelijk gevoeld wordt.

Figuur A.5. Stel dat over een maand uw crypto’s minder waard worden en u minder dan 10% van wat u geïnvesteerd heeft overhoudt. Hebt u in dat geval... (2022)

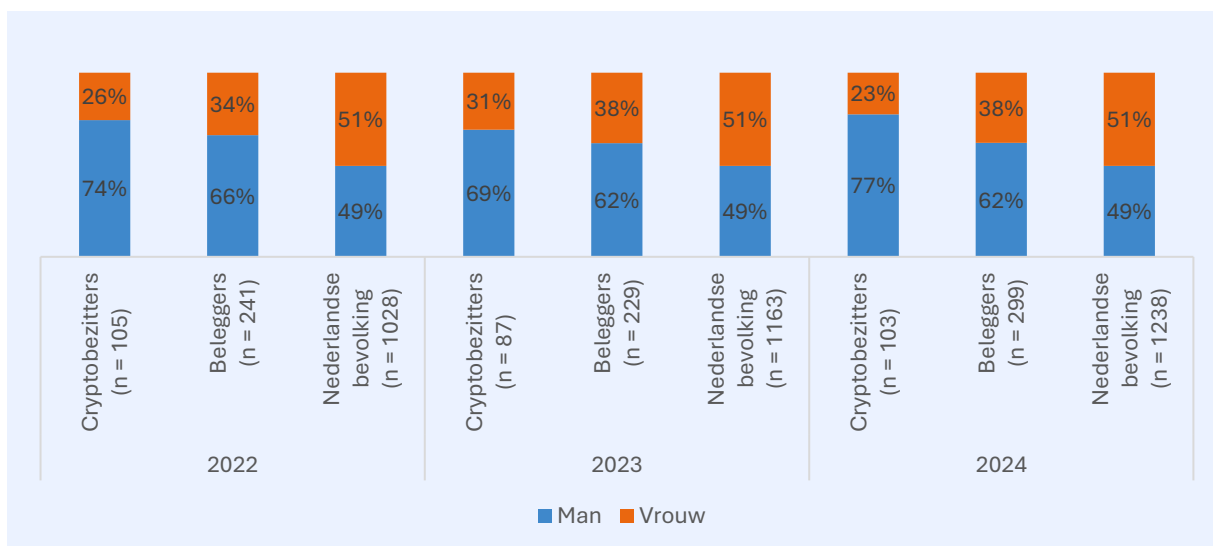

A.2.1 Demografisch en sociaal-economisch profiel van cryptobezitters

In deze paragraaf wordt inzicht gegeven in het demografische en sociaal-economische profiel van cryptobezitters. Daarmee wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: **‘Wat is de opbouw van de groep Nederlandse consumenten die cryptoactiva bezitten?’** Om te achterhalen in hoeverre deze groep *unieke* kenmerken heeft ten opzichte van beleggers, maken we steeds een vergelijking tussen cryptobezitters en beleggers (merk op dat er enige overlap tussen deze groepen is⁵⁷). Naar schatting heeft ongeveer 20 tot 25% van de Nederlanders beleggingen (2022: 24%, 2023: 20%, 2024: 24%). Ook vergelijken we de kenmerken van de groep cryptobezitters met die van de algehele Nederlandse bevolking (vanaf 18 jaar).

De resultaten laten significante verschillen zien tussen cryptobezitters, beleggers en de Nederlandse bevolking in termen van geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en inkomen. Ten eerste zijn cryptobezitters relatief vaak man (2022: 74%, 2023: 69%, 2024: 77%; zie Figuur A.6). Dit geldt ook voor beleggers in het algemeen (2022: 66%, 2023: 62%, 2024: 62%), maar lijkt nog iets sterker te gelden voor cryptobezitters (in 2024 is het verschil statistisch significant).⁵⁸

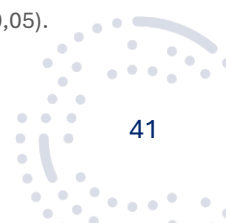
Figuur A.6. Verdeling naar geslacht (2022, 2023, 2024)

Figuur A.7 laat zien dat cryptobezitters gemiddeld jonger zijn (gemiddelde leeftijd = 38) dan beleggers (gemiddelde leeftijd = 48) en de algehele Nederlandse bevolking (gemiddelde leeftijd = 49). Terwijl de leeftijdsopbouw van de groep beleggers nog vrij goed overeenkomt met die van de algehele Nederlandse bevolking (alleen 65-plussers zijn duidelijk wat minder vertegenwoordigd binnen de groep beleggers), zien we dat de jongere leeftijdsgroepen veel sterker vertegenwoordigd zijn binnen de groep cryptobezitters dan binnen de Nederlandse bevolking (zie Figuur A.7). Zo is in 2024 bijna driekwart van de cryptobezitters jonger dan 45 jaar, tegenover ruim 4 op de 10 Nederlanders (en bijna de helft van de beleggers).

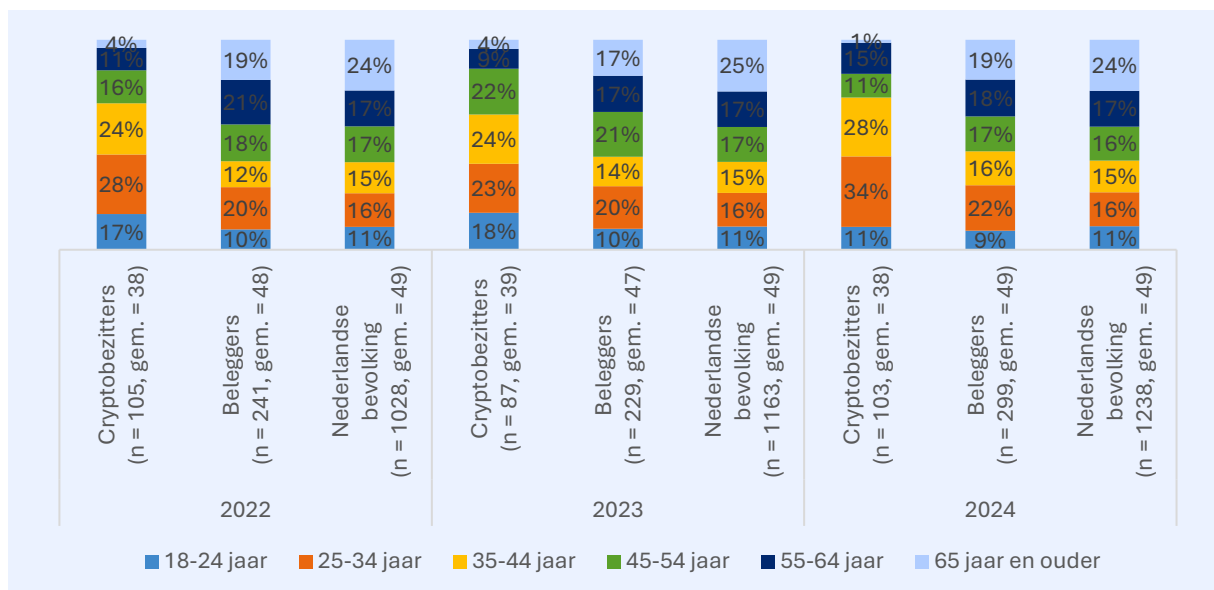
⁵⁷ Van de groep beleggers geeft gemiddeld 20-25% aan crypto's te bezitten. Van de groep cryptobezitters geeft zo'n 45-60% aan beleggingen te hebben (cryptobezitters zien hun cryptomunten dus niet altijd als een belegging). Deze groepsindeling wijkt dus af van de groepsindeling op basis van het nieuwe vragenlijstonderzoek, waarin de groep beleggers uitsluitend beleggers zonder crypto's bevat (en er dus geen overlap tussen de groepen is).

⁵⁸ Het verschil in de verdeling naar geslacht tussen cryptobezitters en beleggers is niet significant ($p > 0,05$).

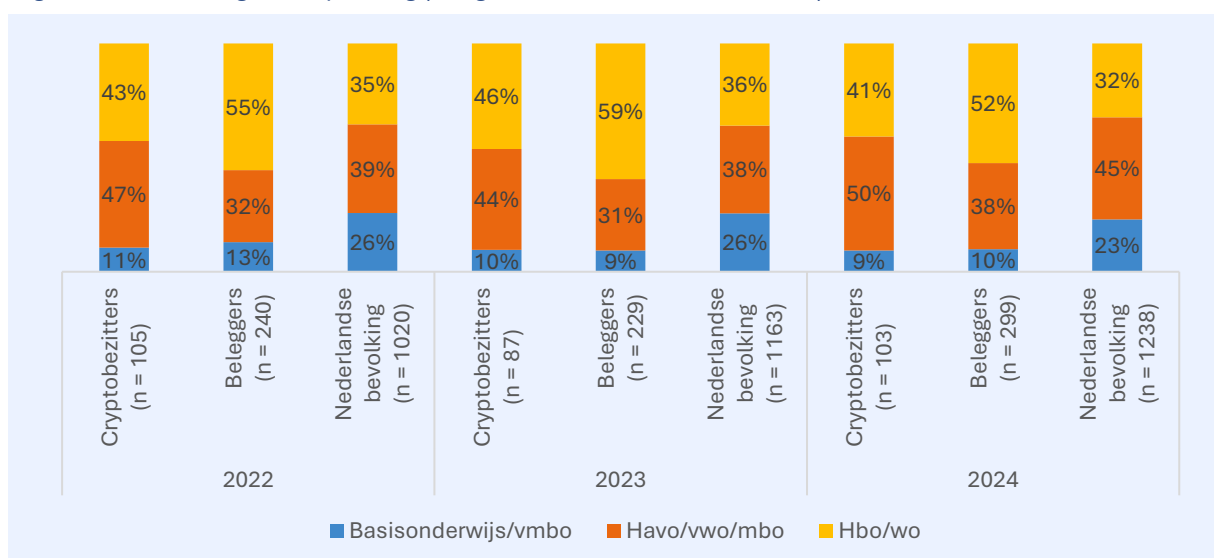

Figuur A.7. Verdeling naar leeftijd (2022, 2023, 2024)

Beleggers hebben vaker een hbo- of wo-opleiding afgerond dan de Nederlandse bevolking in het algemeen (2022: 55% vs. 35%, 2023: 59% vs. 36%, 2024: 52% vs. 32%). Dit patroon zien we ook voor cryptobezitters versus Nederlanders in het algemeen, al zijn de verschillen kleiner (alleen in 2023 is het verschil statistisch significant: 46% vs. 36%).

Figuur A.8. Verdeling naar opleiding (hoogst voltooid; 2022, 2023, 2024)

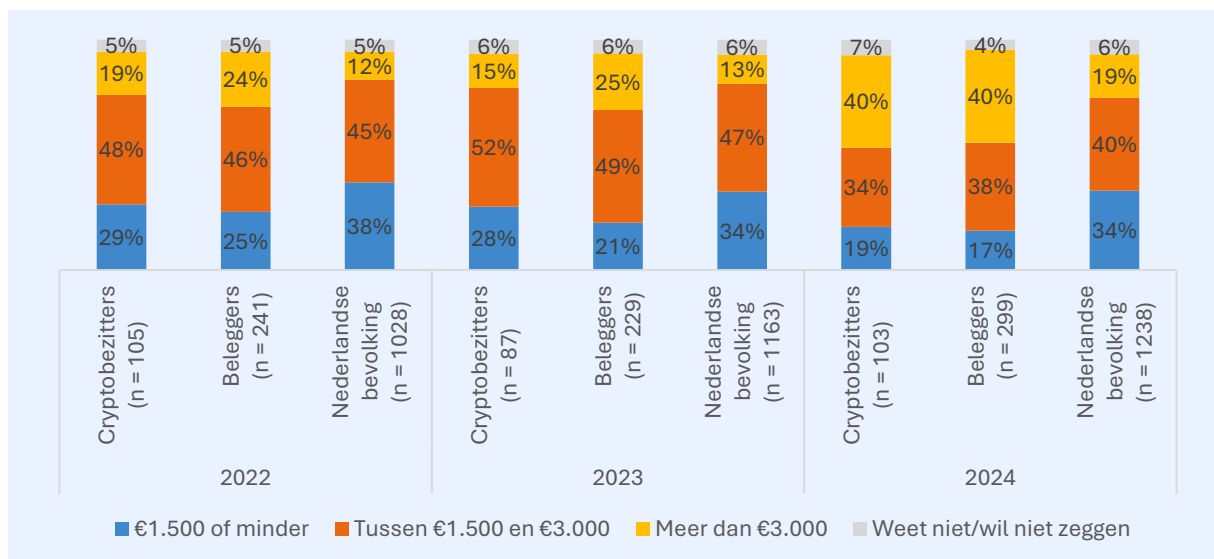

Wat betreft de inkomensverdeling is de groep cryptobezitters vergelijkbaar met de groep beleggers (zie Figuur A.9). Alleen in 2023 zien we dat mensen met een persoonlijk netto inkomen van meer dan € 3.000 per maand nog iets meer vertegenwoordigd zijn onder beleggers dan onder cryptobezitters (in 2022 en 2024 is er geen significant verschil). Vergeleken met de Nederlandse bevolking als geheel hebben zowel cryptobezitters als beleggers minder vaak een relatief laag inkomen (persoonlijk netto inkomen van € 1.500 of minder).

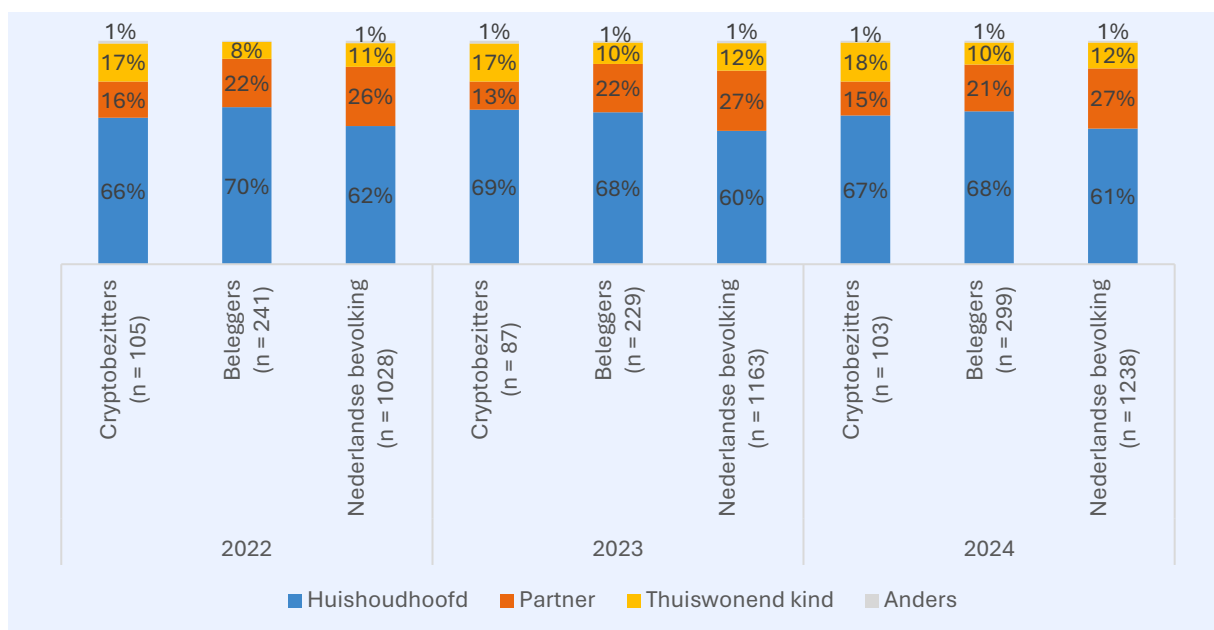

Figuur A.9. Verdeling naar inkomen (persoonlijk netto inkomen per maand; 2022, 2023, 2024)

Verder kijkend naar de positie van de persoon binnen het huishouden en de samenstelling van het huishouden zien we ook opvallende verschillen tussen cryptobezitters, beleggers en de algehele Nederlandse bevolking. Zo bestaat de groep cryptobezitters uit significant meer thuiswonende kinderen (2022: 17%, 2023: 17%, 2024: 18%) dan de groep beleggers (2022: 8%, 2023: 10%, 2024: 10%; zie Figuur A.10). Figuur A.11 laat zien dat cryptobezitters, vergeleken met beleggers en Nederlanders in het algemeen, relatief vaak deel uitmaken van een gezin met partner en kinderen (en juist minder vaak samenwonen met een partner, zonder kinderen). Het aandeel alleenstaanden binnen de groep cryptobezitters komt overeen met het aandeel alleenstaanden binnen de Nederlandse bevolking.

Figuur A.10. Verdeling naar positie binnen het huishouden (2022, 2023, 2024)

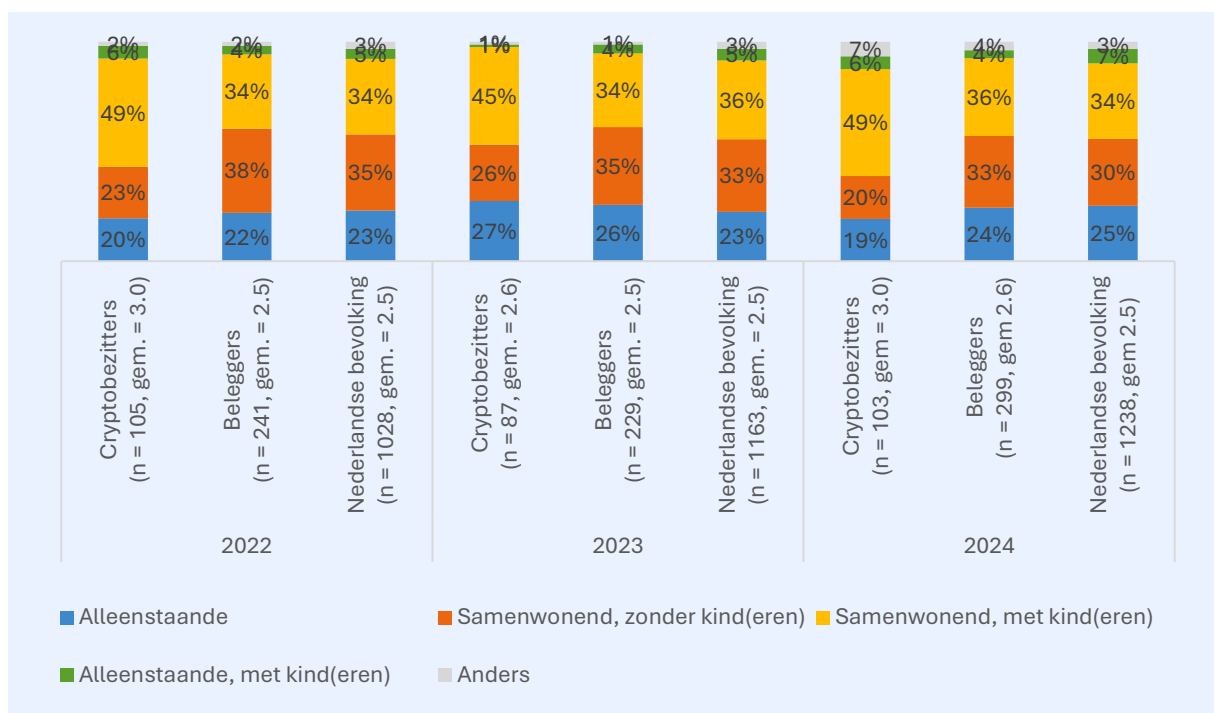

Merk op: het huishoudhoofd is degene op wiens naam het huur- of koopcontract van de woning staat. Als dat contract op meerdere namen staat, is het huishoudhoofd degene die het hoogste inkomen heeft.

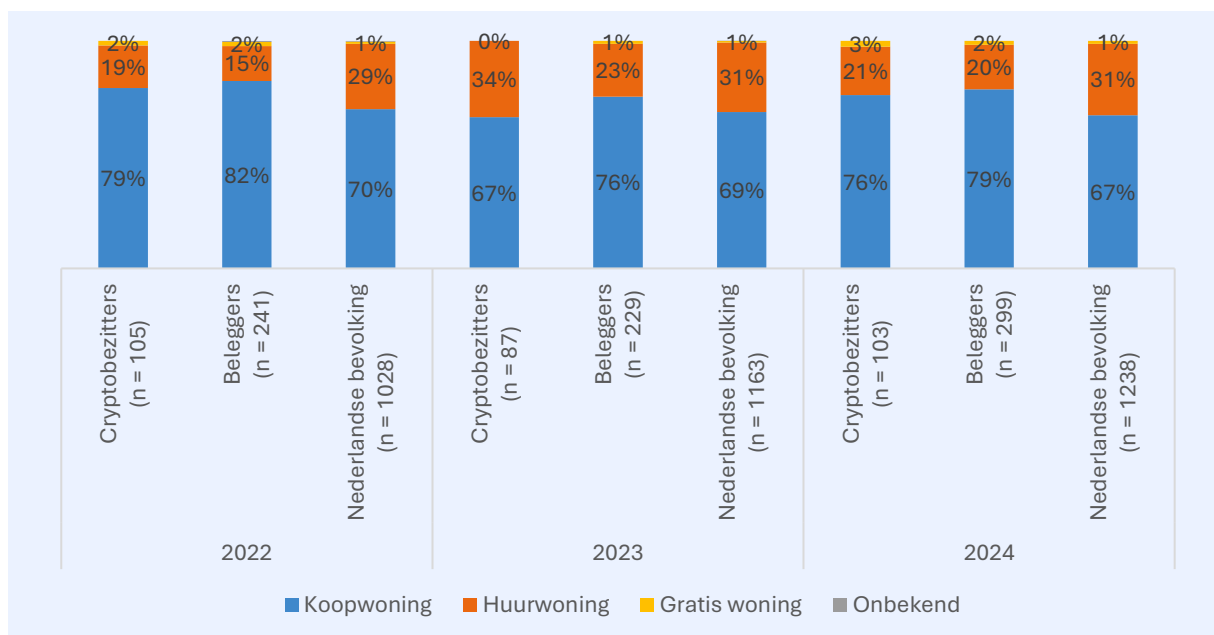

Figuur A.11. Verdeling naar huishoudenssamenstelling (2022, 2023, 2024)

Ook lijken cryptobezitters, net als beleggers, vaker in een koopwoning te wonen dan Nederlanders in het algemeen (zie Figuur 2.12).

Figuur A.12. Verdeling naar type woning (2022, 2023, 2024)

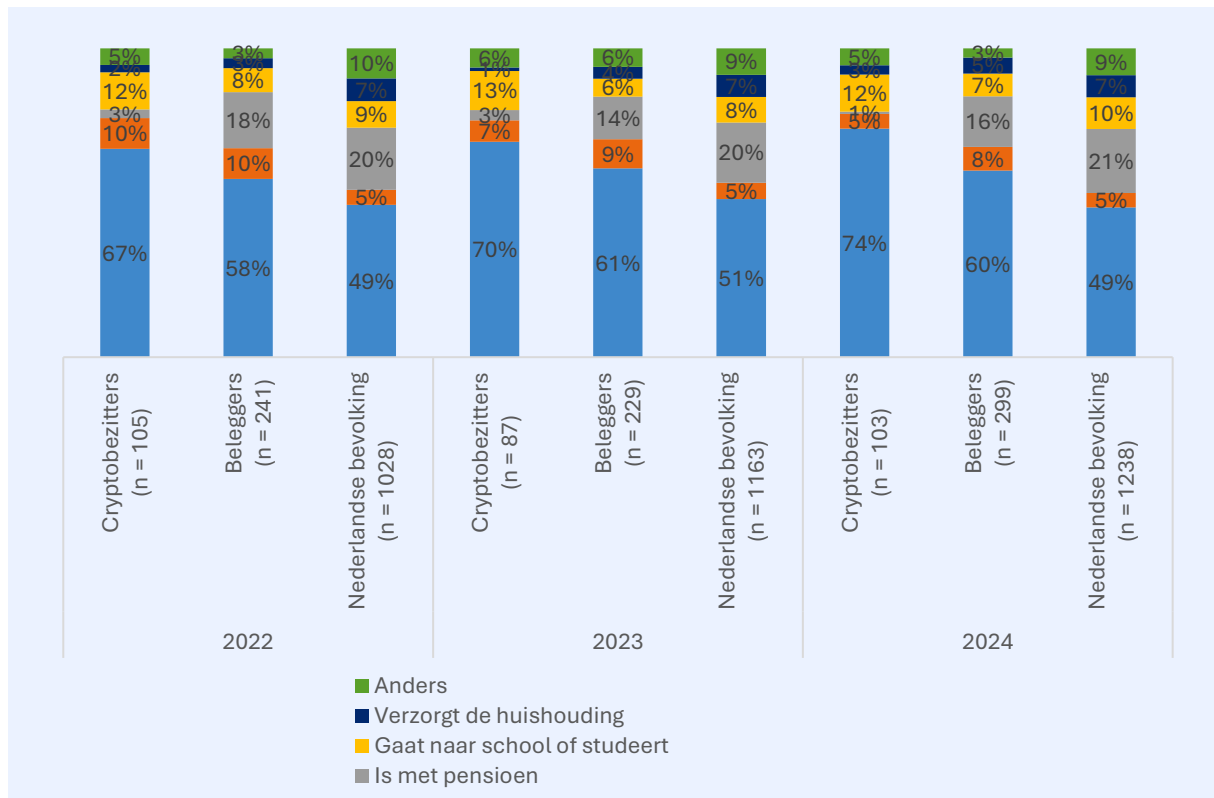
Tot slot laat Figuur A.13 zien dat cryptobezitters relatief vaak in loondienst werken (2022: 67%, 2023: 70%, 2024: 74%), vergeleken met Nederlanders in het algemeen (2022: 49%, 2023: 51%, 2024: 49%). Ook lijken zij wat vaker in loondienst te werken dan beleggers (2022: 58%, 2023: 61%, 2024: 60%), al is het verschil in 2023 niet significant. Consistent met de relatief jonge leeftijd van de groep cryptobezitters zien we dat naar verhouding weinig gepensioneerden deel uitmaken van deze groep (2022: 3%, 2023: 3%, 2024: 1%) vergeleken met de groep beleggers (2022: 18%, 2023: 14%, 2024: 1%).

16%) en de algehele Nederlandse bevolking (2022: 20%, 2023: 20%, 2024: 21%). De groep cryptobezitters lijkt naar verhouding juist iets meer studenten te bevatten (2022: 12%, 2023: 13%, 2024: 12%) dan de groep beleggers (2022: 8%, 2023: 6%, 2024: 7%), al is alleen het verschil in 2023 statistisch significant.

Figuur A.13. Verdeling naar 'belangrijkste bezigheid' (2022, 2023, 2024)

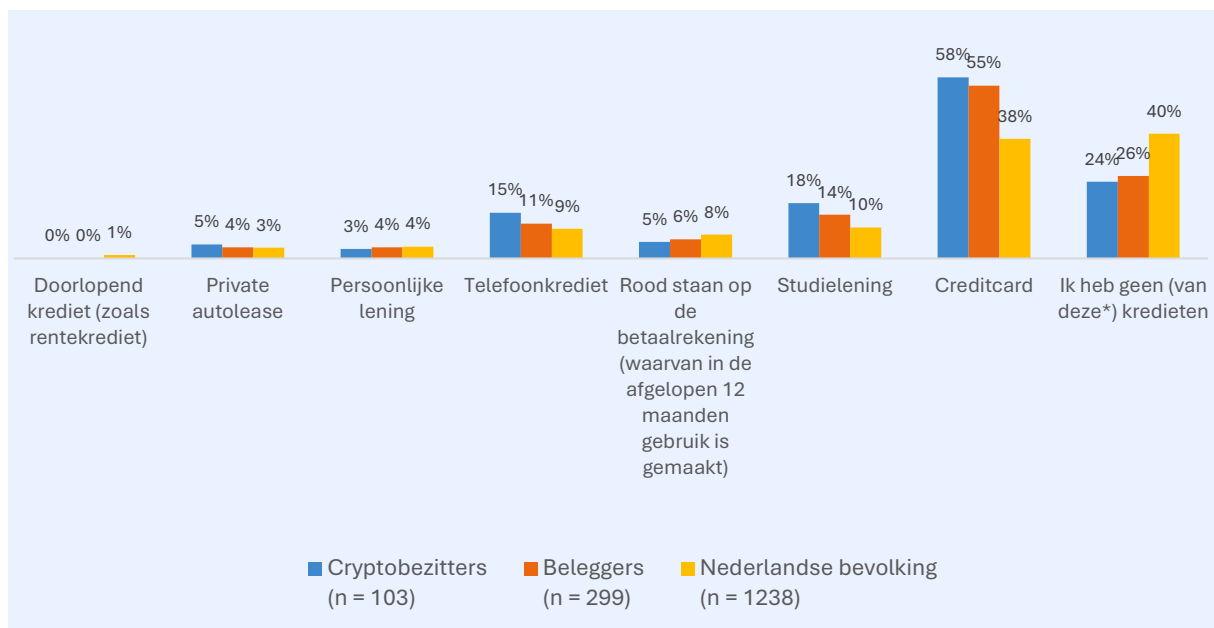

A.2.2 Financiële situatie en financieel welzijn van cryptobezitters

De AFM Consumentenmonitor bevat ook vragen over de financiële situatie en het financieel welzijn van consumenten (de specifieke vragen verschilden per meting). Ook de antwoorden op deze vragen kunnen we vergelijken tussen cryptobezitters, beleggers en de Nederlandse bevolking als geheel. Merk daarbij op dat het bezit van crypto's (of beleggingen) niet per se de verklaring vormt voor de geobserveerde verschillen: ook andere verschillen die er tussen de groepen bestaan (bijvoorbeeld in leeftijdsopbouw) kunnen gevonden verschillen verklaren.

Figuur A.14. Welke van de volgende consumptieve kredieten, ofwel leningen, hebt u? (2024)

*Naast de in de figuur getoonde kredieten bevatte de lijst ook 'private lease van een ander product', 'goederenkrediet' en 'roodstaan op de betaalrekening, maar hiervan maak ik geen gebruik'.

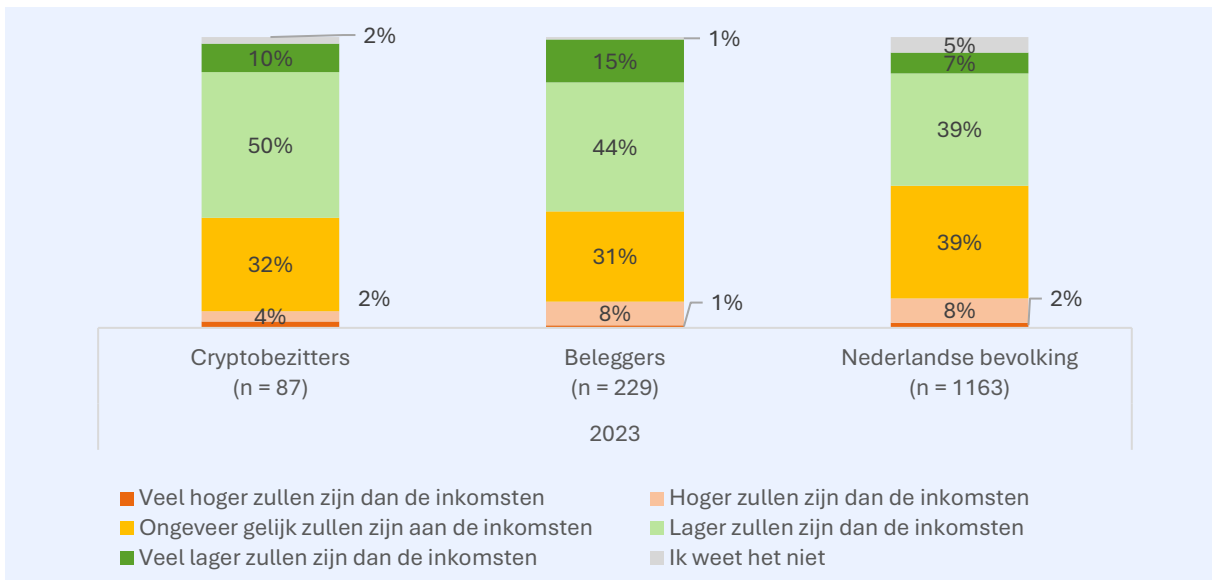
Cryptobezitters en beleggers gaven vaker aan een consumptief krediet te hebben dan Nederlanders in het algemeen (zie Figuur A.14 voor de resultaten van 2024; in 2022 en 2023 zien we soortgelijke patronen). Meestal ging het om een creditcard. Cryptobezitters lijken bovendien vaker een studielening te hebben dan de gemiddelde Nederlander, maar het verschil met beleggers is minder duidelijk (alleen in 2022 zien we een significant verschil).

In 2024 is respondenten ook gevraagd om op een schaal van 1 tot 10 aan te geven hoe moeilijk of gemakkelijk zij kunnen rondkomen van het inkomen van hun huishouden, waarbij 10 staat voor 'zeer gemakkelijk'. Cryptobezitters beoordeelden hun financiële situatie met een gemiddelde score van 7,3, wat iets hoger is dan de gemiddelde Nederlander (6,9). Beleggers gaven hun financiële situatie een nog hogere score, namelijk gemiddeld een 7,7. Binnen de groepen cryptobezitters en beleggers gaf ongeveer 5% aan moeilijk of zeer moeilijk rond te kunnen komen (score < 5). Dit aandeel is significant groter binnen de nationaal representatieve steekproef, waar 11% aangaf moeite te hebben om rond te komen.

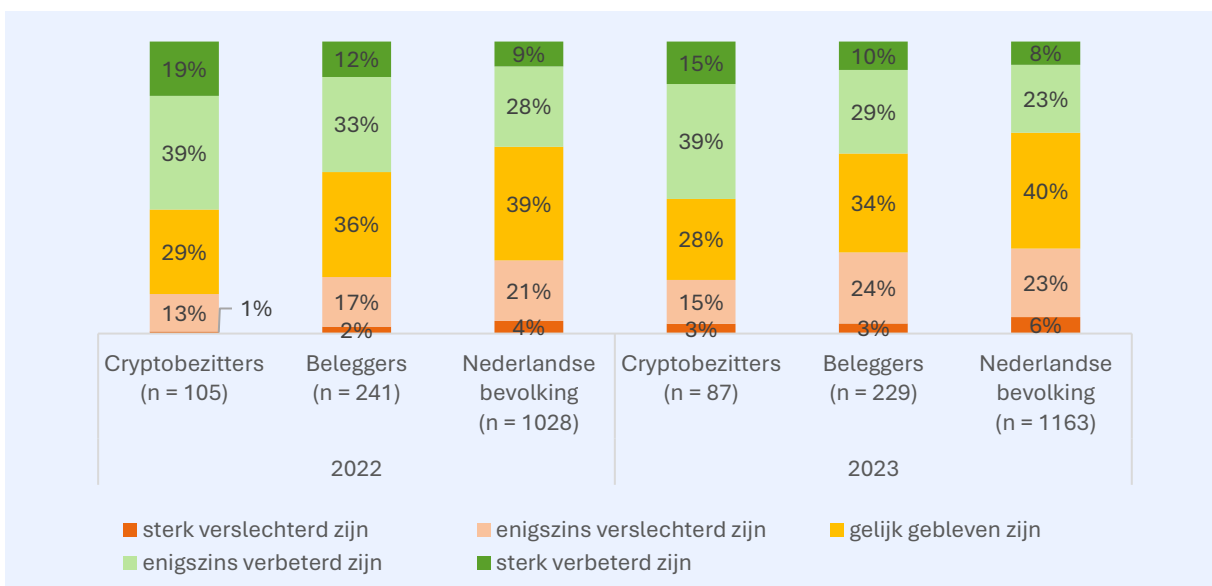
Over hun toekomstige financiële situatie, waarover vragen zijn gesteld in 2022 en 2023, lijken cryptobezitters optimistischer dan beleggers en Nederlanders in het algemeen. Cryptobezitters en beleggers verwachtten vaker dan Nederlanders in het algemeen dat de uitgaven van hun huishouden in de komende 12 maanden (veel) lager zouden zijn dan de inkomsten (zie Figuur A.15). De twee groepen verschillen hierin niet significant van elkaar. Echter, wanneer het gaat om de iets verdere toekomst zien we wel verschillen tussen cryptobezitters en beleggers (zie Figuur A.16). Cryptobezitters verwachtten vaker dat hun algehele financiële situatie over vijf jaar (sterk) verbeterd zou zijn dan beleggers, die op hun beurt (iets) optimistischer waren over hun financiële situatie over vijf jaar dan Nederlanders in het algemeen.

Figuur A.15. Kijk naar de komende 12 maanden. Denkt u dan dat de uitgaven van uw huishouden... (2023)

Figuur A.16. Hoe verwacht u dat uw algehele financiële situatie er over vijf jaar uit zal zien? Mijn financiële situatie zal... (2022, 2023)

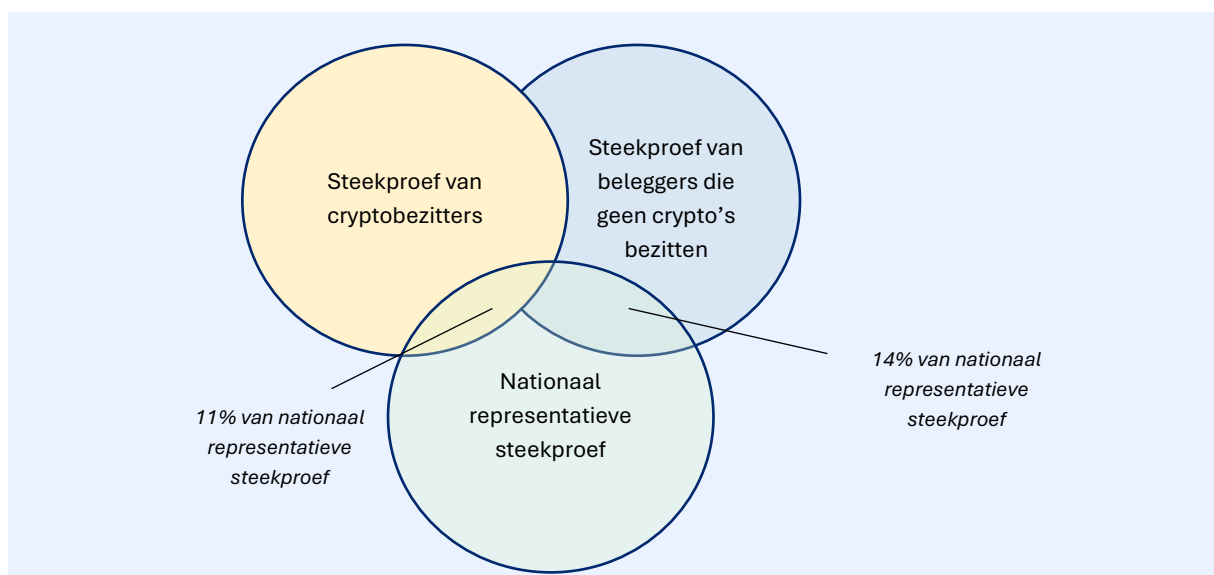
B Methoden vragenlijstonderzoek

Het vragenlijstonderzoek is uitgevoerd in het LISS panel. In deze bijlage beschrijven we in meer detail hoe de steekproef tot stand gekomen is. Het doel van de steekproeftrekking was om uit te komen op drie ongeveer even grote (netto) steekproeven: (a) een steekproef die representatief is voor cryptobezitters, (b) een steekproef die representatief is voor beleggers die geen crypto's bezitten en (3) een nationaal representatieve steekproef.

Screening

In totaal hebben 3869 respondenten de screeningvragen (Q1: 'Bent u op dit moment in het bezit van cryptoactiva of cryptocurrencies (ook wel 'crypto' genoemd)?' en Q2: 'Hebt u op dit moment geld belegd in aandelen, obligaties, beleggingsfondsen of andere effecten?') ingevuld. Deze netto screeningsteekproef is representatief voor de Nederlandse bevolking als geheel (18+).⁵⁹

Figuur B.1. Opbouw van de steekproef

Steekproef van cryptobezitters

Omdat de netto screeningssteekproef een goede afspiegeling vormt van de gehele Nederlandse bevolking, is de substeekproef van *cryptobezitters* uit deze steekproef automatisch ook een goede afspiegeling van de *cryptobezitters* binnen de Nederlandse bevolking. Alle cryptobezitters (Q1: 'ja') uit de screeningsteekproef gingen na de screening door naar de vragenlijst. In totaal hebben 381 cryptobezitters de vragenlijst ingevuld. Deze cryptobezitters kunnen ook andere beleggingen hebben.

⁵⁹ De (bruto) screeningsteekproef van ca. 5700 panelleden (oftewel de panelleden die zijn geselecteerd voor deelname aan het onderzoek) is gestratificeerd getrokken om te corrigeren voor hogere responskans naarmate leeftijd stijgt (een *non-response bias*).

Steekproef van beleggers

Omdat de netto screeningssteekproef een goede afspiegeling vormt van de gehele Nederlandse bevolking, vormt een substeekproef van *beleggers (zonder crypto's)* uit deze steekproef automatisch ook een goede afspiegeling zijn van de *beleggers (zonder crypto's)* binnen de Nederlandse bevolking. Echter, wanneer we *alle* beleggers (zonder crypto's) zouden vragen om de vragenlijst in te vullen, zou de steekproef van beleggers ruim twee keer zo groot zijn als die van cryptobezitters. Daarom is slechts ongeveer *de helft* van de beleggers zonder crypto's (Q1: 'nee' & Q2: 'ja') na de screening doorgedaan naar de vragenlijst. Of een belegger na de screening doorging naar de vragenlijst of niet is *random* bepaald. Uiteindelijk hebben 333 beleggers de vragenlijst ingevuld.

Nationaal representatieve steekproef

De netto screeningsteekproef is een nationaal representatieve steekproef. Het was echter niet nodig om deze gehele steekproef de vragenlijst in te laten vullen. In plaats daarvan is (vooraf) een random substeekproef ($n = 570$) uit de (bruto) screeningsteekproef – die al gecorrigeerd was voor *non-response bias* (zie voetnoot) – getrokken. Naast de cryptobezitters en geselecteerde beleggers, ging een respondent na de screeningvragen ook door naar de vragenlijst als hij of zij tot deze substeekproef behoorde (*ongeacht* zijn of haar antwoorden op de screeningvragen). In totaal bestaat de nationaal representatieve substeekproef uit 385 panelleden (ingevulde vragenlijsten). Deze substeekproef bevat ook cryptobezitters (11%) en beleggers zonder crypto's (14%) en vertoont dus overlap met de hierboven beschreven steekproeven. Dat is zoals bedoeld: om een goede afspiegeling te vormen van de gehele Nederlandse bevolking moet de nationaal representatieve steekproef ook cryptobezitters en beleggers bevatten.

C Interviews

Het doel van de interviews was om inzicht te krijgen in hoe mensen met crypto omgaan en of ze beter beschermd moeten worden tegen de risico's van crypto. In de interviews werd besproken hoe mensen begonnen zijn met het handelen in crypto's en in hoeverre externe factoren daarbij een rol speelden. We brachten daarnaast in kaart hoe mensen reageren op winst een verlies, bijvoorbeeld of men meer gaat inleggen bij (grote) verliezen. Ook bespraken we de rol van sociale media en reclames en hoe berichten van finfluencers mensen beïnvloeden in hun keuzes. Ook gingen we uitgebreid in op de ervaren problematiek, bijvoorbeeld omdat men tekenen van verslaving toont en/of (problematische) schulden maakt.

Er werden 7 interviews van iets meer dan een half uur afgenomen onder LISS panelleden (n = 2) en deelnemers die onder behandeling waren voor een cryptoverslaving (n = 7). De LISS panelleden werden geselecteerd op basis van de antwoorden gegeven in het vragenlijstonderzoek. Alle geïnterviewden zijn mannen tussen de 25 en 48 jaar oud. Het merendeel heeft een HBO/WO-opleiding afgerond en woont samen (met of zonder kinderen). De interviews vonden plaats tussen 5 en 16 december 2024. Deelnemers kregen een vergoeding ter waarde van €25 voor deelname.

In de gesprekken werden de genoemde thema's besproken aan de hand van onderstaande vragen.

Starten met crypto

- Weet je nog wanneer je (ongeveer) je eerste crypto's kocht?
- Met welk bedrag ben je toen begonnen? Was dit veel of weinig? Ben je later meer gaan inleggen?
- Waarom ben je crypto's gaan kopen?
- Waren er veel mensen in je omgeving die dit ook deden?
- Waren er andere redenen voor jou om crypto's te kopen? (bijv. de hoop hier goed aan te verdienen, geld over hebben, een gokje willen wagen, ontevredenheid over rente of financiële systeem, interesse in nieuwe technologie/de cryptowereld)

Reacties op winst en verlies

- Ben je wel eens veel geld verloren?
 - *Zo ja:* wat deed dat met je? Hoe kwam het dat je geld verloor? Had je echt een verkeerde inschatting gemaakt of was het een gewone koersdaling? Had je die crypto's gekocht op advies van bijvoorbeeld een finfluencer of iemand in een groep op Telegram of Discord? Wat deed je toen je geld verloor? Werd je voorzichtiger of ging je juist meer risico's nemen? En waarom?
 - *Zo nee:* Waarom denk je dat je nooit veel geld verloren bent?
- Heb je wel eens veel geld verdiend? En wat deed dat met je? Ging je meer inzetten of werd je juist voorzichtiger?

Rol van sociale media en reclame

- Op sociale media zie je vaak finfluencers. Die kunnen je overtuigen om meer met crypto's te gaan doen. Hoe kijk jij daar tegenaan? Hoe beïnvloeden ze jou persoonlijk? Volg je hun adviezen op? Wat is je beeld van influencers? Zijn ze betrouwbaar, succesvol etc.? Denk je dat het je zou helpen als je minder berichten van finfluencers zou zien?

- Er zijn ook veel gewone reclames over crypto's, bijvoorbeeld van crypto exchanges. Hoe kijk jij daar tegenaan? Hoe beïnvloeden ze jou persoonlijk? Denk je dat het zou helpen als je minder reclames zou zien?

Problemen

- Hoeveel tijd ben je ongeveer kwijt aan het handelen en volgen van de cryptomarkt?
- Is het voor jou verslavend om met crypto's bezig te zijn?
 - *Zo ja:* Wat maakt het verslavend? (bijv. rol van sociale omgeving (je ziet dat anderen succes hebben), finfluencers en reclame, FOMO, volatiliteit)
 - *Zo nee:* Waarom niet?
- Zie je mensen om je heen die verslaafd zijn? Wat zie je bij hen?
- Zou je zeggen dat er meer geld in crypto's gaat zitten dan goed is voor jou? Hoe komt dat?
- Zou je zeggen dat er meer tijd in crypto's gaat zitten dan goed is voor jou? Hoe komt dat?
- Merk je dat je veel aan crypto's denkt als je met andere dingen bezig bent? Hoe komt dat?
- Wat vindt je omgeving ervan dat je handelt in crypto's? (bijv. vinden ze dat je er te veel tijd of geld in steekt, of te weinig aandacht hebt voor andere dingen?)
- Heb je door de crypto's wel eens dusdanig in de problemen gezeten dat je niet meer wist of het goed zou komen? Waarom wel/niet? En wat deed je toen?
- Denk je dat mensen beter beschermd moeten worden tegen negatieve kanten van crypto? Ligt daarin volgens jou een rol van de overheid?

D Vragenlijst

Deze vragenlijst gaat over (financiële) keuzes en welzijn. We stellen u vragen over keuzes die u hebt gemaakt en over hoe het met u gaat. De vragen gaan veelal over geldzaken, maar ook over andere zaken zoals gezondheid en de rol van sociale media.

We stellen u eerst twee vragen om te bepalen of u tot de doelgroep van het onderzoek behoort.

Q1

Bent u op dit moment in het bezit van cryptoactiva of cryptocurrencies (ook wel ‘crypto’ genoemd)? Voorbeelden van crypto’s zijn Bitcoin, Ethereum, Solana, NFT’s, memecoins en stablecoins zoals Tether (USDT).

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Q2

Hebt u op dit moment geld belegd in aandelen, obligaties, beleggingsfondsen of andere effecten?

Effecten zijn financiële producten die op een beurs worden verhandeld. De bekendste voorbeelden van effecten zijn aandelen, obligaties, beleggingsfondsen, ETF’s, opties, futures en hefboomproducten.

Hierbij tellen **niet** mee:

- Crypto’s (zoals Bitcoin, Ethereum, Solana en stablecoins zoals Tether)
Let op: Beleggingen met crypto’s als onderliggende waarde, zoals Bitcoin ETF’s of cryptoderivaten (bv. CFD’s, opties of futures) tellen wel mee.
- Beleggingen die gekoppeld zijn aan uw hypotheek
- Beleggingen die via uw werkgever gekoppeld zijn aan uw pensioen (bv. een pensioenfonds).
Let op: Beleggingen met (extra) pensioen als doel op een gewone beleggingsrekening (box 3) of een fiscaal aantrekkelijke beleggingsrekening (box 1) tellen dus wel mee.

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

if (NATREP != 1 and CRYPTO != 1 and (BELEGGER != 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 2)))

{screen_out}

U maakt helaas geen deel uit van de doelgroep van dit onderzoek. Als dank voor uw tijd wordt een vergoeding van 1 minuut (€ 0,25) toegevoegd aan uw tegoed. Klikte u op “Verder” om de vragenlijst af te sluiten.

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

{screen_in}

U maakt deel uit van de doelgroep van dit onderzoek.

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

Deze vragenlijst bestaat uit drie delen. In het eerste deel stellen we u vragen over uw [crypto's / crypto's en beleggingen / beleggingen]. Het tweede deel gaat over sociale media en reclame. In het derde deel krijgt u tot slot vragen over hoe u uzelf ziet en over uw financiële situatie.

Het duurt ongeveer 12 tot 16 minuten om deze vragenlijst in te vullen. Nadat het onderzoek is afgerond wordt de vergoeding bepaald en aan uw tegoed toegevoegd.

if (BELEGGER = 1 or (CRYPTO = 1 and Q2 = 1))

U gaf aan dat u belegt in aandelen, obligaties, beleggingsfondsen of andere effecten. Hier gaan de volgende vragen over.

De eerste vragen kunnen sterk lijken op vragen die u een tijdje geleden al eens hebt beantwoord, in een vragenlijst over beleggen. We willen u toch vragen deze vragenlijst helemaal in te vullen.

if (BELEGGER = 1 or (CRYPTO = 1 and Q2 = 1))

Q3

Hoe belegt u?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Answer type: Checkboxes

Categories:

1. Ik beleg **zelfstandig** (ofwel: 'execution only') zonder het advies van een financieel adviseur
2. Een beleggingsadviseur geeft mij **advies** over mijn beleggingsportefeuille. Ik bepaal daarna zelf of en welke effecten ik aan- of verkoop.
3. Ik beleg via **vermogensbeheer**. De vermogensbeheerder koopt of verkoopt effecten voor mij en laat mij dit achteraf weten.

if (BELEGGER = 1 or (CRYPTO = 1 and Q2 = 1))

Q4

In welke soorten effecten belegt u[of wordt er voor u belegd]? [Het gaat hier niet om uw crypto's. Als u beleggingsproducten met crypto's als onderliggende waarde hebt, zoals Bitcoin ETF's of cryptoderivaten (bv. CFD's, opties of futures), dan tellen die hier wel mee.]

Meerdere antwoorden mogelijk.

Answer type: Checkboxes

Categories:

1. Aandelen
2. Obligaties
3. Beleggingsfondsen (aandelen-, obligatie- en/of mixfondsen)
4. ETF's (Exchange Traded Funds) en/of indexfondsen
5. Opties en/of futures
6. Beleggingsproducten met crypto's als onderliggende waarde
7. Andere hefboomproducten zoals Turbo's, Sprinters, Speeders, Boosters en/of Warrants
8. Anders, namelijk:
9. *Weet ik niet*

if (BELEGGER = 1)

Q5

Als u denkt aan uw belangrijkste beleggingen, zijn deze dan...

Answer type: Radio buttons

-- .

Layout: horizontal

Categories:

1. Helemaal niet risicovol
1
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5
6. 6
7. Zeer risicovol
7

if (CRYPTO = 1 and Q2 = 1)

U gaf aan dat u ook crypto's hebt. Hier gaan de volgende vragen over.

if (CRYPTO = 1)

Q42

Welke crypto's hebt u?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Answer type: Checkboxes

Categories:

1. Bitcoin (BTC)
2. Ethereum (ETH)
3. Binance Coin (BNB)
4. Solana (SOL)
5. Ripple (XRP)
6. Tron (TRX)
7. Toncoin (TON)
8. Cardano (ADA)
9. Avalanche (AVAX)
10. Bitcoin Cash (BCH)
11. Chainlink (LINK)
12. Polkadot (DOT)
13. UNUS SED LEO (LEO)
14. Litecoin (LTC)
15. Near Protocol (NEAR)
16. Memecoins, zoals Dogecoin (DOGE) of Shiba Inu (SHIB)
17. Stablecoins, zoals Tether (USDT), USD Coin (USDC) of Dai (DAI)
18. NFT's, zoals Infinex Patrons of Bored Ape Yacht Club
19. Anders, namelijk:

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

Q6

Wat is de totale waarde van [uw crypto's / uw beleggingen] op dit moment?

Als u het niet precies weet, maak dan een schatting. Als u het echt niet weet of niet wilt zeggen, kunt u dat aangeven.

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Minder dan € 500
2. € 500 tot € 1.000
3. € 1.000 tot € 5.000
4. € 5.000 tot € 10.000
5. € 10.000 tot € 25.000
6. € 25.000 tot € 50.000
7. € 50.000 tot € 100.000
8. € 100.000 tot € 250.000
9. € 250.000 tot € 500.000
10. € 500.000 of meer
11. Weet ik (echt) niet
12. Wil ik niet zeggen

if (CRYPTO = 1 and Q2 = 1)

Q7

Welk deel maken uw crypto's uit van uw totale beleggersportefeuille?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Minder dan 5%
2. 5% tot 25%
3. 25% tot 50%
4. 50% tot 75%
5. 75% tot 100%

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

Q8

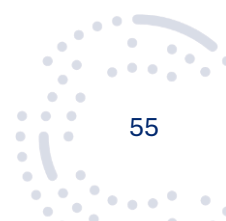
Welk bedrag in euro's hebt u in de afgelopen 12 maanden [ingelegd in crypto's / belegd in effecten (bv. aandelen, obligaties, beleggingsfondsen, etc.)]? [Het gaat hier om het kopen van crypto's met euro's (of eventueel dollars), en niet om het kopen van crypto's met bijvoorbeeld Bitcoin als betaalmiddel. / Het gaat hier dus om het geld dat u hebt ingelegd.]

Als u het niet precies weet, maak dan een schatting. Als u het echt niet weet of niet wilt zeggen, kunt u dat aangeven.

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ik heb in de afgelopen 12 maanden geen geld ingelegd
2. Minder dan € 100
3. € 100 tot € 500
4. € 500 tot € 1.000
5. € 1.000 tot € 5.000
6. € 5.000 tot € 10.000
7. € 10.000 tot € 25.000
8. € 25.000 tot € 50.000
9. € 50.000 tot € 100.000
10. € 100.000 of meer
11. Weet ik (echt) niet

12. Wil ik niet zeggen

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

Q9

Waarom [hebt u crypto's / belegt u]?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Answer type: Checkboxes

Categories:

1. Om een gokje te wagen
2. Uit nieuwsgierigheid (bv. om te zien hoe het werkt)
3. Om op de lange termijn vermogen op te bouwen
4. Omdat ik verwacht dat het meer oplevert dan sparen
5. Omdat het leuk en/of spannend is
6. Om een financiële buffer te hebben (een appeltje voor de dorst)
7. Ik verwacht hiermee snel geld te verdienen
8. Omdat het bescherming biedt tegen inflatie (geld wordt steeds minder waard)
9. Omdat ik geen (hoog) rendement wil mislopen
10. Omdat veel mensen die ik ken ingestapt zijn en ik niet wil achterblijven
11. [Q1=1][Q2=1]Om mijn beleggingsportefeuille uit te breiden/te spreiden
12. [Q1=1]Omdat ik geloof in de technologie die erachter zit
13. [Q1=1]Als betaalmiddel voor goederen en/of diensten
14. Ik heb [crypto's / beleggingen] gekregen
999. Andere reden, namelijk:

if (count(Q9) > 1)

Q10

Welke van deze redenen is voor u de belangrijkste reden?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. [Q9=1]Om een gokje te wagen
2. [Q9=2]Uit nieuwsgierigheid (bv. om te zien hoe het werkt)
3. [Q9=3]Om op de lange termijn vermogen op te bouwen
4. [Q9=4]Omdat ik verwacht dat het meer oplevert dan sparen
5. [Q9=5]Omdat het leuk en/of spannend is
6. [Q9=6]Om een financiële buffer te hebben (een appeltje voor de dorst)
7. [Q9=7]Ik verwacht hiermee snel geld te verdienen
8. [Q9=8]Omdat het bescherming biedt tegen inflatie (geld wordt steeds minder waard)
9. [Q9=9]Omdat ik geen (hoog) rendement wil mislopen
10. [Q9=10]Omdat veel mensen die ik ken ingestapt zijn en ik niet wil achterblijven
11. [Q9=11]Om mijn beleggingsportefeuille uit te breiden/te spreiden
12. [Q9=12]Omdat ik geloof in de technologie die erachter zit
13. [Q9=13]Als betaalmiddel voor goederen en/of diensten
14. [Q9=14]Ik heb [crypto's / beleggingen] gekregen
999. [Q9=999]Andere reden, namelijk: [Q9a]

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

Q11

Hoe vaak (ongeveer) checkt u de waarde van uw [crypto's / beleggingen]? *Kies het antwoord dat het beste past.*

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Nooit
2. Minder dan eens per week
3. 1 keer per week
4. 2 tot 3 keer per week
5. 3 tot 6 keer per week
6. 1 keer per dag
7. 2 tot 4 keer per dag
8. Elk uur dat ik wakker ben
9. Elk kwartier dat ik wakker ben

if (Q11 > 5)

Q12

Er kunnen verschillende redenen zijn waarom u op een bepaald moment bedenkt om de waarde van uw [crypto's / beleggingen] te checken. Welke reden komt het vaakst voor?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ik ontvang een pushbericht van een app (bijvoorbeeld van [Bitvavo of Coinmerce / DEGIRO of Bux])
2. Ik zie een bericht van een influencer op sociale media over [crypto's / beleggen]
3. Ik ontvang een bericht in een groep op bijvoorbeeld Telegram of Discord over [crypto's / beleggen]
4. Ik zie een reclame over [crypto's / beleggen]
5. Ik zie of hoor ergens anders iets over [crypto's / beleggen]
6. *Geen van bovenstaande*

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

Q13

Hoeveel tijd besteedt u gemiddeld aan [crypto's / beleggen]? Denk bijvoorbeeld aan informatie zoeken, aan- en verkopen doen ('traden') en volgen van de waarde.

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. (Bijna) geen tijd
2. Minder dan een uur per dag
3. 1 tot 4 uur per dag
4. Meer dan 4 uur per dag

if (CRYPTO = 1)

Q14

Wat zijn voor u belangrijke bronnen van informatie over [crypto's / beleggen]?

Maximaal 3 antwoorden mogelijk.

Answer type: Checkboxes

Categories:

1. Berichten op platforms zoals Reddit, Coinmarketcap.com en Coingecko.com

2. Berichten op sociale media zoals Instagram of TikTok
3. Nieuwsberichten op cryptowebsites, zoals crypto-insiders.nl, coindesk.com en cointelegraph.com
4. Nieuwsberichten in traditionele media, zoals financiële tijdschriften, kranten of tv
5. Informatie van het exchange-platform dat ik gebruik (zoals Bitvavo, Coinmerce, Kraken of KuCoin)
6. Advies van mensen uit mijn omgeving
7. Betaald of onbetaald advies via bijvoorbeeld een groep op Telegram of Discord
8. Huidige en historische koersdata
9. Trainingen en/of cursussen van finfluencers
10. Andere trainingen en/of cursussen
11. Podcasts over [crypto's / beleggen]
12. Anders, namelijk:

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

Q15

Stel dat over een maand uw [crypto's / beleggingen] minder waard worden en u minder dan 10% overhoudt van wat u hebt geïnvesteerd. Wat zou dit voor u betekenen?

Kies het antwoord dat het beste past.

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Dit zou voor mij geen probleem zijn. Ik kan het geld missen.
2. Ik zou moeten bezuinigen op luxe uitgaven, zoals een vakantie of uit eten gaan.
3. Ik zou moeten bezuinigen op dagelijkse uitgaven, zoals eten of kleding.
4. Ik zou geld moeten lenen om rond te kunnen komen.
5. Ik zou dure spullen moeten verkopen, verhuizen of (meer) moeten gaan werken.
6. Ik zou niet weten hoe ik dit verlies zou moeten opvangen.

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

Q16

Hebt u wel eens...

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q16_1 geld geleend bij een bank of kredietverstrekker om [crypto's te kunnen kopen / te kunnen beleggen]?

Het kan dan bijvoorbeeld gaan om een persoonlijke lening, maar ook om roodstaan, het opnemen van geld via uw creditcard en het verhogen van uw hypotheek.

Q16_2 geld geleend bij vrienden of familie om [crypto's te kunnen kopen / te kunnen beleggen]?

Q16_3 uw studielening bij DUO verhoogd om [crypto's te kunnen kopen / te kunnen beleggen]?

Q16_4 [crypto's gekocht / belegd] met geld dat niet van u was, zonder dat de eigenaar daarvan wist?

Q16_5 meer van uw eigen geld gebruikt om [crypto's te kunnen kopen / te kunnen beleggen] dan u eigenlijk kon missen?

Categories:

1. Ja
2. Nee
3. Zeg ik liever niet

if (Q16_1 = 1 or Q16_2 = 1 or Q16_3 = 1 or Q16_4 = 1)

Q17

Welke gevolgen had dit?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ik had schulden die ik makkelijk kon afbetalen
2. Ik had schulden die ik met moeite kon afbetalen
3. Ik heb nog steeds schulden, maar het is makkelijk om ze af te betalen
4. Ik heb nog steeds schulden en het is moeilijk om ze af te betalen

if (Q16_2 = 1 or Q16_4 = 1)

Q43

U leende of gebruikte geld van iemand uit uw omgeving. Zorgde dit voor problemen in uw relatie met die persoon?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ja
2. Een beetje
3. Nee
4. Degene van wie ik geld gebruikte weet dit nog steeds niet

if (Q13 > 1)

Q18

De volgende vragen gaan over hoe u met uw [crypto's / beleggingen] omgaat. Ook hier gaat het dan bijvoorbeeld over informatie zoeken, aan- en verkopen doen ('traden') en volgen van de waarde.

Hoe vaak kwam het in de afgelopen 12 maanden voor dat u...

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q18_1 ...doorging met traden om een eerder verlies goed te maken?

Q18_2 ...deed u alsof u winst maakte, terwijl u in werkelijkheid geld verloor?

Q18_3 ...meer geld investeerde dan u van plan was?

Q18_4 ...langer bezig was met [crypto's / beleggen] dan u van plan was?

Q18_5 ...opmerkingen kreeg van familie of vrienden die vonden dat u een probleem had met [crypto's / beleggen] en hier minder tijd of geld aan moest besteden?

Q18_6 ...zich schuldig voelde over hoeveel tijd of geld u aan [crypto's / beleggen] besteedt?

Q18_7 ...probeerde minder met [crypto's / beleggen] bezig te zijn, maar wist dat dit niet zou lukken?

Q18_8 ...voor anderen verborg dat u bezig was met [crypto's / beleggen]?

Q18_9 ...ruzie had met mensen in uw omgeving over geldzaken?

Q18_10 ...wegbleef van uw werk, opleiding of belangrijke afspraken omdat u bezig was met [crypto's / beleggen]?

Q18_11 ...dacht "nog een paar minuten" wanneer u bezig was met [crypto's / beleggen]?

Q18_12 ...minder tijd doorbracht met familie om tijd te besteden aan [crypto's / beleggen]?

Q18_13 ...iets veranderde in uw sociale activiteiten omdat u tijd besteedde aan [crypto's / beleggen]?

Q18_14 ...zich onrustig of gedeprimeerd voelde wanneer u niet bezig was met [crypto's / beleggen], en dat gevoel verdween als u hiermee begon?

Q18_15 ...aan [crypto's / beleggen] dacht als u er niet mee bezig was?

Q18_16 ...boos of geïrriteerd raakte als iemand u stoorde terwijl u bezig was met [crypto's / beleggen]?

Q18_17 ...ging traden omdat u niet lekker in uw vel zat?

Categories:

1. Nooit
2. Zelden
3. Soms
4. Vaak
5. Heel vaak

if (CRYPTO = 1 or BELEGGER = 1)

In dit tweede deel van de vragenlijst stellen we u enkele vragen over sociale media en reclame.

if (NATREP = 1 and CRYPTO != 1 and BELEGGER != 1)

Deze vragenlijst bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat over sociale media en reclame. In het tweede deel krijgt u vragen over hoe u uzelf ziet en over uw financiële situatie.

Het duurt ongeveer 6 tot 9 minuten om deze vragenlijst in te vullen. Nadat het onderzoek is afgerond wordt de vergoeding bepaald en aan uw tegoed toegevoegd.

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Op sociale media als Instagram, TikTok en YouTube delen influencers soms posts of video's over geldzaken. Ze geven dan bijvoorbeeld advies over hoe je geld kunt besparen of beleggen. Influencers die vooral berichten over geldzaken delen worden vaak 'finfluencers' genoemd.

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q19

Hoe vaak kijkt u naar video's of posts van finfluencers?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. (Bijna) nooit
2. Minder dan één keer per maand
3. Meerdere keren per maand
4. Meerdere keren per week
5. Meerdere keren per dag
6. Ik gebruik geen sociale media

if (Q19 > 1 and Q19 < 6)

Q20

Waarover gaan de video's of posts die u meestal ziet?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Answer type: Checkboxes

Categories:

1. Over hoe je geld kunt besparen
2. Over hoe je geld kunt verdienen met beleggen
3. Over hoe je geld kunt verdienen met crypto
4. Over hoe je geld kunt verdienen door te investeren in vastgoed
5. Over hoe je geld kunt verdienen als ondernemer
6. Over trainingen/cursussen die je kunt volgen
7. Geen van bovenstaande zaken

if (Q19 > 1 and Q19 < 6)

Q21

Hebt u wel eens een keuze over geldzaken gemaakt op aanraden van een finfluencer? We bedoelen dan dat u bijvoorbeeld koos voor een bepaald beleggingsplatform, een training bent gaan volgen of een bepaalde crypto hebt gekocht.

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Nee, nooit
2. Ja, een enkele keer
3. Ja, regelmatig
4. Ja, vaak

if (Q19 > 1 and Q19 < 6)

Q22

Sommige posts of video's gaan over crypto. Influencers leggen dan bijvoorbeeld uit hoe je crypto's kunt kopen of welke munten, tokens of NFTs je moet kopen om winst te maken.

Hoe vaak kijkt u naar video's of posts van finfluencers die gaan over crypto?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. (Bijna) nooit
2. Minder dan één keer per maand
3. Meerdere keren per maand
4. Meerdere keren per week
5. Meerdere keren per dag

if (CRYPTO = 1 and Q21 > 1)

Q23

Welke keuze(s) hebt u gemaakt waarbij de aanbeveling van een finfluencer op zijn minst een rol speelde?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Answer type: Checkboxes

Categories:

1. De keuze om voor het eerst crypto's te kopen
2. De keuze voor een bepaalde crypto exchange
3. De keuze voor een bepaalde crypto of bepaald cryptoproject
4. De keuze voor een training, cursus of boek over crypto
5. Een andere keuze

if (CRYPTO = 1)

Q24

Bent u wel eens geld verloren doordat u crypto's verkocht nadat de waarde plotseling sterk daalde?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Nee, nooit
2. Ja, dit is wel eens gebeurd, maar het ging om een klein bedrag
3. Ja, dit is wel eens gebeurd en het ging om een groot bedrag

if (Q24 > 1)

Q25

Had u deze crypto's gekocht op aanraden van een finfluencer?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ja
2. Nee

if (CRYPTO = 1)

Q26

In welke mate speelden de volgende zaken een rol in uw keuze om (voor het eerst) crypto's te kopen?

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q26_1 (Succes)verhalen van mensen in mijn omgeving

Q26_2 Berichten van finfluencers op sociale media

Q26_3 Online reclames, zoals advertenties op websites

Q26_4 'Offline' reclames, zoals buitenreclames (bv. billboards), tv- en radioreclames, en advertenties in kranten of tijdschriften

Q26_5 Reclame die ik via e-mail ontvang

Categories:

1. Geen rol
2. Een kleine rol
3. Een grote rol
4. *Weet ik (echt) niet meer*

if (Q22 > 1)

Q27

Bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken?

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q27_1 Als ik zie dat finfluencers geld verdienen aan crypto, dan krijg ik het gevoel dat ik hetzelfde moet doen

Q27_2 Als ik posts of video's van finfluencers zie, dan bedenk ik me dat ik ook graag het luxe leven zou leiden dat zij vaak leiden

Q27_3 Als ik posts of video's van finfluencers zie, dan krijg ik het gevoel dat ik begrijp hoe de cryptomarkt werkt

Q27_4 Als ik posts of video's van finfluencers zie, dan krijg ik het gevoel dat rijk worden een haalbaar doel is

Q27_5 Ik heb het gevoel dat finfluencers beter weten hoe je rijk moet worden dan anderen

Q27_6 Ik heb het gevoel dat finfluencers mensen zijn die veel op mij lijken, hoewel ze misschien andere keuzes hebben gemaakt op het gebied van geldzaken

Categories:

1. Helemaal oneens
- 1
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5
6. 6

7. Helemaal eens

7

if (Q22 > 1)

Q28

Waardoor denkt u dat finfluencers die posts of video's plaatsen over crypto's het meeste geld verdienen?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Door slim te handelen in crypto
2. Doordat bedrijven hen betalen om reclame te maken voor bijvoorbeeld cryptoplatformen of -munten
3. Door cursussen, trainingen of boeken te verkopen aan hun volgers

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q29

Naast posts en video's van finfluencers zijn er ook gewone reclames over crypto. Dit zijn reclames die gericht zijn aan een grote groep mensen. Het kunnen online reclames zijn, zoals advertenties op websites, maar ook 'offline' reclames die u bijvoorbeeld buiten tegenkomt op billboards of ziet of hoort op radio of tv.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q29_1 Hoe vaak ziet u dit soort reclames over crypto **online**, zoals advertenties op websites?

Q29_2 Hoe vaak ziet u dit soort reclames over crypto **'offline'**, zoals op billboards?

Categories:

1. (Bijna) nooit
2. Minder dan één keer per maand
3. Meerdere keren per maand
4. Meerdere keren per week
5. Meerdere keren per dag

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

{Intro7}

In dit [tweede / laatste] deel van de vragenlijst stellen we u een aantal vragen over hoe u uzelf ziet. Ook stellen we u een aantal vragen over uw financiële situatie.

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q30

Hieronder ziet u een aantal uitspraken. Geef voor elke uitspraak aan of u het ermee eens of oneens bent. Er zijn er geen goede of foute antwoorden.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q30_1 Ik zeg en doe vaak dingen zonder rekening te houden met de gevolgen.

Q30_2 Ik maak geregeld afspraken zonder na te denken of ik ze ook daadwerkelijk kan nakomen.

Q30_3 Ik kom te vaak tot een besluit zonder alle kanten van de situatie bekeken te hebben.

Q30_4 Ik denk vaak onvoldoende na voordat ik iets doe.

Q30_5 Ik raak regelmatig in de problemen omdat ik onnadenkend handel.

Q30_6 Voordat ik belangrijke beslissingen neem, overweeg ik eerst zorgvuldig de voor- en nadelen.

Q30_7 Ik spreek vaak mijn gedachten uit zonder nadenken.

Categories:

1. Oneens
2. Eens
3. Weet ik niet/wil ik niet zeggen

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q31

Hieronder ziet u een aantal uitspraken. Geef aan in hoeverre u het hiermee eens of oneens bent.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q31_1 Als ik iets krijg wat ik wil, word ik enthousiast.

Q31_2 Als ik iets goed doe, wil ik er graag mee doorgaan.

Q31_3 Als mij goede dingen overkomen raakt me dat sterk.

Q31_4 Ik zou het fantastisch vinden om een wedstrijd te winnen.

Q31_5 Als ik een kans zie om iets te krijgen dat ik leuk vind, word ik direct enthousiast.

Categories:

1. Helemaal oneens
1
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5
6. 6
7. Helemaal eens
7

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q32

Bent u, in het algemeen, iemand die bereid is om risico's te nemen of probeert u eerder risico's te vermijden?

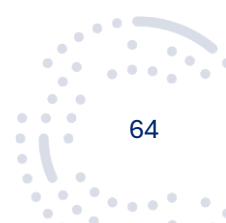
0 betekent dat u helemaal niet bereid bent om risico's te nemen, 10 betekent dat u zeer bereid bent om risico's te nemen.

Answer type: Radio buttons

Layout: horizontal

Categories:

0. Helemaal niet bereid om risico's te nemen
0
1. 1
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5
6. 6
7. 7
8. 8
9. 9

10. Zeer bereid om risico's te nemen

10

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q33

Als ik mezelf vergelijk met de gemiddelde Nederlander, dan heb ik veel verstand van geldzaken.

Answer type: Radio buttons

Layout: horizontal

Categories:

1. Helemaal oneens

1

2. 2

3. 3

4. 4

5. 5

6. 6

7. Helemaal eens

7

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q34

FOMO is de afkorting voor 'Fear of Missing Out'. Dit is een angst of ongemakkelijk gevoel wat je kan ervaren als je het idee hebt iets leuks of belangrijks te missen. Het kan gaan om een evenement, een ervaring, een sociale bijeenkomst of een kans.

Hoe vaak ervaart u 'FOMO' (angst dat u iets leuks of belangrijks mist)?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Nooit

2. Zelden

3. Soms

4. Vaak

5. Altijd

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

De laatste vragen gaan over [uw financiële situatie / de financiële situatie van uw huishouden. Met "huishouden" bedoelen we in dit geval u en de personen met wie u samenleeft en een gezamenlijke financiële huishouding voert. *Als u oudere kinderen hebt die zelfstandig inkomsten en uitgaven hebben en zelf (een deel van) hun geldzaken regelen, laat hen dan buiten beschouwing*].

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q35

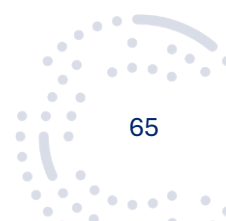
Geef op een schaal van 0 tot 10 aan hoe moeilijk of gemakkelijk u kunt rondkomen van [uw inkomen / het inkomen van uw huishouden].

0 betekent dat u heel moeilijk kunt rondkomen, 10 dat u heel gemakkelijk kunt rondkomen.

Answer type: Radio buttons

Layout: horizontal

Categories:

- 0. Heel moeilijk
0
- 1. 1
- 2. 2
- 3. 3
- 4. 4
- 5. 5
- 6. 6
- 7. 7
- 8. 8
- 9. 9
- 10. Heel gemakkelijk
10

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q36

Hoe moeilijk of gemakkelijk is het voor u om een onverwachte noodzakelijke uitgave van €500 euro of meer te doen zonder daarvoor schulden te maken of geld te lenen? Denk bijvoorbeeld aan een dure reparatie, verwarming of wasmachine.

Answer type: Radio buttons

Layout: horizontal

Categories:

- 1. Heel moeilijk
1
- 2. 2
- 3. 3
- 4. 4
- 5. 5
- 6. 6
- 7. Heel gemakkelijk
7

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q37

Hebt u op dit moment te maken met een of meerdere van de volgende zaken?

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q37_1 Achterstand met betalen van huur/hypotheek of gas/water/licht

Q37_2 Schuldeisers/deurwaarder aan de deur gehad in de afgelopen maand

Q37_3 Financiële steun gehad van vrienden of familie in de afgelopen maand

Categories:

- 1. Ja
- 2. Nee
- 3. Wil ik niet zeggen

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q38

Hieronder staan enkele uitspraken over uw financiële situatie. Geef aan in hoeverre u het hiermee eens of oneens bent. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

Q38_1 Ik kom vaak geld tekort.

Q38_2 Ik vraag me de hele tijd af of ik wel genoeg geld heb.

Q38_3 Ik maak me vaak zorgen over geld.

Q38_4 Ik leef door mijn financiële situatie van dag tot dag.

Q38_5 Ik heb het gevoel dat ik weinig controle heb over mijn financiële situatie.

Categories:

1. Helemaal mee oneens
1
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5
6. 6
7. Helemaal mee eens
7

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q39

Hebt u in de afgelopen maand kalmerende middelen (zoals valium) of drugs (zoals wiet, XTC, cocaïne, lachgas of paddo's) gebruikt?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Nee, nooit
2. Ja, een enkele keer
3. Ja, regelmatig
4. Ja, vaak
5. *Wil ik niet zeggen*

if (NATREP = 1 or CRYPTO = 1 or (BELEGGER = 1 and RANDOM = 1))

Q40

Hebt u in de afgelopen maand geld ingezet in een gok- of kansspel? Denk bijvoorbeeld aan een loterij, krasloten, speelautomaten, poker, casinospelen en wedden op paardenraces of op sportwedstrijden.

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Nee, nooit
2. Ja, een enkele keer
3. Ja, regelmatig
4. Ja, vaak
5. *Wil ik niet zeggen*

if (CRYPTO = 1)

Q41

Tot slot hebben we nog een laatste vraag voor u. Voor dit onderzoek willen we graag enkele mensen die crypto's hebben interviewen. Het gaat dan om een interview dat we via Teams of telefoon afnemen en waarin we u meer vragen willen stellen over hoe u met crypto's omgaat. Het zal ongeveer een half uur duren en u ontvangt daarvoor een vergoeding van € 25. De interviews vinden waarschijnlijk plaats in november of december.

Zouden we u mogen benaderen voor zo'n interview? Als we u selecteren, dan ontvangt u meer informatie over het interview. U kunt dan natuurlijk nog beslissen of u wel of niet wilt deelnemen.

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ja
2. Nee

